

VIGILIA

1979
június

GYERMEKÉV '79

JELENYITS ISTVÁN
FIATALOKKAL A HIT VÁNDORÚTJÁN

LUKÁCS LÁSZLÓ
**A FELNÖTTÉ VÁLÁS ÉVTIZEDE
KALLÓDÓ GYEREKEK**

Horgas Béla: **Saját öröm és fájdalom**

Ruszhthy Éva: **Pedig úgy reméltük...**

Gallai József: **A gyermek istenképe a családban**

S. Gyurkovics Mária: **Lelkünk gyermekei**

Síki Géza: **Papi sors '79**

Balássy László: **Népek meséiből**

Móra Ferenc: **Istenkeresés (elbeszélés)**

Parancs János, Horgas Béla, Vasadi Péter és Ölbey Irén **versei**

Nyíri Tamás: **Teológiai töprengések (A kérőima)**

Haynald Lajos emlékezete (Surányi Dezső) — Kortársak vallomásai önmagukról és a korról (Doromby Károly) — Kinyíló versvilág (Síki Géza) — Tájékoztató
Précis: français, deutsch, English

6

Ára 16 Ft

* * *	Gyermekév 1979 — „a gyermek jogai” — — — — —	361
JELENITS ISTVÁN	Fiatalokkal a hit vándorútján — — — — —	362
RUSZTHY ÉVA	Pedig úgy reméltük... — — — — —	367
HORGAS BÉLA	Saját öröm és fájdalom — — — — —	372
LUKÁCS LÁSZLO	A felnőtté válás évtizede — — — — —	374
HORGAS BÉLA	Dal, Juditról: mielőtt megszületett (versek) — — —	381
GALLAI JÓZSEF	A gyermek istenképe a családban — — — — —	381
PARANCS JÁNOS	Kislányomnak, Furcsa, szokatlan álom, Köszöntő helyett (versek) — — — — —	387
LUKÁCS LÁSZLO	Kallódó gyerekek — — — — —	388
S. GYURKOVICS MARIA	Lelkünk gyermekei — — — — —	393
VASADI PÉTER	Szobabelső, Tüzek, Miféle arc, Az ó és az új (versek) — — — — —	397
* * *	<i>Népek meséiből. Az örök ifjúság vize, Az apróka legény története, A köerdő (gyűjtötte és feldolgozta Balássy László)</i> — — — — —	398
SÍKI GÉZA	Papi sors '79 — — — — —	401
ÖLBÉY IREN	Gondolat, Alkony a Balatonnál (versek) — — — —	408
PÉTER LÁSZLO	Móra Ferenc elfelejtett elbeszélése — — — — —	409
MÓRA FERENC	Istenkeresés (elbeszélés) — — — — —	410
TOLDALAGI PÁL	Nagyszombat, Az élő Krisztus, Legyen áldott... (versek) — — — — —	416
TAMÁS GÁSPAR MIKLÓS	A táncoló Áté — — — — —	416
NYÍRI TAMÁS	Teológiai töprengések: A kérőima — — — — —	419

NAPLÓ

Surányi Dezső: Haynald Lajos emlékezete — 421; *Doromby Károly:* Kortársak vallomásai önmagukról és a korról — 423; *Síki Géza:* Mit lát az író? — 424; *R. L.:* Liszt-dokumentumok — 426; *N.:* Variációk a dialógusra — 427; *Tájékoztató* — 429; Idegen nyelvű tartalomjegyzék — 430.

Felelős szerkesztő: DOROMBY KÁROLY

Felelős kiadó: VARKONYI IMRE

Laptulajdonos: Actio Catholica

Szerkesztőség és Kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 173-138, 173-933. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Terjeszti, előfizetési és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekszámla száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József Nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 16,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1450 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekszámlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 16,— Ft. Előfizetés: egy évre 180,— Ft, félévre: 90,— Ft, negyedévre: 45,— Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921 HU ISSN 0042-6024.

Gyermekévi 1979 – “a gyermek jogai”

Húsz évvel ezelőtt 1959. november 20-án fogadta el egyhangúlag az Egyesült Nemzetek Szervezete a „gyermek jogairól” szóló tíz pontba foglalt nyilatkozatot, amelynek szövegét itt közöljük:

1. Minden gyermeknek — fajra, vallásra, származásra, nemre vagy világnézetre való tekintet nélkül — joga van a boldog gyermekkorra.

2. A gyermek különleges védelmet élvez. Alkalmat és törvényesen előírt könnyítéseket kell biztosítani számára, hogy testileg, szellemileg, erkölcsileg, lelkiileg és társadalmilag egyaránt egészségesen és természetesen fejlődjék.

3. A gyermeknek születésénél fogva joga van a névre és állampolgárságra.

4. A gyermek a társadalmi biztonság jótéteményeinek örvend. Joga van arra, hogy egészségesen nőjön fel és érje el az érett kort.

5. A testileg, szellemileg elmaradott vagy társadalmi szempontból hátrányos helyzetű gyermek különleges kezelésre, nevelésre és gondozásra jogosult.

6. A gyermeknek harmonikus fejlődése érdekében szeretetre és megértésre van szüksége. Zsenge korában ne legyen elválasztva az édesanyjától. A társadalomnak és a közintézményeknek kötelessége, hogy az egyedülálló és anyagi javakkal nem rendelkező gyermekekről gondoskodjanak.

7. A gyermeknek jogos igénye van a díjtalan, kötelező oktatásra az általános iskolában. Itt olyan nevelésben kell részesülnie, amely előmozdítja általános műveltségét.

8. A gyermek számára biztosítva van a játék és a pihenés lehetősége.

9. A gyermeket meg kell védeni az elhanyagolás, a durva bánásmód és a kihasználás minden formájától. Soha nem szabad megengedni, hogy olyan hivatást gyakoroljon, vagy tevékenységet folytasson, ami ártalmas az egészségére vagy akadályozza a nevelését, testi, szellemi és erkölcsi fejlődését.

10. A gyermeknek a megértés, a türelem és a népek közötti barátság szellemében kell nevelődnie.

FIATALOKKAL A HIT VÁNDORÚTJÁN

Középiskolás korú fiatalokról kellene írnom, de annyira közöttük élek, hogy objektív, kívülről látott képet nem tudok alkotni róluk. Az urali népek közös alapnyelvében nem volt *erdő* jelentésű szó; életének egykori színhelyét a magyar nép is csak akkor nevezte meg, amikor már kilépett belőle, és a sztyepéről tekintett vissza rá. Én is csak fákat látok, az erdőnek legföljebb a lélegzetvételt sejtethet. S nem szemlélődő, magányos sétáló módjára járok a „fák” között: tanáruk, nevelőjük vagyok, sokuknak lelkiatyja. Hitük szolgálata a hivatásom, bele kell avatkoznom az életükbe, küszködöm kell velük, csak így segíthetem őket abban, hogy rátaláljanak önmagukra és az életük végső értelmére. *Nőni* látom a fákat, s azon vagyok, hogy minél nagyobbra nőjenek, sőt hogy elinduljanak, mint a Babits-mese megváltást kereső erdeje. Tárgyilagos beszámolót próbáltam írni, nem sikerült. Becsületesen vállalom hát a személyes megnyilatkozás műfaját. Úgy szeretném, hogy fölmérések és statisztikai adatok helyett valami igaz „lírai hitel” adjon súlyt annak, amit leírok.

Bemutatkozás

Abba a nemzedékbe tartozom, amelybe a ma középiskolába járok szüleinek többsége: hat év óta újra és újra találkozom tanítványaim között egykori osztálytársaim fiaival. Ez a nemzedék a *Fényes szelek* meg a *kolostor* szereplőinek nemzedéke. Aki közülünk keresztény, nem egyszerűen azért az, mert nem vesztette el a hitét, mert *megmaradt* kereszténynek. A mi diákveinket a háború dúlta föl, gyermekkori otthonunkat többnyire az emlékek naprendszeren túli messzeségébe lökte a történelem. Hitünk sem egyszerűen a múlt maradéka, hanem — amint Claudel a hivatásról írja — „félíg hódítás, félíg ajándék”. Személyes hódítás és személyes ajándék.

Nem tudom, mindenki így volt-e vele, de ha egykori osztálytársaim szűkebb csoportjára gondolok (például azokra, akikkel újabban a szülői fogadóórán találkozom), akkor többes szám első személyben írhatom le, hogy a mi hitünk megerősödésében döntő szerepe volt középiskolás korunk sok egymással vitakozó tapasztalatának. Szerzetesiskolába jártunk, hajdani hittanárainkat máig is becsüljük, de nem az ő óráik és nem a szorosan vett vallásos gyakorlatok jelentettek legtöbbet hitünk fejlődésében. Inkább a szaktárgyi órák voltak ránk irányító hatással: a latintól a matematikáig. Nagyon meg tudom érteni Németh Lászlót, aki a „vallásos” nevelésről írva megállapítja: „A „vallásos” lelkiakat kibontakozásának épp a gyermekkorban olyan területeken kell történnie, amelyeknek a valláshoz első pillanatban nincsen is közük... Vagy nem egy nagy, mindent integráló egyetemes érzést akarunk-e a gyermekben kifejleszteni, melyben a világ iránti pietás éppen úgy benne van, mint a maga lehetőségei iránti felelősségtudat, s az emberek, de minden élőlény iránti érdeklődés, tisztelet, irgalom?” (Kiadatlan tanulmányok: II. 345—346.) Nem a profán tantárgyak ügyes „átpolitizálása” vezetett ide, az — leginkább a mi iskolánkban — nem volt divat. Inkább talán ennek a *pietásnak* az a szelleme (Németh László — és Schütz Antal nyomán a piarista iskolák meghökkentően rokon módon értelmezik ezt a pietás szót!), amely — talán látszólagos világiasságában is — jellemezte azt az iskolát, amelynek növendékei lehettünk.

Itt át kell térnem az egyes szám első személyre: a hittel való személyes kapcsolatomat a történelem és az egyéni sors ismétелhetetlen találkozása mélyítette el. Tizenöt éves koromtól szinte sportszerű igyekezettel olvastam latin szerzőket. Caesarral kezdtem, s rövid néhány év alatt eljutottam Szent Ágostonig. Épp akkoriban került hozzám néhány hátizsákra való Migne-kötet a piarista teológiai főiskola könyvtárából. Ilyenformán diákkorom vallásos olvasmányai nem Tóth Tihamér könyvei voltak, nem is Prohászka vagy Schütz írásai, hanem Ágoston prédikációi, *De civitate Dei*-je, a János-evangéliumhoz, a Hegybeszédhez, a Zsoltárokhoz szerzett homíliái. Latin szöveggént vettem őket a kezembe, s mind nagyobb lángú érdeklődéssel ástam beléjük magam.

Volt, aki tartóztatott volna tőlük: mit érthetek bölcsellettörténeti, egyházhistóriai, dogmatikai ismeretek nélkül ezekből a régi írásokból, még ha nyelvileg megértem is őket? Számomra az atmoszférájuk volt fontos és felejthetetlen. Még középiskolás koromban kezembe került Babits Ágoston-tanulmánya. Abból kezdtem sejteni, miért ragadott meg a személyes igazságkeresésnek ez a szentje épp életem döntő pillanatában.

Pietati et litterae

Személyes beszámolót írok, s ezért igyekszem arról is számot adni, miért léptem abba a rendbe, amelynek iskolája — s könyvei — fölnőtt kereszténységre neveltek. (Bizonyára azért, amiért egykori osztálytársaim közül sokan ugyanide íratják be a fiaikat.) Nem olyan tiszta tudattal, mint ma, de húszéves korom táján is — nyilván saját belső fejlődésem tanulságára — úgy láttam, értelme van nemcsak a hitnek meg a hittanításnak, hanem épp a vallásos nevelés olyan, egész nevelői programot átszövő módjának is, mint amelyik a szerzetes gimnáziumokban valósulhatott meg s a mi történelmi körülményeink között már egyedül csak ott. Hogy épp hittanár lettem s előbb-utóbb „főfoglalkozású” hittanár az nemcsak véletlenül múlt. De hittanári munkámat ma is nehezen tudnám másfajta környezetben elképzelni, mint a pietásnak abban a légkörében, amely hibák között is, néha ellenkező látszatok között is jellemzi a szerzetes gimnáziumokat.

Egykori kispap-kollégáim között, a Hittudományi Akadémián találkoztam azzal a szerzetességgel s épp a tanítórendek létjogosultságát megkérdőjelező szemlélettel, amely a nyugati országok katolikus gondolkodásában akkor vált divattá. Ez a divat azóta hozzánk is eljutott, van, aki szószékről hirdeti, nem érdemes egy papnak egy életen át profán tárgyakat tanítania. Gondolkodhattam eleget az egészen, s kollégáimnak megmondtam világosan: hittanár-jelöltként sem tennek fogadalmat egy tanítórendben, ha az *egész* életforma értelméről nem volnék meggyőződve. A szószékről terjesztett kétségekkel szemben már érveket is kell keresnem.

Egy régi erkölcsstani anekdota szerint egy jezsuita azzal a kérdéssel fordult egyszer a Szentszékhez, szabad-e a breviárium imádkozása közben dohányozni. *Negative*: hangzott a válasz. A kérdező barátja azonban fordított egyet a szón. Szabad-e dohányzás közben imádkozni? — kérdezte ugyancsak a megfelelő hatóságtól. Erre a kérdésre *igennel* feleltek. Jó-e, ha egy pap matematika-tanítással tölti az életét — kérdezik sokan —, ahelyett, hogy az evangéliumot prédikálná? Semmiképpen. De fordíthatjuk így is a kérdést: Jó-e, ha egy matematika-tanár pap? Ugyanazok, akik a tanítórendek létét fölöslegesnek állítják, bizonyára szívesen vennék annak a roppant korszerű ötletnek a megvalósítását, hogy szenteljenek föl pappá olyan embereket, akik az élet valamely területén egész odaadással egy világi hivatás szolgálatában munkálkodnak, de mert szeretik Jézust, a velük szoros kapcsolatban élő emberek között — mintegy „másodállásban” — szívesen vállalnák papi föladatokat elvégzését is. Mintegy másodállásban, vagyis profán munkájuk földadása nélkül, de azért nem megosztott szívvel, hanem teljes odaadással. Lám, ugyanezt a célt: a papi életformának, gondolkodásmódnak és a világi munkában tevékenykedő ember életformájának, gondolkodásmódjának egymáshoz közelítését igyekszik megvalósítani a tanítórendek hagyományos életformája is. Csakhogy míg a mai idevágó próbálkozások, például a francia munkáspapok próbálkozásai tétovák és tapogatózóak, ez a fölöslegesnek ítélt szerzetes-tanári életgyakorlat évszázados tapasztalatokkal rendelkezik.

Nem akarok apológiát írni, annál kevésbé, mert ezt maga a Szentszék tette meg, amikor a katolikus neveléssel foglalkozó Kongregáció 1977-ben kiadta a katolikus iskoláról szóló dokumentumát. A szerzetesiskolák hitre nevelő szerepéről van szó. „Nem a szív: a lét lett istentelen” — írta nemrégben Illyés Gyula. Ha a világban tájékozódó kamasz előtt ezt az istentelenné váló létet nem tudjuk meg sem próbáljuk *egészében* Istenhez kapcsolni, akkor a legfontosabbat mulasztottuk el, amit meg kellett volna tennünk azért, hogy felnőtt kereszténnyé neveljük. Ifjúsági pasztorációnk többnyire beletörődik a lét elistentelenedésébe, s a fiatalok életébe nagyon intenzív, de az élet egészétől elszigetelt vallási élményeket próbál beépíteni. Ez nem megoldás. A megoldást az *egészében* vallásos nevelés hozhatná meg, amely természetesen nem jelent zárt, üvegházi nevelést,

minden idegen hatás elhárítását vagy akár egy másféleképpen gondolkodó világ tudomásul nem vételét. Ennek műhelye lehetne a hívő család is, ha ott a szülők valóban ráérnének magukkal és gyermekeikkel foglalkozni, hogy élettapasztalataikat integrálják, és a maguk „elvonakoztatási szintjén” (vagyis nem elméletileg, hanem gyakorlatban) fölépítsék a világ és a hit szintézisét. Erre azonban ma kevés család képes, és minden saját gondja-baja közt is legalkalmasabb egy-egy szerzetesiskola.

Természetes, hogy a szerzetestanár, a szerzetes-, tanító-szerzetesközösség léte ma szintén nem problémátlan, s nemcsak, nem is elsősorban külső gondok terhelik. Sokszor kell úgy éreznünk, hogy szétcsúszó jégtablákon állunk: fél lábbal itt, fél lábbal amott. Összehúzni egy-ember-erővel képtelenség ezeket a jégtablákat, hiddá kell feszülnünk közöttük. Bizonyos, hogy ez nem mindig sikerül. De maga a vállalkozás, ez a naponta megújuló erőfeszítés már sugároz egy hitet és bizonyosságot: hogy a jégtablák szétcsúszása nem természetes, hogy a hit és tudás, a világ és az Isten valahol mégis összetartozik. Ágostonnal kapcsolatban *atmoszférát* emlegettem. Itt is egy atmoszféráról van szó: abban nőnek föl a szerzetesiskolák diákjai, abban bontakozik ki az én tanári gyakorlatom.

„Vezessen Hozzád a szabadság!”

Mit hoz magával egy gyerek, amikor 15 éves korában hozzánk kerül? Ha *hittani képzettséget* nézem, egészen különböző helyzetekkel találkozom. Majd mindig akad, aki még első áldozó sem volt, vagyis a legelemibb hitbéli ismeretekkel sem rendelkezik. De vannak bőven olyanok is, akik éveken át tanultak hittant, s nem is akárhogy, gyógnak, áldoznak, bérmlázkodtak, szívesen és gyakorlattan mozognak az oltár körül.

Fontosabb volna a második kérdés: *miféle hitet* hoznak magukkal — hazulról, gyermekkorukból. Ezt nehéz, nem is volna jó *megkérdezni*. Az elemi részecskék viselkedése megváltozik, ha próbáljuk megfigyelni őket. Az emberi személyiségnek is vannak belső ügyei, folyamatai, amelyekre kívülről nemigen kérdezhet rá, amelyeket még a reflexiónak, az önvizsgálatnak röntgensugara is megölhet. Bárán kiindulhatunk abból, hogy a hozzánk érkező fiatalember — igen kis kivételtől eltekintve — *hívó*: hitét nem kérdőjelezi meg komolyan azok a kétségek, amelyeket a világból, az általános iskolából hozott magával, vagy amelyeket épp a vallásos otthon szelleme ellen ágaskodó tiltakozás támasztott benne. Ratzinbertől tudjuk, hogy ma a hívő és a nem hívő világ határa nem a térkép messzi szélein húzódik, hanem az otthonokat, sőt a szívünket metszi át. A hívő a hitelenség kísértésében él, a nem hívő a hitében. Gyerekeink hite is megkísértett hit, de nem beteg vagy relativista. Mindenképpen idegen tőle a beérkezetttség göggye, a triumfalizmus, amely a felnőttekben még sokszor föltűnik. Dialógusra kész a hitük, ha jól fejlődik tovább, nem alázkodik majd megalkuvóvá, de ítélkezni sem kíván mindenáron.

A gyerek hite, vallásossága egyébként még nem egészen személyes állásfoglalás: erről jó öt magát is fölvilágosítani. Kilenc hónapig az anyaméhben él és formálódik az ember. Addig, ha beszélni tudna, nem szólhatna egyes szám első személyben, hanem csak ilyesféleképpen: *lélegzünk, élünk*. Szellemi szempontból ez az embrionális állapot sokkal tovább tart. Ma egy gimnazista korú fiú valási dolgokban többnyire még nem önálló személyiség. Ha az, „koraszülött”. Normális esetben még körülveszi a család, esetleg más közösség (például az iskola, diákotthon) anyaméh-burka. Tagjai: lelkes vagy lázadó, esetleg épp közömbösségével lázadó tagja egy hívő (vagy nem hívő) közösségnek. Az igazi személyes állásfoglalásra épp tizenéves kora végén vagy annál is később „születik meg”. Ez teszi hitének nevelését igazán bonyolult és sokrétű föladattá.

Nem vehetem egészen komolyan, s nem engedhetem, hogy maga egészen komolyan vegye a véleményét, viselkedését, hiszen még gyerek. De komolyan kell vennem és komolyságra kell intennem, mert hamarosan felnőtt válik belőle, és felnőtt hitét, keresztyénységét csak azoknak az emlékeknek, ismereteknek segítségével tudja majd kialakítani, amelyeket most magába gyűjt. Szabadságra s nem társadalmi konformizmusra neveltem, de arra sem, hogy elvszerűen mindent *másképp* tegyen, mint a körülötte élők. Hiszen a hit végül is szabad, személyes döntés, bár nem a magányos ember döntése. De ez a szabadságra

hivatott leendő felnőtt egyelőre egy közösség nem nagykorú tagjaként kerül elélem. Többek közt éppen a közösséggel (családdal, iskolával) való kapcsolatát kell hát lehetőleg egészségesse tennem, ha a „megszületésre” kedvezően akaram felkészíteni.

Ezt a nevelési helyzetet kétféleképpen, két szélsőséges formában szokás félreértetni. Vannak szülők, akik hitüket, keresztény meggyőződésüket, mint életük legdrágább kincsét *készen* és majdhogynem erőszakosan próbálják továbbadni gyermekeiknek. A környezetével sokat viaskodó, keresztény volta miatt nemegyszer mellőzést vállaló ember otthon afféle „katonai diktatúrát” teremthet „veszélyeztetett terepen” élő családjában. Ez a nevelési igyekezet fájdalmasan érthető, de semmiképpen sem megfelelő és célravezető: *mindig* megbosszulja magát. Sokszor lázadást provokál az otthon s az otthon szövetségesének sejtett (egyházi) iskola ellen, sőt az Egyház és Isten ellen is. De igazán akkor sem ér célt, ha látványosan nem vall kudarcot. Milyen hite lesz annak, aki nem a szabadság útján jut el Krisztushoz?

A másik szélsőség éppígy kísért, és nem kevésbé veszélyes. Van, aki visszariad gyermeke irányításától, s a szabadság nevében döntéseket bíz rá olyankor, amikor még éretlen és képtelen arra, hogy dönteni tudjon; illetőleg nem látja el megfelelő „felszereléssel” ahhoz, hogy a legkedvezőbb feltételek közt dönt-hessen majd akkor, amikor a döntés ideje valóban elérkezik. A keresztény család „kötelező” etikai rendje, közös vallási gyakorlatai önmagukban sem pusztán az együttélést lehetővé tevő „társadalmi szerződés” viselkedési szabályai, hanem a család hitének kifejezői. Kell, hogy ezek a keretek egyre több szabadságot engedjenek a felnövekvő és saját személyes életre készülő fiataloknak, de mégis jelen legyenek, sőt egyre mélyebb jelentést kapjanak, tartalmuk, értelmük mind világosabban kirajzolódjék a serdülő előtt. Az álérvek és a látszatomagyarazatok nagyon ellenszenvesek egy lázadó korú diák szemében. Akkor leginkább, ha kellő dialektikus készség híján szólni sem tud ellenük, de ökölbé szorított kézzel érzi, hogy nem egészen igazak. Akkor már szívesebben elfogad egy indokolatlan parancsot vagy tilalmat. De igazában a valóban megértett törvény és a szót értésre, alkalomadtán önkorrekcióra is kész szülői, nevelői magatartás imponál neki.

Jó volna most egészében idézni a katolikus neveltetésű és szerzetes gimnáziumot végzett Babits Mihály költeményét, *Az elveszett vadat*. „Már gyermekül vermébe ejtett — írja Istenről, erős, ős Uráról —, s mint bölcs vadász gyenge vadat, / elbocsátott, de nem felejtett: / szabadon sem vagyok szabad.” Majd néhány versszakkal tovább: „Ázota bolygok a viharban / vadmódra — de az ő jele, / erejének bélyege rajtam, / hogy ne nyughassam nélküle.” S a végén: „Vezessen Hozzád a szabadság!« / Így kérem olykor aki vár...” Katolikus család és papi iskola, heti két hittanóra, diákmisék és az egész vallásos nevelés mi többet adhatna ennél? Azt talán megpróbálhatná, hogy *másvalamit* adjon, de az nem *több* volna, hanem *kevesebb*.

Csak a tenger

A hitoktatás és a vallásos nevelés nehézségei általában egy tőről fakadnak az oktatás és a nevelés időszerű nehézségeivel. Csakhogy épp itt talán fokozottan érvényesülnek azok a hátráltató tényezők, amelyek általánosan jellemzők korunkra.

A gyors, fölszíniességre csábító élet általában megnehezíti az elmélyedést, a szellemi munka megkedvelését. Szállítsuk akkor lejjebb igényeinket, érzjük be annyival, hogy néhány vonzó, személyes benyomással alapozzuk meg diákjainknak Krisztussal, Egyházzal való kapcsolatát? De hiszen épp a középiskolában gondolkodó katolikusokat, értelmiségi embereket kell nevelnünk, még akkor is, ha nem minden tanítványunk folytatja főiskolákon, egyetemeken a tanulmányait. Az értelmiségi embernek viszont hite autenticitása érdekében meg kell ismerkednie a hittudománnyal is. Pasteur sokat emlegetett mondása nem egészen igaz. Nem jó az, ha egy tudós úgy vallásos, mint egy breton paraszt. *Annyira* lehet vallásos, de *úgy* aligha. Kinek-kinek el kell találnia a maga szellemi szintjével összeillő vallásos világképhez, akkor lesz hiteles a kereszténysége, s az Egyházban is akkor tudja betölteni a föladatát.

Ennek a szellemi munkának fegyelmét egy iskola — olykor-olykor bizony túlfeszített — életében más tantárgyak esetében az eredményekért, sokszor a jegyekért folytatott küzdelem biztosítja. A hittan „jegy” nem számít bele a bizonyítványba, az Isten előtt érzett felelősség indokoltan könnyedebb a létért meg a földi boldogulásért-érvényesülésért vívott küzdelem kegyetlen parancsainál.

Ráadásul az iskola manapság mind személytelenebbé válik, lassanként egyre inkább csak ismereteket közöl, gondolkodási mechanizmusokat alakít ki. Meggyőződést? Egyéniséget? Nemezszer (például az esztétikai véleményalkotás sürgetése közben) csak annak látszatait, esetleg öncsaló büszkeségét. Lehet egy olyan közösség előtt, amely főleg új ismeretek befogadására, gondolkodási mechanizmusok begyakorlására van beállítva, osztályteremben, két csöngetés között — tanúságot tenni az evangéliumról, közben ismereteket is közölve, gondolkodási mechanizmusokat is alakítva s úgy, hogy közben mindez ne tűnjék föl oda nem illőnek, reménytelenül aszinkronnak? Lehet, sőt kell, bár megint jégtáblák közt kalimpálva s a groteszkkel határos humorba mártva az elhagyhatatlan akrobatikát.

Sokrétégi az ember, különösen a kamaszdiák. Irodalomórán is fordul úgy, hogy a számon kérhető ismeret csak héj, mögötte van az, amit igazán tudni érdemes. Meglepő és megható, hogy néha épp a legrosszabb tanulók nagyon közel jutnak ehhez a számon kérhetetlen lényeghez. Egyszer röpdolgozatot írtam másodikban, s az egyik kérdés ez volt: „Mi jellemzőt tudnál mondani 3—4 mondatban Mikes Kelemenről?” Egy jeles tanuló ezt írta: „Zágonban született. A Rákóczi-szabadságharc után követte a fejedelmet Párizsba, majd Rodostóba. A levelei híresek. Ő a magyar széppróza úttörője. Leveleiből a fejedelem iránti hűség és a hazavágyódás kettős érzése csendül ki. Leírja a török életet, az ottani környezetet, a fejedelem egy-egy napjának rendjét, R. halálát (1735). Ő az utolsó bűdosó. Levelei fiktív levelek.” Egy elégtelen dolgozatban viszont ezt találtam: „Miközben Magyarországon dúlt a harc (?), egy bűdosó egy képzeletbeli nagynénjéhez írta leveleit. Megírta, hogy élnek Rodostóban, és hogy nincs senkije, csak a tenger.” Lévy versét nem olvastam nekik. Az első feleletnek nagyon lehet örülni. A másodikat lehetetlen elfelejteni. Mind a kettő arról tanúskodik, hogy ebben az osztályban érdemes volt Mikesről magyarázni.

Így van ez valahogy a hittannal is. Egy-egy felelet, röpdolgozat, az órákon való viselkedés: nem teljes képe az „eredménynek”. Ennek a munkának hatásfokát nem mériki számszerűen megragadható tények. Még az sem, hogy az egykor szerzetesiskolában végzett diákok közül hány lesz, s marad tíz, húsz év múlva is gyakorló katolikus. A visszajelzések más természetűek. Becsületes gyónások, amelyekhez fogható tanyán, sokat gondolkodó és imádkozó parasztok között hall a gyóntató pap. Nemezszer évek múlva elhangzó beszélgetés, esetleg menyasszony, feleség „köszönete”. Végre is az ember az Igazságra termett. És az ágostoni cor inquitum talán épp a legátlátszatlanabb arc mögött a legnyugtalanabb.

Mózes és a „második nemzedék”

Tanári éveim kezdetén egy idősebb hittanár kollégától megkérdeztem, hogy hozzájut-e modern teológiai szakirodalomhoz. „Ami a hittudományban változik — hangzott a kesernyős válasz —, az nem jut le a gimnáziumig. Egy gimnáziumi hittanárnak valójában nincs szüksége friss szakirodalomra.” Akkor még lehetett így gondolni. Egy zsinat múlt el közben, s a teológiai szemlélet változása lehetőlt az elsődolgozási oktatásig. Hiszen Kopernikusz vagy Galilei után középiskolás fokon sem lehet ugyanúgy tanítani a fizikát, mint előtűk. S a középiskolás hittan nem is egészen olyan, mint a középiskolás fizika. A hit legnagyobb igazságainak rendszerét igyekszik bemutatni, nem áll meg valahol a megismerni való legelében.

Egy kétségtelen: a fiatalokkal *modernül* kell megismertetni Isten üzenetét. Nem taktikai meggondolásból, hanem azért, mert csakis így adhatunk hiteles képet s a jövőben is használható ismereteket az élő Istenről. *Modernkedni* megsegényítő (mindkét félre nézve). De ezek a fiatalok nem a múlt, hanem a jelen, sőt még inkább a jövő Egyházának polgárai.

A liturgikus újításokkal kapcsolatban sokszor elmondták, hogy azok érezhetik majd igazán magukénak az újat, akik emlékeikben nem tapadnak egy „elvesztett” régihez. Az egész világlátásban így van. Régvolt viták: a mi egykori (s

mai) vitánk: számukra történelem. Szentírásmagyarázati nehézségek, tétovázások: tudománytörténeti érdekességek. Belenőnek abba a szemléletbe, amit mi bizalmatlanul, nehézkesen, ügyetlenül sajátítunk el, félénken, tétován munkálunk ki. Nekik nem okoz gondot, hogy a hatnapos teremtetéstörténet nem részleteiben, hanem egészében igaz, hogy az Ószövetség történeti könyveinek sok elbeszélésén ott a szájhagyomány alakító, stilizáló hatásának nyoma. Amin mi botránkozni is hajlandók lettünk volna, azon ők épülnek, és ahol mi ingoványban kerestünk utat, ott ők már biztos, épített úton jutnak el a lényegesig.

Annak idején a Zsinat utolsó üzenetében megrendült szavakkal fordult a világ ifjúságához: „Elsősorban miattatok gyűjtott a Zsinat világosságot, olyan világosságot, amelynek a jövőt, a ti jövőtöket kell megvilágítania... Az Egyház bizalommal és szeretettel tekint tirátok. Egy mindig élő múlt tapasztalataival gazdagon, arccal a jövő emberi tökéletesedése és a történelem végső beteljesedése felé fordulva, ő a világ igazi fiatalsága. Megvan benne az, ami a fiatalok ereje és bája: tud örülni annak, ami kezdődik, tudja — késlekedés meg alku nélkül — odaadni magát, tud megújulni és új hódításokra kész.”

Az Egyháznak ezt a bizalmát és fiatalságát kell — korban egyre előbbre haladva — eljuttatnunk a fiatalokhoz. A bibliai elbeszélés szerint Mózes egészen Kánaán határáig vezette népét: a „második nemzedéket”, a fiatalokat. Ha kellett, keményen bánt velük. De *egyszer* vétkezett: azzal, hogy az *egyszer kishitűnek* bizonyult.

RUSZTHY ÉVA

PEDIG ÚGY REMÉLTÜK...

Évekkel ezelőtt, egy régi húsvéthétfőn hallottam egy szentbeszédet az emmauszi tanítványokról. Csalódottságukat helyezte a középpontba: ezek a szörnyűségek történtek Velé, „pedig úgy reméltük, hogy Ő lesz az, aki megváltja Izraelt.” Most pedig „esteledik és a nap már lemenőben”. — Minden ember sorsa a csalódás, reményeink rendre meghiúsulnak. Sokszor elmondjuk: ez és ez történt... pedig úgy reméltük! Aki ezt mondja, ezt érzi, eljutott az élete estéjéhez, — így a szentírásmagyarázó.

Mi szülők is sokszor elmondjuk ezeket a szavakat. A gyermekünk elfordult Istentől; nincs köztünk meleg szülő-gyermeki kapcsolat, a saját életvitelével is baj van. Pedig úgy reméltük..., hogy ez a gyermek lesz az életünk öröme, hogy jobb, különb lesz, mint a többi, hogy megvalósítja mindazt, amit várunk tőle. És miután mindezt kilátástalannak látjuk, úgy érezzük, hogy beesteledett felettünk, hiszen amiért éltünk, nem sikerült, nem úgy sikerült, ahogy szerettük volna. Mit feleljünk erre? Hol hibáztuk el? Vagy milyen rajtunk kívül álló okok játszottak közre? Lehet ezen egyáltalán még változtani? Mit tegyünk?

Bár igaz, hogy a gyermek öröm, teljesebbé teszi az életet, és van bennük valami, amiért azt mondta az Úr Jézus: „Ha nem lesztek olyanok, mint ez a gyermek, nem mentek be a mennyek országába” — tagadhatatlan, hogy még a jó, gondos, — vagy maradjunk ennél a körnél — a vallásos szülők élete is tele van problémával, bajjal, gonddal a gyermekek miatt, mert nem mindig az nőtt ki a kertjükből, amit elvetettek. Ezek a problémák általában nem a kisgyermekkorban jelentkeznek. Akkor még abban a boldog hitben élhetnek a szülők, hogy a fáradozásuk sikeres. Sokszor csak a serdülő-, sőt felnőttkorban jelentkeznek a problémák, de a gyermekkorban gyökereznek. Ez a téma természetesen sokkal sokrétűbb, semhogy egy cikk keretében akárcsak ismertetni is lehessen. Csak néhány általánosabb jelenségről tudunk röviden beszélni, előljáróban pedig néhány figyelmeztető gondolatot adni.

Az első: azt, hogy a nevelés sikeres-e vagy sem, senki sem mondhatja meg „menet közben”. A bűzát és a konkolyt csak az aratás után választják el. Vagy hogy egy profánabb, irodalmi idézettel éljek; Hermann Hesse írta *Siddhartha* című regényében: „Senkisé tudhatja a másiktól, hol tart az életútján. A pil-

lanatnyi helyzet nem számít. A rablóban benne van a brámin és a bráminban a rabló." A fejlődés nem mindig töretlen, egyenes vonalú. Sokszor vargabetűkön, visszakanyarodásokon vezet. Szent Ágoston életében is volt szakasz, amikor az édesanyja kétségbeeshetett volna, és senki sem kételkedik benne, hogy az édesanyának feltétlenül része volt benne, hogy nem ez volt az utolsó állomás.

A másik gondolat keményebb: ha egy gyermekkel baj van, bizonyos mértékig mindig a szülő a felelős. A gyermek semmiképpen nem. Sokszor a körülmények ugyan befolyásolják, de a szülők soha nem háríthatják el magukról egészen a felelősséget. Minden szülőnek a szívébe vág Varga Domokos „kemény beszéde”: „Jaj nekünk, ha védtelenül engedtük az életbe, ha szárnya szegik! Az egész világot hiába járjuk be bocsánatért!” Ez a felelősség így természetesen nem áll meg, költői túlzás, de a szülők óriási felelősségét akarja vele érzékeltetni. Minden apa, minden anya megkérdézheti a lelkiismeretét, hogy milyen súlyú felelősség terheli. Az első lépés az, hogy az elkövetett hibákat felismerjük, és megpróbáljuk javítani, jóvátenni. Akik pedig még előtte állnak a feladatnak, vagy a kezdetén, azoknak szól a harmadik figyelemztetés: a nevelésben nem elég a jóakarát. A gyermeknevelésre nemcsak óvónőknek, tanítóknak, tanároknak, hanem a szülőknek is fel kell készülniök tanulással is. A pedagógusoknak jóval több lélektani ismeretre lenne szükségük. Ezt, azt hiszem, mindnyájan érezzük, amikor gyermekeink kétbalkezes pedagógusokkal kerülnek szembe. A szülők sem hagyatkozhatnak csupán ösztöneikre problémás gyermekeik megismerésénél. Vegyük sorra a családi nevelés sikertelenségének néhány gyakoribb okát: 1. azokat a hibákat, amelyeket tudva, vagy akaratlanul a szülők követnek el, 2. és azokat, amelyek elsődlegesen a körülményekből fakadnak, s amelyeket meg kell próbálni ellensúlyozni a neveléssel.

a) *Az első gyermek nevelésénél elkövetett hibák.* Ranschburg beszélt tv-sorozataiban arról, hogy a testvérhelyzet meghatározza a gyermek jellemét. Ez nem mindenütt válik be, mert itt arról van szó, hogy a szülők tipikus nevelési modelljére az első, középső, legkisebb gyermekkel szemben hogyan reagál az átlaggyermek. Ez alól több kivétel van, míg a szülők magatartása valóban tipikus. Benjamin Spock írja, hogy a fiatal szülők első gyermekükkel szemben maximalisták; kissé merevek, mint a kezdő lovas, aki kelletnél szorosabban tartja a gyeplőt, nem mer lazítani. Vagy a fiatal tiszt, aki nem tud, nem mer felengedni beosztottaival szemben. Ez a maximalizmus az, amire az átlaggyermek nagy szorgalommal, de kevés önállósággal, kiegyensúlyozottsággal felel, „mintagyerek” lesz belőle. De nem mindegyik: van, akit nyomaszt a túl magasra emelt mérce, akinek éppen a „lazára engedett gyeplő”, a könnyedség hiányzik.

b) *Testvérféltékenység.* „A testvérek közötti féltékenységek ősi és tragikus hagyománya van. Az Oszövségben feljegyzett első gyilkos Káin volt, aki megölte Ábelt. A gyilkosság motívuma a testvérek közötti rivalizálás volt. Jákob csak úgy menekült meg testvére, Ézsau bosszújától, hogy elhagyta családját, és idegen országokban rejtőzködött el. Józsefet pedig eladták testvérei. Mindezekben az esetekben a féltékenységet a szülő-figura váltotta ki, aki egyik gyermekét előnyben részesítette a többivel szemben. Káin megölte testvérét, mivel Isten Ábel ajándékát részesítse előnyben az övével szemben. Ézsau azért lett féltékeny, mert anyja megkülönböztető módon bánt Jákobbal, amikor hozzásegítette, hogy ő kapja meg az apai áldást. Józsefet azért gyűlölték testvérei, mert őt szerette az apjuk.” (Ginott) A gyerek legnagyobb félelme az, hogy szülei nem szeretik és el fogják hagyni. „A legnagyobb rémület, amely egy gyermek szívét marcangolhatja, az, hogy nem szeretik.” (Steinbeck) Minden gyermeklélektani munka sokat foglalkozik a testvérféltékenység kezdetével, az új kistestvérrel szemben fellépő ellenérzéssel. Tapasztalatunk szerint ezt a problémát kellő figyelemmel könnyen el lehet hárítani. A veszélyesebb féltékenység jóval később lép fel, amikor nem is számítunk rá. Van egy problémásabb gyermek a családban, akivel a szülők, vagy az egyik szülő, többnyire a könnyebben pánikba eső anya, többet foglalkozik, mint a másik, viselkedésében és látszólag érzelmeiben is kiegyensúlyozottabb gyermekével. Nem is gondolják, hogy ebben a gyermekben maradandóan hiányérzet támad, úgy érzi, szülei mostohábban bántak vele, kevésbé szeretik, nem kapta meg azt a törődést, gondoskodást, ami szüleitől járna neki. ... És tényleg nem is kapta meg ... Hiszen a szülők állandóan a másik

miatt izgultak, mellette pedig megkönnyebbült mosollyal mentek el: hála Istennek! Végre egy nyugodt terület! A gyermek viszont fokozatosan visszahúzódó lesz, végül valóban ellenséges szüleivel szemben. A tékozló fiú bátyjának története ismétlődik meg napjainkban sok családban. És az evangéliumi atya nemcsak a tékozló iránti szeretetet példázza: a megbántott idősebbhez intézett szavai a modern lélektan elveinek is megfelelnek, érezteti vele, hogy szereti, hogy az ő helyét senkisémm veheti el tőle: „Fiam, te mindig itt vagy velem, és mindenem a tiéd. De most illet vigadnunk és örülnünk, mert ez az öcséd elveszett és megkerült.”

c) *Szülői agresszivitás.* Az utcán, metrón, buszon reggeli-esti csúcsforgalomban rengeteg gyerekes anyát és apát láthatunk. Ritkább a békés beszélgetésben, szemelláthatóan meghitt hangulatban utazó család. Ha statisztikát készítünk, az a szomorú eredmény, hogy legtöbb apa, és főleg anya, legjobb esetben, mint valami tárgyat vonszolja gyermekét, a kérdéseire, szavaira gépiesen válaszol, gyakrabban pedig durván rángatja, kiabál vele. Ezt a jelenséget nyilván az anya túlterheltsége is okozza, akire a munkahelyi terhek, háztartás, gyermekgondozás talán túlságosan súlyosan nehezedik, de sok esetben félreérthetetlenül tükrözi azt is, hogy a szülők uralkodni akarnak a gyermekben. Figyelembe sem veszik érzéseit, kívánságait, nem keresik, hogy miért nem tette meg, amit mondtak neki, hanem azonnali, vak engedelmességet követelnek, és ha a gyermek ez ellen vét, durván megtorolják. Éles ellentétben áll ezen a ponton az irodalom és a nap, mint nap, minden sarkon szembeszökő valóság. Ebben a magatartásban még a múlt társadalmi rendszer családi kivételése található meg: a családfőnek, a felnőttnek általában szinte korlátlan hatalma volt. De benne van az emberben mélyen gyökerező uralomvágy is, amelyet jobb híján a gyermekben próbál kielégíteni. Az autokrata nevelés mintáit a mai szülők saját szüleiktől látták, ezért még a fiatalok is alkalmazzák. Ebben a cikkben olyan szülőkről, szülőknél szólnak, akik komoly felelősséget éreznek gyermekeikért, nevelői feladatukat igyekeznek jól teljesíteni. Mégis velük kapcsolatban is beszélni kell erről a jelenségről. Ők is idegesek a napi hajszától, és éppen mert jól szeretnék nevelni gyermekeiket, beleeshetnek ebbe a hibába. Sikeresen akarnak nevelni — mindenáron. A sikertelenségre gyakran reagálnak agresszivitással, ahelyett, hogy az okot kikutatva és megszüntetve lassúbb, de gyökeres eredményre törekednének.

d) *Kényeztetés.* Az ellenkező véglet. A szülőt itt is jószándék vezeti: szeretet, gyengédséget akar adni gyermekének. Nem túl sok szeretetet — mert abból nem lehet sok —, de helytelen szeretetet. Nem nevelik arra a gyermekeket, hogy tudatos élete kezdetétől bizonyos, vele szemben támasztott követelményeket teljesítsenek, nem fejlesztik a felelősségérzését. Ennek több oka lehet. Lehet a túláradó szeretet, amely sajnálja a gyermeket, ha le kell mondania valamiről, meg akarja kímélni az erőfeszítéstől. Sokszor azonban a kényelemszeretet vezeti — könnyebb ráhagyni valamit a gyermekre, mint következetesnek maradni és a kellemetlen hatást elviselni; könnyebb elvégezni egy munkát, mint a gyermeknek kedvet csinálni, bevonni a munkába, fokozatosan megfízléttetni vele az alkotás örömét, az örömszerző lemondás jóérzését. Van egy harmadik ok is, amelybe a könnyből nevelő szülők esnek bele. A modern pszichológia egyik iránya a „laissez faire” — nevelési elv. Eszerint a gyermek szabad fejlődését gátolja, ha tilalmakkal, előírásokkal találkozik. A bölcsődében, óvodában a gyermeknek megengedik, hogy a spenótot a falra kenje, általában mindenben ösztöneit kövesse. Ez az irányzat elsősorban a nyugati országokban, főként az Egyesült Államokban uralkodik. Az eredmény azonban nem igazolja a módszer helyességét. Mint a legtöbb elmélet, a múlt hibáiból kiindulva, átesett a ló túlsó oldalára. Ma nálunk általában kezdik megtalálni a helyes közép-fokot: valóban nem szabad a gyermeknek túl sok utasítást adni, nem jó, ha tilalomfák erdejében nő fel; fontos, hogy követhesse az ösztöneit, vágyait, de vannak dolgok, amelyek megengedhetetlenek, és vannak követelmények, amelyeket teljesíteni kell. Hiszen az élet ugyancsak nem fukarkodik elvárásokkal, és ha gyermekünk nem vértetűk fel kellőképpen, szinte védtelenül bocsátjuk ki az életbe, súlyosan megnehezítjük számára a beilleszkedést, népszerűtlenné tesszük a környezetét. Az a módszer, hogy már kora gyermekkorban mindig a gyermekre bizzuk a döntést, túlságosan súlyos terhet rak a gyermek vállára. A gyermek akarata még nem eléggé erős ahhoz, hogy ha rábizzuk, hogy

este krimi nézzen, vagy lefeküdjön, összerámoljon-e, vagy játsszon, a helyeset válassza. Természetesen a felelősség köre állandóan nő, az akarat is fokozatosan erősödik. Parancsolgatás, zsörtölődés helyett az a helyes, ha a gyermekkel azt ismertettjük fel, hogy cselekedeteinek következményei vannak. Ha nem öltöztött fel időben, amikor gyermekszínházba készülünk, szemrehányás nélkül, nyugodtan közöljük (természetesen kellő figyelmeztetés után), hogy sajnos, eltelt az idő, már késő van, nem mehetünk el.

e) *A szülőtől való leválás meggátolása.* Furcsa módon mind az autokrata, mind a túlzottan engedékeny szülő ugyanazt a hibát követi el: megakadályozza a gyermek fokozatos leválását a szülőről, gátolja önállósága kifejlődését. Az agresszív szülő azzal, hogy állandóan a saját akaratát kényszeríti rá, a túlzottan engedékeny szülő az ellenkezőjével, megakadályozza, hogy gyermeke önálló ítélőképességgel és akarattal rendelkező, erőfeszítésre, ha kell lemondásra is képes emberré váljék. A gyermek a fejlődés minden szakaszán egy fokkal eltávolodik, elszakad a szülőktől, és csak az a gyermek fejlődik egészségesen, akinél a fejlődés együtt jár ezzel az elszakadással, ha felnőtt korra önálló, bátor, önmagán minden helyzetben segíteni tudó, másokon segíteni kész ember lett.

2. A nevelés sikerét azonban nemcsak a nevelő szülők által elkövetett hibák, hanem a körülmények is gátolják. Ezek szinte annyi mintát mutatnak fel, ahány család van. Mindegyik családnak megvannak a speciális nehézségei, mégis van néhány gyakori, szinte általánosnak mondható körülmény, ami a gyermekek nevelését hátrányosan befolyásolja.

a) Mai gazdasági helyzetünkben ilyenek mondhatók a *lakáskörülmények*. Ez a hátrányos hatás kevésbé a kisgyermekkorban, inkább később, a serdülőkor táján mutatkozik. Vannak családok, ahol teljes volt az összhang, a béke, amíg a gyermekek kicsik voltak, ezután azonban napirenden vannak a veszekedések, a testvérek egymás idegeire mennek, látszólag utálják egymást, és sokszor tartósan is elhidegülnek egymástól. Amikor a többgyermekes család kislakásban, egy-két, vagy nagy család esetén három szobában él összezsúfolva, ez a helyzet elsősorban a szülők idegeit teszi próbára. Szinte minden energiájukat felemészti a küzdelem azért, hogy ebben a helyzetben is normális családi életet tudjanak teremteni. Hogy mindennek meglegyen a maga ésszerűen megálapított helye, és hogy minden a helyére is kerüljön, hogy mindenkinek legyen legalább egy kis sarok, hogy így is sikerüljön az otthoni környezetbe szépséget teremteni — ennek létrehozása és fenntartása óriási teljesítmény, de eléggé fel is őrli az idegeket. Ahogy pedig a gyermekek nőnek, súlyosbodnak a problémák. Az egyik tanul, a másik zenél, a harmadik beteg, a negyedik vendéget szeretne fogadni, vagy egyszerűen csendben ábrándozni. Aztán a tv! A fiúk az első csatornán a sportközvetítést szeretnék nézni, a lányok a kettesen a filmet. A kisiskolások miatt korán el kell zárni, a nagyobbak sírnak az éjszakai filmtől, És hogy lehet utálni azt a testvért, aki miatt nem lehet időben fürödni, mert órákig ül a kádban, amikor pedig a házirend csak zuhanyozást engedélyez. Arról az igen gyakori esetről nem is beszélve, amikor a megnősült, vagy férjhezment nagyobb testvér közelebbi, vagy távolabbi kilátásig a szülői házban kényszerül lakni. Ez pedig olyan tényező, amin nem lehet segíteni. Csak magyarázat, de nem vigasz. Legfeljebb annyit lehet tenni, hogy állandóan, újra, meg újra elmondjuk a pereskedő gyermekeknek, — meg magunknak is —, hogy itt nem X, vagy Y a hibás, hanem a körülmények és azért se hagyjuk magunkat bekeríteni általuk!

b) *Idegesség.* Lehetne gondolkodni azon, hogy ezt a tényezőt a szülők hibái, vagy attól független körülmények közé soroljuk-e. Végül azt hiszem, mint minden betegség, a létrejötté független akaratunktól, és a szerepünk annyi, hogy igyekszünk minél jobban uralni rajta, és minél kevésbé engedni ártani, — mint pl. a lakáskörülményeknél. Ez azonban még kényesebb kérdés, mert itt olyan területre tévedtünk, ami kicsit senki földje az erkölcsileg elbírállható cselekedetek és az akaratunktól független, betegség-jellegű tények között. A pasztoráció érdekes és fontos területén lehetne pontosabban megközelíteni a határvonalat a betegség és bűn között, a határvidék mindenestre az idegesség. Néha annyira „kiborulunk”, hogy sértegetünk másokat, türelmetlenek vagyunk a gyermekünkkel — bűn ez, vagy körtünet? A keresztény ember derűs, hiszen Krisztus elvette a félelmét, a halál fullánkját, elhozta a szerető Atya üzenetét,

és elsőrendű kötelességünk ezt a derűt továbbadni, hirdetni, — de hol van ez a derű, amikor valami kellemetlenségünk volt a hivatalban, lélekszakadva rohanunk az óvodába, aztán a gyerekkel a tömött boltokba, miközben csemeténk válogatott módszerekkel tépi az idegeinket — amik a mai szülők többségénél amúgyis meg vannak rongálva? Nem szeretem azokat a könyveket és embereket, akik mindenre tudnánk „kádenciát”, bagatellizálni igyekeznek a problémákat, azt akarják elhitetni, hogy ezt az apróságot könnyen ki lehet küszöbölni. Hát nem így van! Van testi állapot, amikor a legjobb akarattal, szuggesztióval sem tudjuk elérni, hogy jól érezzük magunkat, és van olyan helyzet, amelyről nem lehet azt állítani, hogy minden rendben van. Természetesen minden erőnkkel küzdenünk kell ellene, mert éppen azt veszi el, ami a keresztény nevelés lényege: a példa erejét, a keresztény szülőkből kisugárzó derűt, a családi otthon melegét.

c) *Az általános példa.* Miután a fenti tünetek többé-kevésbé általánosak, nyilvánvaló, hogy a gyermekeknél megsokszorozódik a hatásuk, és az egyéni negatív hatásokhoz most már a hasonló helyzetben levő gyermekek egymásra való negatív hatása járul. Elzárni pedig a gyermeket a gyermektársaságtól, vagy akár csak a kiválasztott gyermekekkel engedni barátkozni, nagyobb rossz, mint amire orvosságnak szánjuk. Egyébiránt a problémamentes, jó gyermekektől, képeskönyv-szülőktől mentsen meg az Isten! Ginott, amerikai pszichológus egyenesen a pszichoterápiára szoruló gyermekek kategóriái között említi meg a „jó gyermeket”: az egyik legkomolyabb probléma, ha egy gyermekkel nincs semmi probléma. Emögött ugyanis súlyosabb probléma rejlik, ha más nem, fantáziátlan-ság, vagy önelégültség.

3. De mi nemcsak egészséges, rendes embereket akarunk nevelni, hanem hívő, hitükben erős és boldog embereket is. És ez sem mindig sikerül — pedig nemcsak szóval, példával is tanítottuk őket. Mi lehet ennek a sikertelenségnek az oka?

a) *Nem eléggé vonzó vallásosság.* Az Istenhez való kapcsolat képe napjainkban átalakulóban van, csakúgy, mint annyi más oldala életünknek: az iskola, igazságszolgáltatás, család, stb. Jól tudjuk, hogy az I. és II. vatikáni zsinaton megkezdődött az aggiornamento, de ez még nem ment végig a legalacsonyabb szintig, az egyes plébániákig és emberig, éppen úgy, mint ahogy egy pártkongresszus határozatai is felülről lefelé, fokozatosan valósulnak meg, és idő kell hozzá, hogy az egész társadalmat átjárják, mindenütt megszülessen hozzá a megfelelő kezdeményezés is. A vallási életben is vannak már ilyen kezdeményezések, de még mindig az út elején vagyunk. Hátrahúzó erő, ha a hittanár, vagy szülő stílusa, vallásossága nem elég „modern”. Gyermeünk között és köztünk az akceleráció következtében nagyobb a nemzedéki ellentét, mint köztünk és szüleink között volt. Ezért gyermeünk másképpen látja ezt a kérdést, mások az igényei, mint nekünk. Tehát akkor visszük előre, ha arra biztatjuk, hogy maga keressen új utat, találja meg a neki megfelelő formát, és nem akarjuk rákényszeríteni a miénket.

b) *A nemzedéki lázadás.* Mert nemcsak nemzedéki ellentét van, hanem a fiatalabb nemzedék lázadása is. Még akkor is, ha jó a kapcsolat a gyermek és szülő között. Ez pedig a serdülőknél a szülők által gyakorolt viselkedésmintáktól való eltávolodásra indít.

c) *A korszellem,* aminek a vallásos nevelés ellen ható erejét megint csak felesleges lenne letagadni. Igaz, hogy végső fokon a családi nevelés a döntő, hogy a gyermekkori magatartásminták a legerősebbek, — de itt is olyan tényezővel van dolgunk, amit feltétlenül számításba kell venni.

4. Végezetül merítsünk néhány gondolatot a Bibliából. A nevelés módszerei és elvei a korok szerint változnak ugyan, de célja, alapvető értékítélete ma is érvényes.

Jézus felelme a gyermeket az addigi alacsony helyzetéből. A gyermeknek a régi Hellasban az élete sem volt szent, az állam döntött életben maradásukról. Az, hogy Jézus egy gyermeket állít a zsidók elé példának, szintén az addigi értékrend megfordítása volt, akárcsak a nyolc boldogság. A népek tanítója, Szent Pál is védelmébe veszi a gyermeket, és itt hangzik el először a gyermek joga: „Apák, ne keserítsétek gyermekeiteket, hogy kedvüket ne veszítsék.”

Ami a nevelési elveket illeti, itt is a főparancsokat érvényesül: a szeretet. „Szeress és tégy, amit akarsz.” A szülői szeretet — még ha hibát hibára halmoz is — a legtöbb, amit a gyermek kaphat. Több a tudományos nevelési módszereknél, és még a nem túl jó családi otthon is jobb a legmodernebb nevelőotthonnál. Isten szeretete, a keresztény hit alaptanításai adják meg nevelésünk alapját. Erőteljessé teszik az emberi természet ellentmondásait: „Nem azt teszem, amit szeretek, hanem, amit gyűlölök” (Róm 7,14.). A gyermek is nap nap után érzi ezt a feszültséget, és a megoldás nem az, hogy arra biztassuk, hogy a legkönnyebb megoldást válassza. „Ne uralkodjék tehát halandó testeteken a bűn és ne engedelmesskedjete kívánságának.” (Róm 6,12.) Nem az ösztönök elfojtását kívánja Pál, csak a bűnben való kiélésüktől óv.

Az el-elcsüggedő szülőknél szólhat Jézus felszólítása: „Evezetetek a mélyre és vessétek ki a hálótokat halfogásra.” Úgy vetjük ki, ahogy tudjuk, olyan helyen, víz-, és időjárási viszonyok közt, ahogy megadatik. Az eredmény már nem a mi dolgunk.

HORCAS BÉLA

SAJÁT ÖRÖM ÉS FÁJDALOM

Másfél évszázaddal ezelőtt írta Petőfi: „Ha nem tudsz mást, mint eldalolni saját fájdalmad s örömed, nincs rád szüksége a világnak.” Azóta nagyot fordult a világ, s a jó költők bizony csakis saját fájdalmukat és örömeiket dalolják, de ez a „saját” mégsem érdektelen a köz számára. A világnak, az embereknek, az emberek egy-egy rétegének szüksége van ezekre az egyes szám első személyben fölszárnyaló dalokra, mert bennük a saját panaszukat vagy örömeiket ismerik fel. Persze ez már semmiképpen sem ugyanaz a helyzet, mint Petőfi korában, — s a végeredmény sem ugyanaz. Akkor a dal a többség, a közösség nevében szólt, most legfeljebb a többség fölfedezheti sajátját a dalban, de a dal (és a költő) ezt nem igényli eleve és feltétlenül. Arról nem is szólva, hogy alkalomadtán ez a többség nagyon kis számú lehet, és nem is közönség, esetleg csak olvasótábor, vagy, nem is tábor, csak csoport — fantomszerűen létező csoport. Így van ez még a nagy példányszámban megjelenő írók, illetve művek esetében is. Hogyan is szólhatna hozzájuk, nekik az író? Olvasóikhoz?... Kik azok? De ha nem nekik, ha senkinek, akkor miért? Mert ha magának ír, akkor talán fölösleges kinyomtatni a szövegeit, akkor talán tudós barátom megjegyzését kell fontolóra venni, aki egy sötét pillanatában azt mondta: voltaképpen elég, ha az ember csak elgondolja... Tudom persze jól, hogy a nyomtatásban *megjelent* szöveg más, mint a gépelt; és a leírt, szóval megközelített vagy kifejezett érzelem és gondolat sem azonos a ki sem mondottal, és mégis! Ha nem szólunk valakihez — máshoz (másokhoz!) —, akkor becsületünk védelmében csak a reménységre hivatkozhatunk: reméljük, hogy saját fájdalmunkban és örömeinkben mások is osztoznak: társulnak gondolatainkhoz, rezonálnak érzelmeinkre.

Mindeddig általános értelemben volt szó az irodalomról, de nem azért, mintha a konkrétumokat meg akarnám kerülni. Számomra nem létezik külön gyermek- és felnőtt-irodalom; bár írásaim megjelentek már felnőtteknek és gyerekeknek szerkesztett könyvekben is — *külön* könyvekben természetesen. Ez azonban a szerkesztés dolga. A szerkesztői munkának és a könyvkiadók adottságainak, kívánságainak az eredménye. Ha írok, nem írok külön a gyerekeknek és külön a felnőtteknek. Ha írok, arra töreksem, hogy érzelmeimet és gondolataimat egy-egy konkrétumban megnevezem, felkutassam, kinyomozzam, megvilágítsam... És azt hiszem, ez nem pusztán alkotáslélektani kérdés, hanem szemlélet dolga is, amelyből nem hiányzik a meggondolás sem. Természetesen: az írás kiindulópontja egy ötlet, egy érzelem vagy sejtélem, vagy tárgy, vagy egy gondolat — eleve megszab bizonyos határokat, eszközöket. Az almáspitéről írva verset (amikor elsősorban a „pite” szó kedves idétlensége ragad meg, és nyomban hallok a „píszé” szót is) aligha kerülhetnek szövegembe társadalompolitikai jelentések, és valószínű, hogy a vers terjedelme sem lesz húsz-harminc sornál több, és nem feszíti bonyolult gondolatritmus.

Nem lesznek benne elnehezdedő, kifulladás sorok, távoli képzeteket összerántó metaforák. Vagyis nagy a valószínűsége, hogy *Pite, pite* címmel úgynevezett gyerekvers kerekedik. S mondhatok példát ennek a fordítottjára is. Ha találkozom gyerek-kori barátommal, aki elújságolja, hogy egykori falunk határában közös ismerősünk fölfedezett egy neolitikori települést és kiásott egy mammutfogat a romok közül, akkor nekem eszembe jut, hogy lám, a mammutfog hozott össze kettőnket, férfikorunk teljében; lám, megvan az összetartó álap, gondolom keserűen, és már nemcsak kettőnkre gondolok. És kutyául érzem magam a kiásott mammutfog társaságában, mert úgy rémlik, mintha a saját romos agyaram lenne a lelet. És írok egy prózaverset *Mammutfogak* címmel, a közösség hiányáról és a távolságtartás tragikumáról. És már az első szavaknál valószínűnek látszik, hogy ami kikerekedik belőle, annak nem lesz helye egy gyerekeknek szerkesztett verseskötetben. Persze, kerekedhetne a mammutfogak köré gyerekvers is, akár az „egér, egér adj fogat” mintájára. Kerekedhetne, de csak addig, amíg el nem indul valamilyen irányba, valamilyen jelleggel az írás. De ez az *irány és jelleg* — azt hiszem — nem szabja meg eleve az elkészült írás értékét, *nem mértéke az értéknek*. Különbség persze van a *Pite, pite* és a *Mammutfogak* között még akkor is, ha mindkettő azonos hatásokkal valósult meg, azonos arányban töltötte ki lehetőségeit. Az egyiket jókedvemben írtam, a másikat kínomban. A *Mammutfogak* érzelmi és gondolati körei súlyosabbak, életbevágóbbak, többet tartalmaznak belőlem, mint a *Pite, pite* — de az is én vagyok, az is az enyém, tőlem való, és miért lenne értékesebb a férfikomorság, mint a gyerek-játékosság? Miért lenne kisebb teljesítmény a bővülő-kötekedő ritmusú „pisze pite” meséjét megtalálni?

Vannak aztán olyan írások is, amelyekben a gyermeki és a felnőtt együtt van jelen: vagyis olyan gyerekeknek szóló művek, amelyeknek némely rétege csak a felnőtt értelem és érzelem számára jelent valamit. Klasszikus példák helyett hadd idézzem újra önmagam, már csak azért is, mert nem szeretnék senkit rossz hírbe hozni (ugyanis az ilyesféle írásokat nem fogadják mindenütt kitörő lelkesedéssel). Ha tehát egy mesében arról van szó, hogy a sündisznó tanúja barátja elrablásának, de mivel ravasz figura, tudja: azt kell *tennie*, hogy *nem tesz* semmit. Nos, ennek a szójátéknak az értelme, ironiája aligha világos a gyerekeknek, mint ahogy nem érzékeli a „tettek embere” mintájára született „tettek disznaja” kifejezés gúnyos élet sem. Az utalás, a képzettársítás és az ironia, a különféle idézetek és parafrázisok, a disszonanciák kevésbé érvényesülnek a gyerekek körében, mégsem hiszem, hogy a többreutó, a felnőtt értelmeire és érzelmekre tartozó jelentéseket is tartalmazó művek az ő számukra fölfoghatatlanok lennének. Nem hiszem persze azt sem, hogy *csak* az ilyenféle olvasmányok az értékesek és élvezetesek. Itt is létezik valamiféle határ, mégpedig *arányossági határ*, amely képlet nélkül ugyan, de pontosan jelzi, hogy mennyi mögöttes, csak a felnőtteknek szóló jelentést bír el egy mese vagy gyerekvers. Hiszen ha a gyerek nem kap elegendő kapaszkodót, ha egyetlen teljes réteget sem képes fölfogni, akkor írói vagy szerkesztői *aránytévesztés* történik. A kockázat az ilyen többreutó művekkel mégis kicsi, hiszen fölfelé, a bonyolultság, összetettség irányában oly rugalmas a határ, esetenként — gyerekenként — annyira változó, hogy a tévedés elég ritka. Arról nem is szólva, hogy azok a bizonyos bonyolultabb, felnőtt jelentések is hatnak valamiképpen: kárról tehát semmiképpen sem beszélhetünk. Kárt legfeljebb azok a termékek okoznak, amelyek méltatlan sekélyességükkel, egyszerűségnek álcázott tartalmatlanságukkal, gondolati-érzelmi és nyelvi igénytelenségükkel a gyerekekben rossz ízlést formálnak, szellemüket érzélgőssé vagy lélektelen pedagógizálással lealacsonyítják, elszűrkítik. Mert ezek a termékek is hatnak, méghozzá vészes hatásokkal! Példákat itt nem említek, még utalásszerűen sem; másoktól nem akarok, magamtól meg nem tudok, remélem, nem is lehet.

Megemlíteném viszont még azt a rossz megkülönböztetést, lebecsülést, amely a gyerekirodalmat sújtja. Az előítéleteknek persze van alapja: könnyebb ál-gyerekirodalmat gyártani, mint ál-felnőttirodalmat. Bár gyártani egyiket se nehéz. Azt hiszem, bármelyik valamirevaló magyar költő — mondjuk egy évtizedes verselési gyakorlattal és közepes idegállapotban — képes lenne nyolc-tíz nap alatt egy gyerekverskötetre elegendő olyan szöveget gyártani, amelyet lelkiismeretfurdalás nélkül lehetne kinyomtatni, senkinek sem okozna kárt — ellenkezőleg: még volna is benne valami. Valami, amit a rutin felszínre dob. Igaz, ugyanezt

meg lehet tenni felnőtt változatban is, legfeljebb több idő kell hozzá. Persze, a jó költők nem vállalkoznak ilyesmire. A gyerekirodalom lebecsülését azonban sokszor maguk az alkotók, még azok a bizonyos valamire valók is elősegítik. Ismerek költőket és írókat, akik szinte szégyellik, eleve másodlagos terméknek tartják a Móránál megjelent könyveiket, ha egyszer a Szépirodalminál vagy a Magvetőnél is megjelennek, ha „komoly írók” különben. Igaz, ez már nemcsak esztétikai jelenség, ez már az *írói szerep* alakulásának és alakításának bonyolult köreibbe tartozik, de bárhogyan is áll a dolog, létezik, hatása van. Pedig a jó gyermekírók többségükben felnőttírók is, vagyis írók, akiket természetük több hanggal áldott — vagy vert — meg, de a gyermekeknek szerkesztett, kiadott műveikben is fölismerhetőek jellegzetes vonásaik, fölismerhető az *egyéniségük*! Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor vagy Mátyás Iván gyermekkönyveiben — hogy az elsőként eszembe jutó példákra hivatkozzam — igazán nem nehéz felfedezni a felnőtt művekből ismerős tartalmi, formai motívumokat, azt a *saját világot*, külön birodalmat, amely minden jó író művében ott van valamilyen formában és mértékben.

(Végül is az *értékről* van tehát szó, arról, hogy valójában csak jó és rossz irodalom létezik, hogy olvasó sokféle van, de esztétika csak egy. Évek óta ábrándozom egy olyan költői antológiáról, amely a gyermekek nagy verseskönyve lenne, a magyar nyelven írott, és gyermekek által is élvezhető versek — saját örömeik és fájdalmaik — reprezentatív gyűjteménye, amelyben a válogatás egyetlen szempontja az *érték*.)

Végezetül visszakanyarodom kiindulópontomhoz, az írott szó és az ismeretlen közönség kapcsolatához, amelyet a magam részéről meglehetősen kétesnek tartok, ha felnőttekről van szó. De a gyermekek esetében ez egészen más. A gyermekközönség, mint állandóan változó, nyüzsgő réteg, mint szakadatlanul mozgásban levő tábor, minden bizonytalanságával együtt, és képlékeny tömegének ellenére is kínál valami *megbízható állandóságot, egységet és egyenműséget: a gyermeki fogékonyság szinte határtalan, természetes nyitottságát*. Mostanában, elsősorban a pszichológia és a szociológia — no meg a pedagógia! — tanaira támaszkodva divatos dolog a gyermekolvasókat is sok-sok korcsoportra szeletelni. Azt hiszem, ez fölösleges, alkalmanként meg egyenesen korlátozó, s akkor már: káros törekvés. Szerintem két olyan korhatár létezik csupán, amelyre a szerkesztésnek szükséges figyelnie: az egyik hat, a másik a tizenkét életév körül helyezkedik el. Különben pedig a gyerek — gyerek; kíváncsi és ártatlan, képzelete fehér fal, írni rá: szorongató gyönyörűség.

LUKÁCS LÁSZLÓ

A FELNÖTTÉ VÁLÁS ÉVTIZEDE

Közkedvelt szavunkká lett a „teenager”. Az angolok inkább magát az élet egy szakaszát, a „tizenéveket”, tehát a 13. évtől a 19-ig terjedő időt jelölik a „teen-age” szóval. Ez az idő választja el a kisgyermekkort a felnőttkortól. Határaiban lehet némi eltolódás: a 12—14. életévtől a 20—22. életévig tart a személyiség tudatos kialakításának az ideje. Az egyes országok törvényei különböző szempontokból (pl. szavazati, házasságkötési, önrendelkezési jog) különböző életkorban (14-16-18. év) nyilvánítják érettnak a fiatalokat. Korántsem biztos azonban, hogy személyiségében is felnőtt az, akit a jog minden szempontból annak ítél.

I. Család és környezet

Ez az évtizednyi idő a személyiség tudatos formálódása szempontjából talán a legjelentősebb időszak az ember életében. Amit eddig összeszedett, azt javarészt kapta: környezetétől, elsősorban családjától. Ők gondoskodtak életéről, testi és lelki szükségleteiről. Ez a gondoskodás a jó családban nemcsak az egészség ápolására, az anyagiak biztosítására vagy akár a taníttatásra terjed ki. A gyermek-

kori környezet meghatározhatja az ember gondolkodásmódját, életszemléletét, érzélemvilágát. Olyan belső értékeket fejleszthet ki, amelyek az egész életre szilárd alapot adhatnak. Kialakításuk nem külön tanfolyam vagy utasítás-rendszer keretében történik, hanem a hétköznapi élet apróságaiban, az együttlét legkülönbébb alkalmában, a jó család mindennapjaiban.

A biológiai gondolkodáson túl a gyermek legfontosabb szükséglete, hogy a *szeretet légköre* vegye körül, amely föltétlen és igényes egyszerre. A gyermek biztonsága abból táplálkozik, hogy föltétlenül szeretik: akármilyen kicsiny is, akármilyen baj történik vele vagy akár általa — szülei mindig édes gyermeküknek tartják, és semmilyen körülmények között sem hagyják cserben. Megtanulja azonban a szeretet másik jellegzetességét is: rajta is áll, hogy mennyire szeretik. A szeretetnek mindennél határozottabb és igényesebb követelmény-rendszere is van: egyéni erkölcsi-személyes teljesítményünk is kell ahhoz, hogy egészen belekapcsolódhassunk a szeretet vérkeringésébe. A kétféle szeretet kiegészíti egymást: egymagában az első elkényeztetné, a második viszont szolgalelkűvé tenné a gyereket. Ha a gyereket szeretik és ő is megtanul szeretni, akkor kifejlődik benne a segítőkészség, önzetlenség, figyelem, jóakarat, tisztelet és tapintat — a kapcsolatteremtés alképességei.

A szülői ház másik ajándéka az, hogy beleoltja a gyermekbe a *növekedés igényét*. Nem a birtokszerzés vagy a karrierizmus kapzsi mohóságát, hanem a tökéletesség utáni határtalan vágyat. A nyugtalan soha meg nem elégedést, amely nem reked meg a részértékekénél, a dolgok felszínén. Egyre többet lát meg a mindenségből, s egyre többre törekszik, növekvő vágyakkal és erőfeszítésekkel. Ha növekedése egészséges, vágyai mégse feszítik szét és nem sodorják kétségbeesésbe. Meglátja, hogy a tökéletesség ugyan végtelen, de személy módjára föltárukozik és elérhetővé válik a szeretet-Istenben.

A kisgyermekkorban csírázhat ki néhány más alapvetően fontos beidegződés, szokás és készség:

A *valóság-hűség*: számol a tényekkel és adottságokkal, az eszményekkel és a lehetőségekkel. Saját közérzetétől és indulataitól függetlenül látja a világot, határozza meg céljait és tennivalóit.

Az *önfegyelem és akaraterő*: céljainak és feladatainak megfelelően tudja kézben tartani és kormányozni önmagát, uralkodni indulatain, hangulatain, nem kíváncsi érzelmein, amellyel képes végrehajtani előírt vagy kitűzött cselekménysorokat, az elfáradás vagy a kudarc ellenére is.

A *felelősség- és kötelességtudat*: megbízhatóan teljesíti a vállalt vagy az észszerűen rá rótt feladatokat, lehet számítani a helytállására, bízni a szavában. Ellenőrzés és biztatás nélkül ellátja kötelességét.

Az *alkotókedv és kezdeményezőerő*: minden helyzetben megtalálja nemcsak szórakozását, hanem a teremtmény munkája lehetőségeit is. Vannak használható és megvalósítható ötletei, s van ereje azok véghezviteléhez. Kreativitása kezdetben a játékban nyilvánul meg, később egyre inkább a hasznos alkotásban, akár a szellemi, akár a fizikai munka, akár a társas érintkezés területén.

A *derűs érzelmi egyensúly*: igényli és érti a szépet és a jót. Nem menekül önzón vagy riadtan a fájdalom elől, de tudatosan keresi a dolgok napos oldalát. Fegyelmezett, tárgyilagos és önzetlen marad a szenvedésben is, és minden helyzetben képes ráhagyatkozni a Gondviselésre.

Egy életre szóló értékes örökséget „szívhat magába az anyatejjel”: olyan értékeket, amelyeket később csak sokkal nagyobb erőfeszítések árán tud megszerezni, vagy pedig sose képes a birtokukba jutni.

Mindezek persze jórészt öntudatlan csírák. A felnőtté válás egy jelentős mozanata az, hogy a tizenéves szembenéz örökségével és környezetével: mit kapott meg otthonról, s mi szükséges hiányzik még? Mit lehet továbbfejlesztenie, mit kell pótolnia, mit kiirtania vagy alapvetően megváltoztatnia? A probléma abban rejlik, hogy mindehhez már bizonyos fokú önállóságra van szükség. Mi lesz azokkal, akik nem jutnak el az önállóságnak arra a fokára, hogy tudatosan továbbépíthessék a beléjük oltott értékeket, vagy kritikusán állást foglalhassanak a környezet ártalmas hatásaival szemben? Károsultak, nemritkán véglegesen csonkultak ér el a felnőtté válás küszöbéhez az a gyerek, akinek nem volt családja vagy családias otthona. Miért bomlott föl egy-egy család? Konkrét esetekben hosszasan lehet vizsgálni az okokat, körülményeket és következményeket. A legsúlyosabb kár azonban szinte mindig a legártatlanabbat, a gyermeket éri.

Mai tizenéveseink életében azonban számolnunk kell a család egész szerkezetének és életformájának *megváltozásával* is. Évezredekken keresztül a család teljes életközössébe fogta össze tagjait. A születéstől a halálig az élet legfontosabb eseményei otthon játszódtak le. A családban rendszerint együtt élt (dolgozott és ünnepelt) legalább három nemzedék. A gyermek egyetlen integrált, apáról fiúra hagyományozott gondolkodásmódban, világszemléletben és életformában nőtt fel, ezt fogadta el, alakította egyéniségéhez, fejlesztette tovább a változó korszükségletek szerint. Egyetlen nagy közösség tagja volt, ahol sokféle, többszörösen egymásba fonódó kapcsolat fűzte kortársaihoz és a felnőttekhez.

Napjainkban a helyzet megváltozott. Az élet apróbb-nagyobb eseményeinek zöme más színtereken, más és más közösségekben játszódik le. A családok atomizálódtak. Legfőleg két nemzedék lakik együtt, azok is csak a legszükségesebb ideig. A felnövő gyerekek gyakran a lehető leghamarabb igyekeznek elkerülni hazulról. Az együtt lakók is reggeltől estig különváltak élnek, a pici gyerekektől a nyugdíjasokig a család minden tagja más helyen és más közösségben dolgozik, szórakozik, pihen és művelődik. Az együttlét természetes alkalmai megfogytak: megszűntek a közös játékok, beszélgetések, munkák, gyakran a közös étkezések is. A családtagok együtt töltött idejének nagy része a tévékészülék előtt ülve, magányos csendben telik el. Anyagiakban a szülők mindent megadnak, talán túl sokat is: nemritkán ezzel pótolják az igazi törődés hiányát, vagy kompenzálják saját küzdelmes gyermekkorukat, akaratlanul is elkényeztetve gyermeküket. Lényegesen kisebb a szülők hatása, viszont sok különböző, gyakran ellentétes hatás éri a fiatalokat. Kevesebb lehetőségük van arra, hogy már kiskorukban igazán mély emberi kapcsolatra kerüljenek valakivel. Hamarabb önállósodnak, de gyökértelenebbek, tájékozatlanabbak és befolyásolhatóbbak maradnak. Nyitottabbak és keresőbbek a gondolkodásukban éppúgy, mint a társas kapcsolatok területén — de nyugtalanabbak és bizonytalanabbak, mohóbban vágyódnak az élményre, és a kortársak védelmező környezetére. Jólétben nőnek föl: anyagiakban szüleik, szellemiekben az iskola eléjük talál mindent, de az egészséges terhelés híján nem szoknak hozzá az erőfeszítéshez, a túrászhoz és a kitartáshoz.

Sem a család, sem az iskola nem alkothat zárt védőburkot a gyermek körül. A fiatalokra *hat egész környezetük*, a kor, amelyben élnek, s ez is erősen módosíthatja főleg érték- és igazságkeresésüket. Nemcsak a családon belül csap össze sokféle nézet, életforma, de még inkább a családon kívül. Zökkenésmenetebben igazodik a ráhagyományozott erkölcsi normákhoz az, aki mindenütt ezeknek az érvényesülését tapasztalja. Az átlagember természetesen beleszokik, és nemigen lázad föl ellenük. Ha áthágja a törvényeket, nemcsak lelkiismeretével kell szembenéznie, hanem a közfelfogással is. Talán önállótlanabb, de törvénytisztelőbb nemzedék keletkezik így. — Másképpen nőnek föl viszont azok, akik kezdettől a legkülönbözőbb életformákkal, egyéneknek és csoportoknak sajátos, gyakran a rosszszat is szentesítő erkölcsi normáival vagy gyakorlatával találkoznak. Az öntudatlanabb, tehát befolyásolhatóbb többség könnyen enged a különféle hatásoknak. Számban kevesebben lesznek azok, akik felkutatják az igazi értékeket, vállalják a harcot megszerzésükért, és kitartanak mellettük ellenkező nézetek és gyakorlatok, másoknak eltérő véleménye, talán lenézése ellenére is.

Tizenéveseink növekedésében számolni kell az *emberi megismerés* útjainak módosulásával is. Régebbi korokban lényegesen kisebb tudásanyag állt az emberek rendelkezésére, ebből is jóval kevesebb juthatott el a tudásra szomszjas fiatalokhoz. Napjainkban viszont az információk özöne árasztja el az embereket, köztük azokat a fiatalokat is, akik még nem tanultak meg kellő szempontok szerint, egészséges kritikával válogatni. Pedig a rájuk zúduló információk között vannak fontosak és lényegtelenek, igazak, félig igazak és hamisak. Egyben azonban legtöbbször hasonló: olyanok, mint a reklámok, minden módon igyekeznek fölkelteni az emberek érdeklődését. Aki nem tanulja meg idejében fegyelmelni és irányítani a figyelmét, az önkéntelenül is a hangosabb, vonzóbb információkat fogadja be, annak ellenére, hogy ezek talán lényegtelen, felszínes vagy hamis állításokat tartalmaznak.

Az információk tömkelegében felnövő fiatalok figyelme gyorsabban vált, könnyebben képes több, akár egyszerre jelentkező hír befogadására is, — de meg kell tanulniok azt is, hogy az információkat igazságtartalmuk (tehát igaz voltak és jelentőségük) szerint is osztályozzák. Rá kell eszmélniük arra, hogy az igazán lényeges igazságok többnyire észrevétlenül elrejtőznek, s csak az talál rájuk, aki kitartóan és összeszedetten keresi őket.

II. Az éntudat kialakulása

A tizenévesnek legizgalmasabb kutatási területe: önmaga. „Eddig csak voltam — most már gondolkodom is”, mondta egyszer egyikük. Érdeklődésének előterébe kerül saját személyisége: figyelni kezdi önmagát, érzelmeit, gondolatait. Más emberekkel (valóságos vagy irodalmi figurákkal) összehasonlítja saját magát, körülményeit, sorsát, külső és belső tulajdonságait. Keresi az önkifejezés lehetőségeit: naplót, levelet, verset ír, végeláthatatlan beszélgetésekbe kezd egy-egy barátjával.

A következő kis vers egy harmadik gimnazista matematikafüzetében keletkezett:

*Te, aki azt hitted, tanulsz,
rájöttél: lógsz, s tudatlan maradsz.
Az élet helyett mit tanítanak?
Hogy „az találkozik -val
együtt -t alkotnak,
majd létrejön .”
Ez szép, csak használhatatlan.
A szerelmet nem
sinus-tétellel számolják ki,
a szerelem az élet.
Talán Pitagorasz-tételből
lesz az új nemzedék?
Félünk bevallani magunknak,
hogy üresek vagyunk,
s nem mi vagyunk,
hanem egy jól vagy rosszul
programozott robot.
Szabadságra vágyom,
hogy kívánjon, akarjon, hívjon
valaki.*

Milyen is vagyok én? Nemcsak az arcát nézegeti el a tükörben, hanem belső önmagát is. Persze nem úgy folyik ez a fölfedezés, mint ahogyan egy elveszett tárgyat vagy egy ismeretlen, de létező törvényt kutatnak. Amit keres, még nincsen készen — most alakul, éppen magakeresése által is. Egyre tudatosabban figyeli önmagának és másoknak a cselekedeteit, döntéseit, érzelmeit, állásfoglalásait. Összehasonlítja őket egymással, s lassan észreveszi: „régebben is, más körülmények között is hasonlóképpen cselekedtem, éreztem, ítéltam”. Ezek a fölismerések kristályosodási pontként szilárdulnak meg abban a bizonytalan, cseppfolyós és ezért áttekinthetetlen masszában, amit önmagának tart. Az egyes jellemvonások fokozatosan szilárdulnak meg, bonyolult kölcsönhatások erőterében. Ezek a pontok mégis egyre sűrűsödnek, s egymással kapcsolatba kerülve lassan rendszert alkotnak, s e fölismerések nyomán egyre növekvő biztonsággal állapítja meg magáról: „ilyen vagyok, ez vagyok én”.

Ebben a folyamatban óriási szerepe juthat a születőben levő Felnőtt körül élő többi embereknek. Sok mindent azoktól les el, akiket szeret vagy tisztel. Eltanulhat tőlük sok külső vonást: kézírásukat, mozdulataikat, beszédmodorukat; de sok belső tulajdonságot is: érzelmeiket, gondolkodásmódjukat, elveiket. Előbb-utóbb azonban sajátjává teszi őket; szabad, felelős, önálló és öntudatos személyiséget épít ki belőlük.

A környezet azonban nemcsak modellként szolgálhat, hanem gyakorlóterepként is: kipróbálhatja, mások hogyan fogadják és értékelik egy-egy gondolatát, magatartásformáját. Barátok és ellenfelek szemével is megnézheti önmagát. A hasonló gondolkodásúak tovább építik gondolatvilágát, erősítik meggyőződéseit, biztonságot adnak érzelmeinek. A másképpen gondolkodók viszont próbára teszik szilárdságát és kitartását, az ellenvélemények, talán az ellenséges érzületek rostájára teszik egy-egy gondolatát, magatartásformáját, bontakozófélben levő személyiségét.

A Felnőtt-énnek ez a lassú kibontakozása heves *érzelmi megrázkódtatásokkal* jár. Maga-keresése a serdülés korában ölti a legindulatósabb formákat: a kamasz tudatosan elválík környezetétől, a felnőttek világától. Külsőségekben, öltözködésében, hajviseletében, beszéd- és életmódjában is igyekszik más lenni, mint a felnőttek (s nem veszi észre, hogy egy új, a többi tizenévesével azonos egyenruhába és egyen-viselkedésbe bújik bele). Föllázad a szokások, hagyományok, tekintélyek ellen, viselkedése dacos, sértő lesz, elsősorban szüleivel, *esetleg tanáraival*, minden hivatalos tekintéllyel szemben. Befelé, önmagába fordul, riadtan, tele szorongásokkal, a meg nem értettség fájdalomával, szélsőséges indulatokkal. Túl érzékenyen őrzi benső titkait a felnőttekkel szemben, máskor viszont a legváratalanabb formában és helyzetekben a felszínre törnek az indulatai. Ellentétes érzelmek között hánykolódik — maga is gyötrődik ambivalens indulatai miatt, de sok fájdalmat okoz vele környezetének is. Szeszélyesnek, lobbanékonyknak, túlérzékenyeknek, máskor sértőnek és támadónak, vagy cinikusnak és közönyösnek látszik kívülről, valójában pedig nyugalomra, tisztánlátásra, megértésre és szeretetre vágyik. Ha segítőkész szeretettel közelednek hozzá, mégis könnyen visszautasítja, hogy aztán újra kínlódjon meg nem értettsége miatt.

Kamasz-naplóban keletkeztek a következő sorok:

*Gyűlölök mindent.
Életet, embert.
Csodálkoztok?
Ti vagytok a hibások, nem mások.
Bezáratok magamba,
Nem engedtetek a szabadba.
Nem tudtam kinyílni,
Láthatjátok, mivé tettetek ti.*

Ez a forrongó nyugtalanság azonban végső irányulásában többnyire nem romboló szándékú, hanem éppen a születőben levő Felnőtt-én vajúdása. A kamasz keresi lehetőségeit: helyét a világban, az emberek között. A „Ki vagyok én?” kérdése mellé odatársul a másik: „Kivé lehetnék?” Fölsejlik benne, hogy meglevő személyisége nem kész és végleges: sok föltáratlan lehetőség rejlik benne, s többre vihetné, ha ezeket kiaknázná. Egyre határozottabb elképzelése lesz egy eszményi, megvalósítható önmagáról. Egészséges feszültség támad ideális Én-kepe és valóságos énje között. Az önismeret folyamata így kiegészül az *önneveléssel*: útnak indul eszményi önmaga felé. Ha törekvése sikerrel jár, akkor egyre többet megvalósít belőle. Elérnie mégsem sikerül, részben megmaradó, visszatérő gyöngeségei miatt, részben mert egyre több és magasabbrendű megvalósítandó értéket fedez föl önmagában. (Benjamin Franklin kedvesen írja le Számadásában életéről, hogyan eszmélt erre. Kezdetben úgy tervezte, hogy tizenhárom hét alatt tervszerű munkával elsajátítja a tizenhárom legfontosabb erényt. A kitűzött idő elteltével látta meg, hogy végeláthatatlan feladatba fogott.)

A fiatalember önnevelése persze nem valami elméleti szoborfaragás: konkrét életkörülményei között kell megkeresnie helyét az életben: hogyan hasznosíthatja magát, mire fordíthatja a benne feszülő energiákat? Minden egészséges tizenévesben, ha kevésbé patetikus formában is, megfogalmazódik Petőfi vágya: „Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek az emberiségért valamit!” E keresésnek kívülről is leginkább szembetűnő formája a pályaválasztás, majd, többnyire néhány évvel később, a párválasztás. Valójában azonban egyáltalán nemcsak azt dönti el ilyenkor, hogy milyen foglalkozásban és melyik házastárs mellett fogja leélni (vagy legalábbis elkezdni) az életét. Jövőendő életének jellégét, minőségét határozza meg akkor, amikor föltérképezi magának az élet mélyeit, a dolgok távlatait. Rátalál-e az igazán lényeges, az élethez nélkülözhetetlen értékekre? Nem megy-e el mellettük észrevétlenül, vagy nem téveszti-e el jelentőségüket, és engedi-e el őket mellékes és nélkülözhető apróságként vagy luxuscikként? Megélesedik-e a szeme ahhoz, hogy meglássa az életnek valódi, a végtelenbe nyíló távlatait? Megerősíti-e az akaratát annyira, hogy kitartóan tudjon haladni célja felé, állhatatos maradjon a jóban, a kudarcok, elfáradások, ellenvélemények, talán csábítások és fenyegetések ellenére is? Szertesz-e olyan értékes emberi kapcsolatokra, amelyek megjellegzik minden később kialakuló kapcsolatát is? Kialakítja-e mindenben a maga minimum-szintjét, ami alá semmi áron nem adja, egyszersmind azokat az elérendő (talán maximumnak tűnő) célokat, amelyeket elérni törekszik?

Egy 19 éves kiskatona levele ilyen első sikerekről számol be:
Most egyszerre három lépcsőfokot ugrom. Azok a tulajdonságok, amiknek hiánya mindig bántott, most megszületnek bennem. Rendszeret! Itt nincs pardon, a rend előbb-utóbb a véremmé válik. A becsületes, naponkénti borotválkozástól kezdve addig, hogy hogyan rakom le a ruhám. Önuralom, akaraterő és fantasztikus humorérzék, amivel mindezt felfogom. Acélosodik az akaratom. Fizikailag kezdetben borzasztó nehéz volt. Amikor először kellett 1500 métert futnom! Megcsináltam. S most már egyre könnyebben csinálom s egyre nagyobb megelégedéssel. Eleinte naponként volt iszonyatos holtponatom. De most roppant boldog vagyok. Megtaláltam a saját helyem.

III. A krisztusi nagykorúság kezdetén

Minden életkorban el lehet találni a hitre — mégis talán ezek az évek a legfogékonyabbak a hit befogadására. A tizenévesek hite együtt növekedhet bontakozó személyiségükkel — a mag csak a megfelelő talajba hullva hozhat igazi termést. A hit befogadásához szükséges talaj előkészíthető mind gondolatvilágunkban, mind szeretetigényünkben, mind pedig a tudatos életformálás igényében.

Talán ezt a korosztályt izgatják legjobban a *világnézeti, filozófiai kérdések*. Honnan a világ? Mi a létező dolgok végső alapja? Merre tart a világfolyamat, véget ér-e és hogyan? Van-e értelme az életnek és mi az? Lehet-e kilátásunk arra, hogy beteljesüléshez jussunk? Ezekkel a kérdésekkel az emberiségnek, de egyben saját életének alapjait szeretné tisztázni. Teljes megválaszolásuk a hit befogadását készítheti elő: eredetünk és beteljesülésünk távlatára véges létünkön túlmutat a végtelenbe. Ez ember olyan, mint a lakóhelyéül szolgáló Föld: ez a csillagmértekben öklömmnyi kis bolygó mégis nyitott a mérhetetlen mindenségre. Mint a tenger a hajókat, úgy hordozza az ismeretlen és hallgató végtelen a véges korlátai közé fogott embert.

A végtelennel időtlen háttére és időben megpillantott távlatára nemcsak elméleti kérdésként izgatja a jövő felé forduló fiatalokat. Terveiket és tennivalóikat is kilátásaik és távlataik határozzák meg. Akkor érdemes igazán élni, törődni a mával és a holnappal, ha a jövő nemcsak napról napra szebb lehetőségeket kínál, hanem a valódi és végső beteljesedés, az „abszolút jövő” reményét is biztosítja.

Akiben magasra nő a teljesség vágya, az boldogan hallja meg az örömhírt: „Az idő betelt: közel van az Isten országa. Térjetek meg, és higgyetek az üdvösség jóhírében.” (Mk 1,15.)

A *kinyilatkoztatás történeti megközelítése* és belső megismerése egyaránt közel állhat a tizenévesek gondolatvilágához, de szívéhez is. Az iskolában megismerték a történelmi forráskutatásnak és az irodalmi művek komplex elemzésének módszereit. Örömmel veszik kézbe a Bibliát, és ismerkednek meg vele a szentírás-tudomány útmutatása nyomán: az emberi valóság hitelén keresztül fölfedezik benne az isteni valóság jelenlétét.

Istennel a legközvetlenebbül *Jézus Krisztusban*, az ő alakjában és tanításában, életében, halálában és föltámadásában találkoznak. A beteljesedésre és szeretetre éhes tizenévesek is benne ismerik föl a legkönnyebben, hogy Isten úgy az abszolút létteljesség, hogy abszolút szeretet is. Szeretetéből vagyunk, és Krisztus által szeretetének tökéletességébe térhetünk vissza életünkben, halálunkban és föltámadásunkban. Nincs ember, aki olyan emberi és mégis olyan fönséges lenne, mint ő. Nincs olyan emberi község sem, amely fogható volna az ő jelenlétéhez. Krisztus alakja a fiatalok példájává lesz: tulajdonságait, de elsősorban érületét, a föltétlen szeretet létformáját igyekeznek a magukévá tenni. Benne ez a szeretet két irányban áramlik, egységes áramlással: az Atya és az emberek felé. Az Atyától indul, tőle külvé — s hozzá tér vissza. Vele állandó szoros egységben éli tennivalókkal tűzdelt életét is: reá figyel minden döntésében, benne éli át minden élményét, belécsöndesedik éjjelente a nappal zsúfolt forgataga után. De teljes odaadással közeledik az emberekhez is: segítő szándékkal, együttérzéssel és jóakarattal, bensőleg azonosulva velük. Erre az egész életet átjáró, tökéletes szeretetre érzett rá e kis ima írója:

17 éves elmúltam, és életemben először most fáj igazán a szívem. Félek, hogy soha többet nem tudom visszaszerezni azt az igazi tiszta hitet, amely még két

éve élt bennem. Úgy szeretnék újra ártatlan gyermeked lenni, Uram. Nem tudom szeretni az embereket, és olyan nyugtalan, ideges lettem másokkal szemben, hogy magam is csodálkozom magamon. Akarok szeretni, akarok jó lenni, szeretném megváltani a világot, szeretném szeretni az embereket! Segíts, Uram, mert egyedül gyöngye vagyok!

Krisztust azonban csak akkor ismerhetik meg egészen, ha nemcsak a Szentírás lapjain találkozhatnak vele, hanem az Egyház közösségében is. Abban a közösségben, amely kezdettől hiszi és vallja Jézus föltámadását, és életében az Ő élő jelenlétét hordozza.

Ez a közösség sok botránykozásra is adhat alkalmat, mégis egyedül ebben a közösségben bontakozhat ki az ember Krisztus-hite. A fiatalok talán mindenki másnál könnyebben megütköznek az Egyház földi vonásain, azokon az emberi gyöngeségeken, amelyeknek a terhét magával hordozza Isten vándornépe is. Kritikájuk különösen a serdülés korában válhat élessé, részben a tekintély elleni lázadás, részben a föltétlen eszménykeresés következtében. Egy vallásos családban felnövő, egyházi gimnáziumban tanuló IV. gimnazista fiú így adott számot hitének fejlődéséről — bizonyára sokan végigjárták az érlelődésnek hasonló szakaszait. Fejlődésem a következőkben áll: Először „hittem” Istenben, mert a szüleim hittek benne. Érdekes, hogy ez 14 éves koromig teljesen kielégített. Különben mit sem törődtem vele. Bosszantott, ha édesanyám azt kérte, hogy foglalkozzak egy kicsit a Bibliával, Istennel. — A második szakasz itt a suliban kezdődött. Mintha teljesen elfordultam volna Istentől. Ennek egyik oka az volt, hogy szüleim hatása megszűnt. Másik oka pedig az volt, hogy a társaim nagy hatást tettek rám. — Tavaly érkeztem el a harmadik szakaszhoz. Nem érdekelt már a társaim véleménye. Rájöttem, hogy nem tudok mást hinni, mint hogy Isten alkotott mindent. Azt is észrevettem, hogy ezt a létfontosságú kérdést semmiképpen sem kerülhettem ki. Ezt segítették elő a III. és IV. osztályos hittanulmányaim is. Sajnos azonban ezen túlmenően semmiféle kapcsolatom nem volt Istennel. Egész nap nem gondoltam rá. Hacsak nem valami váratlan nagy öröm ért: ilyenkor figyelmem egy percre felé irányult, és megköszöntem mindent. Estefelé, lefekvéskor imádkoztam, de úgy éreztem, üres szavakat mondok. Egyet éreztem csak biztosan: hogy istenhitem nagyon labilis. Ezért kétségbeesetten próbáltam magam alá talajt keresni. Kértem az Urat, adja meg, hogy megtaláljam. Jöjjön hozzám közel. — Igazi istenkeresésem nemrég kezdődött el. Most már azt keresem, akiről tudom, hogy szeret, hogy egyedülálló társam lehet, aki mindig megért. Az a vágy hajt most, amit Ady Endre így ír le:

Vele szeretnék találkozni,
Az álommal, nagy bolond hitben,
S csak ennyit szólni: Isten, Isten,
S újból imádkozni.

Akik valóban eljutnak eddig a keresésig és a találkozásig, azokban együtt növekedhet tovább hitük és emberségük. Befelé, önmagukban, és kifelé, az emberi tevékenységek területén végeláthatatlan lehetőségek tárulnak eléjük. Az ima és az elmélkedés (merjük újra leírni a szót: szemlélődés), a liturgia és a szentségek által Krisztuson keresztül egyre szorosabb, személyesebb és odaadóbb kapcsolatba kerülhetnek az Atyával.

Krisztus válhat középpontjává eszményrendszerüknek is. Mivel benne találta meg a teljes, a föltámadásban a végtelenbe nyíló élet lehetőségét, az ő példájának követése irányítja tudatos életalakításukat. Munkájukkal, elkötelezett hűségükkel, tevékeny és önzetlen emberszeretetükkel váltják tettekre is azt az életformát, amit Krisztusban hittel elfogadtak. S mindeerre nem magányos hősként vállalkoznak, hanem az egy célra törekvők Krisztus alapította közösségében, az Egyházban. Valahányszor összegyűlnek az Eukarisztia megünneplésére, közös imádságra vagy egyszerűen az együttléti örömeiből — nemcsak az emberi közösség erejét és biztonságát tapasztalják meg, hanem Krisztus jelenlétét is. A felnőtté válás évtizede így a krisztusi nagykorúságra való felnövekedés kezdetévé is lehet.

D a l

Nyáron a nyírfák zöld réten,
nyárfák lépnek az estében,

jönnek és mennek, dolguk van,
táncokat járnak álmukban.

Télen a nyárfák bánatban,
élnék a nyírfák páratlan,

állnak és várnak, hó hullik,
fagyban az erdő, hajnallik.

Juditról: mielőtt megszületett

Almának gondolom,
jár bordás csolnakon,
álmodik almavirágot,
este lepke-lángok,
bölcso-kezek,
elringatják a morgós tengerek,
hullámok hátán aztán átlebeg,
szunnyad pincemélyben,
idegen árnyak tenyerében,
zöld almák erre megborzonganak,

padlásablakban nyugszanak,
holdsugarban fáznak,
körüli tündérek járnak,
alma zúg, zizeg a szalma-alom,
két part közén malom,
félíg a vízben-szélben,
félíg a lombok felhőjében,
magház-iz, piros héj,
ő lesz az, ő lesz, ő,
reggeltől estig mondogatom.

GALLAI JÓZSEF

A GYERMEK ISTENKÉPE A CSALÁDBAN

Jézus megkérdezte tanítványait: „Kinek tartanak engem az emberek?” (Mk 8,27) A róla alkotott kép iránt érdeklődött náluk. Nem ő volt erre kíváncsi, hiszen „nem szorult rá, hogy bárki is fölvilágosítsa az emberről. Tudta ő mi lakik az emberben” (Jn 2,25.); hanem az ember szempontjából nagyon fontos, hogyan vélekedik az Istenről. Hogy milyen sokféleképpen vélekednek az emberek, azt jól mutatja Carré: *Ki nekem Jézus Krisztus* című könyve. Jézus föl hívása nekünk is szól. Magunknak is meg kell vizsgálnunk ezt a kérdést.

Mindnyájunknak van istenképe. A kicsinyeknek és a nagyoknak is, a hívőnek és a nem hívőnek egyaránt van elképzelése Istenről. Ez utóbbi kijelentés talán meglepően hangzik, pedig így van. Csak a nem hívő ember istenképe annyira csonka, hogy nem is érdekli őt, és ezért mint értéktelen valamit egyszerűen sutba dobja, és tovább nem foglalkozik vele. Istenképünk lehet tudatosan keregett és alakított kép, de akarva-akaratlanul is kialakulhat. Hiszen előbb-utóbb mindnyájan találkozunk valamilyen formában az Istennel: sétánk során templomot látunk, benne imádkozó embereket; de hallunk káromló beszédet is, amikor valaki az Istent szidja; a művészeti alkotások, a képek, a szobrok, a zeneművek sokszor beszélnek nekünk Istenről; a könyveknek is gyakori szereplője az Isten; nem beszélve aztán a szentbeszédekről, a hitoktatásról, az évről évre ismétlődő ünnepekről, mint például a karácsony és húsvét, amiket a mi kultúrkörünkben mindenki ünnepnek tart. A templomi szertartások, és még sok más jelenség, mind képet alakít bennünk az Istenről. Az elsorolt példák közül az is rögtön kitűnik, hogy a különböző behatások alapján más-más színezetet, tartalmat nyer ez a bennünk kialakult kép. Nem mindegy azonban, hogy végül is milyennek látjuk az Istent. Ezért figyelmeztet Romano Guardini nagyon komolyon bennünket: „A keresztény ember számára minden azon múlik, hogy az Úrról alkotott képe eredeti és erőteljes-e, vagy ellenkezőleg: hamis és homályos-e?” (1).

A gyermek istenképe. Ilyen körülhatároltan talán nem is lehet ezzel a kérdéssel foglalkozni, hiszen ez az istenkép létrejöttében is és alakulásában is mindig függvénye a környezete, elsősorban a szülők istenképének. Sok mai szülő helyezkedik arra az álláspontra, hogy gyermekét nem neveli hívőnek, mondván: döntse el maga majd annak idején, ahogy ő jónak látja. Hívó szülők ezt sosem vallhatják. Gondoljunk csak Jézusra! Ő sem mondta, hogy nem kíváncsi a gyermekekre, nem tart rájuk igényt, jöjjenek majd felnőtt korban. Az ember alapjában véve „animal educandum”: tanításra, tanulásra és nevelésre szoruló lény és csak így tud fejlődni. Áll ez az istenképére is. Rég megdőlt már az a hiedelem, hogy amennyiben az embert nem éri semmiféle külső hatás, akkor magától rátalál az igazi nyelvre, a tökéletes erkölcsre és csak így lehet igazi ember. Ma éppen az ellenkezőjét tudjuk. Az embert tanítani, vezetni és irányítani kell (2). Ezt a feladatot elsősorban a szülőknek kell teljesíteniük, ahogy erre a II. vatikáni zsinat tanítása is fölhívja a figyelmet: „A szülők adták az életet gyermekeiknek, ezért az ő súlyos kötelességük azok felnevelése; őket kell tehát tekinteni az első és legfontosabb nevelőknek. Annyira jelentős a szülői nevelés, hogy hiányát alig lehet pótolni” (3).

Hogyan alakíthatja ki a szülő gyermeke lelkében az istenképet? Úgy, ahogy a festő dolgozik. Előtte üres vászon van, és arra helyezi rá a színeket, a vonásokat. Felelős, művészi feladat ez! Hasonló feladat vár a szülőre is. Nagyon sok finom, művészi vonással kell képet festenie az Istenről. Az első ilyen vonás az, amikor megcsókolja gyermekét és keresztet rajzol homlokára. Az első prédikáció, amikor az Isten vagy Krisztust ábrázoló képre, szoborra mutat rá az anya; amikor mély hitből fakadó szavakkal imádkozik gyermekéért; amikor imára kulcsolja a kicsi kezét ...

A gyermekről tudjuk, hogy egyre fokozódó mértékben nyílik meg a külső behatások iránt: hall, megnyílik a szeme, lassan fölismeri az arcvonásokat is. De ugyanígy kialakulnak lelkében még valakinek a vonásai: az Istenről is képet nyer, ő is hozzátartozik életéhez és igényli őt. — Szülők mesélték, hogy az esti lefekvés előtt két pici gyereket karjukra vették és a szoba sarkában gyertyát gyújtottak egy kép előtt, elénekeltek egy szép esti dalt, elmondtak egy rövidke imát, majd lefektették a gyerekeket. Egyik este azonban minden elhúzódott és ki akarták hagyni ezt a kedves kis szokásukat. Erre a nagyobbik gyerek, aki azonban még nem tudott beszélni, követelődző hangokat hallatva mutatott a sarok felé. — Mi más ez, ha nem Isten felé mutató igény, még akkor is, ha egyelőre még nagyon távoli és kezdetleges fokon. De idővel tökéletesedik ez az igény és maga a kép is. Főleg, ha a gyermek a szülők példáját látja. A gyermek ugyanis mindig azt teszi, amit a szülőktől lát. Utánozza mozdulataikat, de még a hanghordozásukat is. Ha szülei vallásosak, aminek természetesen külső megnyilvánulásai is vannak, akkor ő is ebben nő fel. Ráadásul az első években a szülőnek van a legnagyobb tekintélye a gyermek előtt. Amit a szülő mond és tesz, az a gyermek előtt szent. Példájuknak tehát óriási súlya van. De éppen ezért olyan rendkívüli a felelősségük: Felelősek a magatartásukért, de főleg azért a képért, amit gyermekükben kialakítanak az Istenről. (Mivel sok szülő maga sem rendelkezik az igazi és eredeti istenképpel, azért egyre több helyen őket is oktatják a gyermekek hittanórájával párhuzamosan.) Feladatuknak olyan boldogan és lelkesen kell eleget tenniük, mint ahogy ezt az Ószövetségben tették a zsidók: „Amit hallottunk és amit tanultunk, amit atyáink elmeséltek, az unokák előtt nem tartjuk titokban, de elmondjuk a jövő nemzedékének Jahve nagyságát és hatalmát, és hogy milyen csodákat vitt véghez” (Zsolt 78,3—4.).

A szülők feladata gyermekükben tudatosítani Isten létét. A gyermek a vallásos, hívő szülők esetében azt tapasztalja, hogy nemcsak egymással beszélgetnek a család tagjai, hanem valaki mással is, akit azonban nem lehet látni, mégis jelenvalónak ismeri meg őt szülei viselkedéséből. Észreveszi, hogy ezt a valakit, akit Istennek neveznek, milyen komolyan veszik, mekkora tekintélye van. Azt is látja, hogy mennyire szeretik az Isten, milyen gyakran gondolnak rá, milyen szerep jut neki szülei életében. Ragaszkodnak hozzá, életüket irányítja és meg tapasztalják az ő szeretetét is. — Hogy milyen magas fokra juthat el egy gyermek, szülei magatartása láttán, az Isten iránti szeretet és ragaszkodás terén, és hogy mennyire igaznak érezheti Isten létét, az egy 3 éves fiú esetében úgy jutott kifejezésre, hogy apjának azt mondta: „ugye apa, az Isten a barátunk?!”

A gyermeket szavakkal is kell tanítani az Isten ismeretére. Csakhogy ez a szó: Isten, vajon mond-e valamit a gyermeknek egyáltalán? Csak üres fogalom marad és nem lesz mögötte tartalom, ha ugyan gyakran emlegetik előtte Isten nevét, de nem áll módjában másképpen is tapasztalatokat szerezni vele kapcsolatban. Nagyon lényeges, hogy ne meggondolatlanul mondogassuk nevét, ne utaljunk rá állandóan, mert akkor könnyen közömbössé és komolytalanná válik. Fontos, hogy megfontoltan beszéljünk az Istenről. Ne fessük le hamisan: például szakállasan, aki a felhők felett trónol; ne amolyan mesebeli királynak vagy varázslónak álcázzuk őt. A gyerek ugyan egyelőre elhinné mindezt, később azonban rájön, hogy Isten egészen más és akkor ezekkel a hamis képekkel együtt könnyen magát az Istent is elveti. Ne akarjunk többet mondani Istenről, mint amit mi magunk is tudunk róla. A túlzásoktól megmenekülhetünk, ha arra gondolunk: vajon ha egy felnőttel beszélnék most, neki is ugyanezt és így mondanám el? (4) Legyünk őszinték. Nyugodtan mondjuk meg neki, hogy Istent nem lehet látni, mert ő nem olyan mint egy fa vagy egy váza, ő ugyanis nem tárgy. Nem látjuk őt, mint ahogy egymást látjuk, mert ő nem olyan mint egy ember. Ő rejtőzködő Isten. Aki úgy akarja látni mint egy tárgyat vagy mint egy embert, az sosem fog rátalálni. — Hogy akkor mégis mit mondhatunk a gyermeknek Istenről? Gabriela Herwegen írása nyomán a következőket mondhatjuk: „Egy gyermek azt kérdi: „Anyá hol van az Isten? És milyen az Isten?” Anyja ezt válaszolja neki: „Istent nem láthatod. Senki sem látja őt. De megtapasztalhatod.” „Mi az, hogy megtapasztalni?” „Az anyá nézi gyermekét. Az meg közben így folytatja: „Anyá, én szeretlek téged, és olyan jó, hogy te is szeretsz engem.” Közben mindkét kezével megsimogatja anyja arcát. „Látod, az arcomat megérintheted, de a szeretetemet nem foghatod meg. Mégis megtapasztalhatod, hogy mennyire szeretlek. Te csak az arcomat látod, a szeretetemet nem. Megtapasztalhatod azonban az arcomon és megérezheted a szavaimból. Ugyanígy lehet az Istent is megtapasztalni, mégpedig olyan embereken, akik jók, akikben szeretet van. Isten itt van velünk, velünk él. Sokan ugyan azt mondják: Isten a mennyországban van. Én azt mondom neked, hogy ő itt van velünk.” (5).

A pszichológus szemével. Amit az előbbi anyá olyan egyszerű, de mégis nagyon igaz szavakkal mondott el, azt Hollenbach a pszichológus szemével nézve megerősíti (6). Azt írja, hogy a gyermek kibontakozásához példaképek kellenek. De hogy az Istenhez eltaláljon, ahhoz is feltétlenül szükséges a példakép. Az Isten felé vezető úton a szülők a közvetítők és segítők. Megtörténhet azonban, hogy csalódik szüleiben és akkor ezt a szomorú tapasztalatát is nagyon könnyen kivetíti az Istenre. Napjainkban meg éppen azt tapasztalhatjuk, hogy ez is gyakran megtörténik.

A Bibliából nyert istenkép. Örvedetes, hogy ma egyre több családban található meg a Biblia. Külön gyerekeknek szánt kivonatos és képes szentírások is szép számmal állnak rendelkezésünkre. Ha valamiből, úgy ebből a forrásból is kell képet nyernie az Istenről, hiszen ezt maga az Úr adta nekünk, hogy megismerhessük őt.

Ugyanakkor azonban óvatossá is kell lennünk. Mert igaz ugyan, hogy ez a könyv Isten üzenetét tartalmazza, de emberek rögzítették koruk gondolkodása, elképzelése és hitelménye alapján. Ezért is olvashatunk benne ilyeneket: Isten megharagudott, megbánta; próbára tette, mert tudni akarta, stb. Az ilyen kifejezések még sok felnőtt számára is gondot jelenthetnek és félreértésre adhatnak okot. Hát akkor mennyivel inkább érthetik rosszul a gyermekek, és így magából a Bibliából eredhet téves, hamis és nem éppen kíváncsi istenkép. Ez a veszély annál inkább is fenyeget, mert a gyermek eleve szó szerint vesz és ért mindent. Ezért nagyon fontos, hogy ne a teljes Bibliát kapja azonnal kézhez, hanem először az Újszövetséget ismerje meg (7). A következő szemelvényeket lehetne talán javasolni: A gyermekek megáldása (Mk 10,13–15.); A tékozló fiú története (Lk 15,11–32.); Lévi meghívása (Mk 2,13–17.); Jézus és Zakeus találkozása (Lk 19,1–10.); Példabeszéd a szőlőművesekről (Mt 20,1–15.); Az irgalmas samaritánus (Lk 10,25–37.); Jézus és a szombat (Mk 2,23–27.).

Súlyos nehézséget okozhat a Biblia fogalomvilága is. Ki tudja, érti-e és vajon mit ért az ilyen kifejezésekből, mint pl. mennyország, pokol, alvilág, üdvösség, hozsanna, angyal, paradicsom, kegyelem, kígyó, megdicsőülés, mennyi hang, stb. Éppen ezért nem elég ezt a könyvet kézbeadni vagy fölolvadni, hanem az

olvasott részeket meg is kell beszélni és magyarázatot kell hozzá fűzni, különben még a fent ajánlott részeket sem érti meg, hiszen van köztük néhány példabeszéd, amit értelmezni is kell. A gyermek pedig erre magától nem jön rá! Különben is kérdés, hogy mennyire tud elvonatkoztatni a hallottaktól. A megbeszélés azért is szükséges, hogy megtudjuk, mit és hogyan értett meg; milyen tévedések fejegetik az istenképet.

Fontos, hogy miközben ismerkedik a Biblia eseményeivel, fölfigyeljen azoknak tulajdonképpeni mondanivalójára is. Ha ugyanis az ószövetségből csak az „izgalmas” történetekre figyel föl (Jákob és Ézsau, József és testvérei, Dávid és Góliát, Dávid vétke, Absalom lázadása), akkor félő, hogy tisztán a krimi szintjén ismeri meg az eseményeket, és nem jut el a kinyilatkoztató Isten üzenetéig. Ez azonban egyáltalán nem könnyű feladat, hiszen még a hittankönyvek többsége is csak nagyon mostohán kezeli ezt a kérdést, pedig ezáltal a lényegről feledkeznek meg. Ugyanakkor ilyen értelemben is közel kell hozni a Bibliát és rajta keresztül az Istent — írja Klaus Gouders — és a gyermeknek van is ehhez érzéke (8). Hiszen nap mint nap megtapasztalják a kicsinyek is a szomorúságot és éhséget, az egyedüliséget, az elhagyatottságot; vannak fájdalmaik és örömeik, és azt is nagyon jól tudják, mit is jelent számukra, ha valaki ott van mellettük, aki szereti őket és segítőkész hozzájuk. Természetesen a szülő vagy bárki más, csak abban az esetben lesz képes az üdvösség eseményeit így értelmezni és a gyermek életére is alkalmazni, ha maga is fölfedezte ezt a lényegi tartalmat.

A barátunk. Ezt érezhette János meg András apostol, amikor fölkeresték Jézust otthonában és egész nap nála voltak (Jn 1,35—39.). Ebben a házban erősítette meg őket Jézus az utolsó vacsorán, amikor azt mondta apostolainak: „Barátainak mondalak titeket” (Jn 15,15.). Ha pedig egy mai ember érzi úgy, vagy egy gyerek tudja kimondani az Istenről, hogy barátjának tekinti és barátjának érzi; akkor ez nagyszerű, hiszen ezáltal egészen szoros kapcsolatról tesz tanúságot. A gyermek esetében erre természetesen csak akkor kerülhet sor, amennyiben a barátságról komoly élményei vannak (9). Ezek viszont könnyen adódhatnak. Hiszen megismerheti szülei baráti körét, akik látogatába jönnek, akiket szívesen látnak mindig. Ő is jelen van, mikor beszélgetnek, hallja problémáikat, együtt örülnek, terveznek, megismeri segítőkészségüket, látja vidám életüket. Ezeket az embereket ő is barátainak tekinti és ezt nemegyszer ki is fejezi, talán éppen ilyen szavakkal: szia, barátom! A fentebb említett gyermek, aki Istent barátjának mondta, éppen ilyen élményekkel rendelkezik és ezek alapján tekinti őt is barátjának, hiszen ugyanúgy, sőt még fokozottabb mértékben érzi, hogy a családjukhoz tartozik az Isten. És milyen jó, hogyha ilyen élménnyel rendelkezik a gyermek, mert akkor erre már lehet tovább építeni a következőképpen: szeretet minket és ezért eljött hozzánk, segítőkész és ezért tanította az embereket, de a szenvedést is vállalta értünk, meg a halált is, hogy minket megmenten. Ezért ő a legfőbb barátunk (10).

Isten és a rossz. Elég gyakran hallani, amint a szülő azt mondja gyermekének: ha rossz leszel, megbüntet az Isten. Meg is toldja még: mert a rosszakat nem szereti. Közben nem vesszük észre, hogy az ilyen mondásokkal válaszfalakat építünk a gyermek és az Isten közé. Mert hogyan is tudná őszinte ragaszkodással szeretni az Istent, aki — a szülő állítása szerint — azért haragszik rá, mert az ebédet nem ette meg, mert fölmászott a székre, mert testvérétől elvette a játékot. Mi történik azonban, ha az apa csap rá a gyerekre? Akkor őt sem kell többé szeretni, mert ő is verekedős? Egyáltalán van ember, akit szeretni lehet? Nem kell-e inkább mindenkit büntetni, hiszen mindenki van legalább olyan rossz, mint ő. — A gyerek következetes és gondolkodása bizony könnyen elferdülhet a féligazságok vagy a rosszul fogalmazott igazságok nyomán. De nem árt, ha komolyan megfontoljuk Jézus szavait: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, ... Isten nem azért küldte Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön általa a világ” (Jn 3,16—18). Gondoljunk még a tékozló fiúról, az elgurult drachmáról, de különösen az elveszett bárányról szóló példabeszédekre. Ha ezeket mi magunk helyesen értjük, akkor talán óvatosabban és ritkábban fogunk a büntető Istenről beszélni. Sokkal inkább azt fogjuk majd mondani, hogy Isten a rossz gyermekeket is szereti de azt várja, hogy javuljanak meg, mert a jó gyermeknek sokkal inkább tud örülni. Ezzel viszont egy nagyon is szimpatikus, vonzó és egyben igényes Istent ismert meg a gyerek. Ennek a gondolkodásmódnak

egy másik, egyáltalán nem elvetendő következménye az lesz, hogy megtanulja: a hibás, a gyarló embert is szeretni kell, bárki legyen is az, és senkit sem szabad elutasítani (11).

A félelem. A gyermekben sosem szabad félelmet kelteni, és nagyon helytelen lenne, ha éppen az Istentől félné. Mert aki fél, az eltaszítja magától félelme tárgyát, menekül előle, hallani sem akar róla, elbújik előle. Ime egy jellemző eset: A 4 éves Jancsi azt kéri, hogy vetítsenek neki diafilmet. Mikor pedig előveszik a *Piroska meg a farkas* című filmet, Jancsi behunyja a szemét, elfordítja a fejét, elhárító mozdulatot tesz a kezével és hangosan kiabálja: Ne ezt, ne ezt! Szülei csodálkozó kérdésére ezt válaszolja: „Mert félek a farkastól!” — Az utcán a 3 éves Katinka felé kutya közeledik, mire félelmében sikoltozni kezd és mozdulatlanul áll, pedig egyetlen lépéssel bemehetne anyja után az üzletbe, de a félelem teljesen megbénította őt. Ettől kezdve messze kerüli a kutyákat. — Ezek után képzeljük el, mi történik, ha a gyermek az Istentől fél. Pedig ez a félelem könnyen kialakul benne, ha nem vagyunk óvatosak. Félni fog a téves megjegyzések nyomán, a hamis és túlzott büntudat következtében, valóságos gyarlóságai és mulasztásai miatt. Félni majd a haláltól, a számadástól és a pokoltól. Pedig félelemben nem lehet élni, mert az felőrli az ember idegeit. Ezért előbb-utóbb menekülni próbál majd, talán éppen úgy, ahogy azt Sartre írja önmagáról: „Egyetlenegy alkalommal támadt az az érzésem, hogy Ő valóban van. Gyufával játszottam és kiegészíttem egy kis szönyeget; éppen el akartam tüntetni bűnös tettem nyomait, amikor Isten rámnézett, éreztem tekintetét belül, a koponyámban és a kezemen; körbejártam a fürdőszobában, borzasztóan szembetűnőnek, eleven célpontnak éreztem magamat. A felháborodás mentett meg: dühbe gurultam e durva tolakodás miatt, káromkodni kezdtem, nagyapámat utánozva ezt mormogtam: „Azt a keserves hétszentségit az Istennek, az Isten verje meg az egészset...” Soha többé nem nézett rám” (12).

A gyerekek sokkal inkább egy szerető, irgalmas Istent kell megismernie, akit ő is szeretni képes, akire mindig számíthat, mert az feltétlenül szereti őt is, akárcsak az apja vagy az anyja. Ezt az istenképet erősíthetik meg a szülők, ha a szabadító Jézusról beszélnek neki, aki korának betegségeitől, félelmeitől, a túlzott büntudattól meg a démonoktól mentette meg az embereket. Nem ment el a szenvedő ember mellett, hanem mindig segítőkésznek mutatkozott. Még a bűnökből is kimentí az embert, mert a szív mélységéig akarja őt gyógyítani minden testi-lelki bénaságtól (Mk 2,1—12.).

A félelmet illetően azonban ne is essünk túlzásba, mert nem minden félelem rossz. Léteznek egy másfajta, ún. üdvös vagy jótékony félelem is. Mert sokszor az lenne félelmetes, ha a gyerek semmitől se félné, hanem félelem nélkül fölmászna pl. a legmagasabb fára és hajmeresztő dolgokat művelne. — Ilyen félelem volt Mózesben az égő csipkebokor előtt; Péterben a csodálatos halfogáskor; az apostolokban a tenger lecsillapításánál; ezt tapasztalták az asszonyok húsvét hajnalán az üres sír láttán. Mind félték, de ez nem bénító, rettegést kiváltó, taszító, gyűlöletet ébresztő félelem volt, hanem ellenkezőleg: öröme hangolta őket, fölébredtek végre, lelkesedni kezdtek, csodálatot és bizalmat, sőt hitet váltott ki bennük. — Ez a félelem is elbizonytalanít, de a rosszat, a tévedést teszi bizonytalanná, és az igazi szabadságra vezeti az embert (13).

A megpróbáltatások. A gyermekben kialakult helyes istenképet komolyan veszélyeztethetik a váratlan megpróbáltatások. Így a betegség, a szenvedés és főleg a halál. De próbára tehetik még apró, jelentéktelennek tűnő esetek is, mint pl. kellemetlen időjárás a kirándulás idején, amiért pedig előzőleg imádkozott, és lám, mégsem adta meg az Isten. Hány felnőtt ember mondja ki nagyon könnyen és határozottan ilyen körülmények közt: „Nincs Isten!” Ha pedig van, akkor miért engedte ezt meg? Miért nem segített?” Bizony sok ember hite fut ilyenkor zátonyra. A gyermeknek is könnyen eszébe jutnak ilyen gondolatok, főleg, ha a felnőttéktől is ezt látja és hallja.

Hogy hite kárt ne szenvedjen, meg kell tanítani helyesen gondolkodni. Tudnia kell, hogy pl. az időjárás nem az Isten műve, hanem a természet rendjének, erőinek, a légáramlatoknak, a napsütésnek, a páratartalomnak a következménye. Akkor mégis miért imádkozunk az Istenhez? Hogy segítségével jól érezzük magunkat és gyarlóságunkkal tönkre ne tegyük a kínálókozó lehetőséget, de egyben erőt is kérünk tőle, hogy a számunkra nem előnyös körülmények közt is vidámak, jókedvűek maradhassunk.

Ugyanezt kell mondanunk a szenvedéssel, a betegséggel, a megpróbáltatásokkal kapcsolatban is. A megoldást nem az Istentől kell várnunk, mert ő az orvosok, az ápolók, az embertársak által akar tevékenykedni, nekünk kell a megoldást kitalálnunk és megvalósítanunk. De tőle kérjük az erőt, a türelmet.

A legsúlyosabb kérdés a halál. Sok szülő ezt úgy próbálja megoldani, hogy távoltartja gyermekétől ezeket a kérdéseket: súlyos beteget nem látogatnak, nem is beszélnek róla, ha mégis szóbakerül, akkor mellébeszélnek, a halált és a temetést eltitkolják, gyászukat és szomorúságukat takargatják. Csakhogy ez általában mégsem szokott sikerülni. — A 8 éves Panni édesapját halálos kimenetelű baleset érte. Édesanyja kímélni akarta kislányát és azt mondta neki, hogy apjának váratlanul külföldre kellett utaznia. A gyermek ezt nehezen hitte el, de beletörődött. Majd visszajön — gondolta. Közben levelet várt apjától, de nem kapott. Mivel apja részéről semmi érdeklődést sem tapasztalt, ezért először lehaggolt és szomorú volt, majd elkeseredett, végül gyűlöletbe csaptak át az érzelmek. Ezután már teljesen anyjába kapaszkodott, mert csak ő maradt meg számára. Egy nap azonban egy szomszédasszony elszólta magát a gyerek előtt, aki most már anyjában is csalódott és kétségbeesetten azt mondta: hazudtál, becsaptál, többé nem hiszek neked, nem szeretlek...

Igaza is volt ennek a kislánynak, mert joga van ahhoz, hogy ismerje szerettei sorsát. Ezt tudják a szülők is, mégis visszatartja őket a félelem, hogy gyermeküket nagyon megzavarják az ilyen élmények. Ez különben így is van. Am a megoldás mégsem az eltitkolás, hanem meg kell tanítani a gyermeket, hogy meg a halállal is szembe tudjon nézni. Ha valahol, hát itt döntő szerepe van a szülők, a felnőttek magatartásának. Ha maguk emberséggel és főleg hittel tudják elfogadni a szomorú tény, ha gyermekükkel megosztják a gyászt, ha előtte is föltárják a kialakult új helyzetet, akkor mindez a gyermekben csak kisebb megrendülést okoz általában. Szükséges is, hogy tudjon a halálról, hiszen életünkhöz tartozik. Amennyiben viszont nincsenek ezen a téren ismeretek, tapasztalatok, akkor félt, hogy egyszer még súlyosabban fogja őt érinteni a valóság (14).

Amikor a való helyzetet tárjuk elé, természetesen támaszt is kell nyújtanunk számára. Elsősorban érzelmi téren kell mellette állnunk. Adjunk neki racionális magyarázatot. Különösen hitünk vigasztaló igazságaival próbáljunk érvelni. Mondjuk meg neki, hogy Isten nem a holtak Istene, hanem az élőké. Beszéljünk a halál utáni életről. Mondjuk el Jézus sorsát: halálát és föltámadását. Ismertesük meg vele Lázár történetét, beszéljünk neki Jairus leányáról és a naimi ifjúról. Azzal is számolnunk kell, hogy az eljövendő ételle kapcsolatban rengeteg kérdést fog majd föltenni nekünk. Ime néhány ilyen kérdés: Hol van most, mit csinál, ott is játszik, milyen játékaik vannak, mikor jön haza, mindig kicsi marad vagy nőni fog? (15).

Ne játsszuk meg a mindentudó felnőttet, amikor válaszolunk a gyermek kérdéseire, hiszen jól tudjuk, hogy szem nem látta, fül nem hallotta életről van itt szó. Azt viszont mondhatjuk, hogy az a Jézus, aki szeret és hív minket, ott vár ránk, és kézenfog majd, hogy bevezessen abba az ismeretlen életbe. Egyelőre azonban titok marad számunkra. Olyan, mint a karácsonyi meglepetés. Az ember nem tudja, mit kap, csak egyet tud: biztosan kap ajándékot, szép is lesz, és nagyon boldogok leszünk, mert tudjuk, hogy aki az ajándékot adja, szeret minket. Ilyen titok a halál is (16).

Irodalom: (1) R. Guardini: Das Bild von Jesus dem Christus im Neuen Testament, Herder 1963. 19. o. — (2) Glaubensverkündigung für Erwachsene, Herder 1969. 269–272. o. — (3) Nyilatkozat a keresztény nevelésről, 3. (A II. vatikáni zsinat tanítása, Budapest, 1975.) — (4) Günther Weber: Wie wir Menschen leben, Herder 1974. III. k. 16–17. o. — (5) Weber: i. m. II. 24. o. — (6) J.M. Hollenbach: Christliche Tiefenerziehung, Frankfurt a. M., 1960. 63–67. o. — (7) R. Tschirch: Gott für Kinder, Gütersloh, 1974. 45–52. o. — (8) Klaus Gouders: Aus Erfahrung von Gott reden, Katechetische Blätter 5/66, 416–422. o. — (9) Die Botschaft Jesu im Isolotto, Mainz, 1969. 41–44. o. — (10) Günther Lange: Jesus Christus — Freund und mehr als Freund, Katechetische Blätter 5/77, 403–405. o. — (11) Hilda Laible: Az első évek, Bécs, 1968. 81–83. o. — (12) Sartre: A szavak, Budapest, 97. o. — (13) F.J. Nocke: Angst und Glaube, Katechetische Blätter 1/76, 16–33. o. — (14) Polcz Alaine: A gyermekek haláltudata, VALÓSÁG, 1979/3, 62–69. o. — (15) Irene Mieth: Katechese in der Küche, ORIENTIERUNG 1977/18, 190–191. o. — (16) Lore Bartholomäus: Wie ein Geschenk hinter der Tür, Katechetische Blätter 8/78, 633–635. o.

PARANCS JÁNOS VERSEI

Kislánynomnak

Kifosztottan és meggyalázva
állok itt. Üres kézzel.
Amit adhatnék, megfoghatatlan,
szétporló virágszál.
A mocskos poszádjú szörnyek ellen
egyetlen illatozó rózsa.

Por és hamu lett minden egyéb,
hiába igyekeztem.
Az évek során csak erőm fogyott,
kudarcaim szaporodtak;
de ezt sértetlenül megőriztem, őrzöm,
s így nyújtom át.

Nincs valóságos teste és formája,
lángol mégis mint a foszfor.
Az erőszak ellene semmit sem tehet.
Ez a törékeny semmiség
erősebb mint a pokol hatalma,
erősebb mint a halál.

Furesa, szokatlan álom

Nincsenek itt semmiféle madarak.
Nincs szárnycsattogás, nincs csivitelés.
Nincsenek virágzó, zölden lángoló bokrok.
Feketén, lucskosan a földre hanyatlik a fű.
Kénsárga füst, mocskok, bűz és olaj.
Olyan elhagyatott és sivár ez az álom-
ban látott táj, mint egy századeleji
ipartelep. Málladozó falak tövében
két girhes eb marakszik. Mintha egy
naturalista regény díszlete, cselekménye
egyszerre csak megelevenedne. Aztán
remegni, hullámozni kezd a kép.
Meredékfalú úton, ökörcsapáson baktatok.
Nyár van. Viszem az ebédet nagyapámnak.
Lustán lépegetek mezitláb a porban,
a forróságban aranyárgán izzó
gabonatáblák közt egyedül;
ma is kilencévesen, klottgattyában.
S olyan boldog vagyok, hogy
majd megszakad a szívem.

Köszöntő helyett

KOLLÁZS WEÜRES SÁNDOR ORPHEUS CÍMŰ VERSEBŐL

Párából hegy emelkedik, sugár-koszorú a fején
En, a leány, képzelt szeretőmmel lázban küzködöm
Tárt karjaim két sziklaormot ölelnek
Eb-mellem hűsöl a pitvar faragott kövein örökös hullámmzással
Réstelen feledés mögött várom az énekest, akivel egy voltam hajdan
Fenn ülök arany lantommal a menny magasán
Ingét a végső kapu istenei szőtték s vakít

Jegesen tündököl az égi vihar, zsongnak a csillagok
Ujjaim ölemet rejtik, mint tövet a föld
Delejes szemek fürtjében, rámsuhanó várak alatt
Íme a vándor, porlepte énekes, akinek garast hajtsz
Táru a szempilla-zár, éjből csillan a tekintet

KALLÓDÓ GYEREKEK

Kormányrendelet mondja ki, hogy „a kiskorú gondozása, nevelése, tartása, testi, értelmi és erkölcsi fejlődésének elősegítése, valamint személyi és vagyoni érdekeinek védelme a szülők kötelessége”. Ahol ez nincs biztosítva, ott állami intézmények gondoskodnak a gyerekekről, védőintézkedésekkel, ideiglenes vagy végleges állami gondozással, hivatásos pártfogók és nevelési tanácsadók útján. Az iskolákban elsősorban az osztályfőnökök kötelessége, hogy megvizsgálják a tanulók otthoni környezetét, kiemeljék a veszélyeztetetteket, segítsék a hátrányos helyzetűeket.

Az alább felsorolt eseteket iskolai, tanári tapasztalatok alapján jegyeztük föl. A leírásokból olyan gyerekek arca villan elénk, akiknek van ugyan családi otthonuk, mégsem kapják meg szüleiktől mindazt, amire emberi kifejlődésükhöz szükségük volna. Skálájuk széles: vannak köztük súlyosan veszélyeztetettek, ahol csak az állami gondozásba vétel lehetett megoldás, többségükben azonban „csupán” hátrányos helyzetűek: bajuk nem feltűnő, sérüléseiket, esetleg végleges megrokkanásukat belül hordják. A szülők lakhelye és foglalkozása, életkora és anyagi helyzete változatos: élnek a fővárosban és eldugott kis tanyákon, vannak köztük fizikai dolgozók éppúgy, mint diplomások. Az okok köre azonban meghökkenően kicsi: a szülők embertelenül élnek, esetleg halnak meg. Belévesznek az alkoholba, indulataikba, esetleg egymásba, s embertelenné teszik gyermekeik életét is. A gyermekek pedig magukban hordják a jövőjüket: ezeknek a gyermekeknek nemcsak az ifjúság néhány évig tartó szakasza válik boldogtalanná, hanem jelentősen csökkennek az esélyeik arra, hogy boldog felnőtt életre juthatnak el. A szülők feladatai közül sokat magukra vállalhatnak különböző intézmények — de a szülők emberségét, szeretetét, gondoskodását, az otthon légkörét aligha helyettesíthetik. Legfőljebb pótolhatják: kifoltozzák, de ezzel gyakran véglegesítik is a hiányt.

1. Akik feladták az életüket

Néha hosszan tartó betegség, ismétlődő kórházi kezelés előzi meg, néha egészen váratlanul vetnek véget az életüknek. A gyerek magára marad, többnyire kétszeresen is sérülten: elveszítette szüleinek egyikét, s nemritkán ránehezedik az ittmaradt és összeroppant másik szülő terhe. Az egyik vidéki kisdagimnáziumban az elmúlt iskolaévben három tanuló édesanyja, az intézet egyik tanára és a szomszédos általános iskola egy tanára lett öngyilkos. Az érintettek vesztésén, az esetekről értesültek szörnyűlködésén túl a legnagyobb ártalmat az ötlet elterjedése okozza: annyi ilyen esetet hallanak a gyermekek, hogy kialakulhat bennük az az életveszélyes szemlélet, hogy ez a legkönnyebb menekülési mód a bajok, nehézségek elől.

Attila apja segédmunkás volt, egy éve permetlével megmérgezte magát. Nővére is többször kísérelt meg öngyilkosságot; aztán férjhez ment, de most is boldogtalan. Anyja ötödik éve az idő nagy részét kórházban tölti. A gyereket 76 éves özvegy nagyanja neveli: egyetlen vágya, hogy megérje unokája érettségijét. Anyagiakban nincs hiányuk, a gyerek házat is örökölt már. 16 éves korában Attila súlyos gyomorfekélyt kapott, az orvosi diagnózis szerint neurotikus alapon.

*

Jóska édesapja orvos volt. Egy tévesen beadott injekciója következtében egyik betege meghalt. Otthon nem árulta el, mi történt, de néhány hét múlva megmérgezte magát. A felesége nem bírta elviselni a csapást, szintén öngyilkos lett. Bátyja ekkor már egyetemista volt: kórházba került, majd egyetemi tanulmányait megszakítva megnősült. Jóska első gimnazista volt ekkor, kollégiumban. Látszólag megőrizte testi-lelki egyensúlyát. Nagybátyja családjában kapott helyet. Mégsem érzi magát otthon — minden apróságban, a szavak hangsúlyában és az arcok rándulásában, a becézetésben és a zsebpénzben azt érzi igazolva, hogy ő itt csak megtűrt idegen, nem édesgyerek, mint az unokatestvérei.

Imre 17 éves. Egy éve ő találta meg az édesapját, aki a villájuk szerszámoskamrájában felakasztotta magát. Addig kiegyensúlyozottnak látszó családi életet

éltek, az apa mérnöki munkáját munkahelyén becsülték, szép lakásuk, balatoni villájuk, kocsijuk van, rendszeresen jártak külföldre. Az öngyilkosság oka később sem derült ki, Imre azonban nem tud napirendre térni fölötte. Tanulmányi eredménye azóta leromlott, ha felelni szólítják, egész testében remegni kezd. Nem tud aludni, éjjelente szorongások kínozzák: azt álmodja, hogy egy koporsóba szögezik bele elevenen, fekete emberek beledobják egy kútba, a falon fekete-fehér kerékpárosok száguldoznak.

2. Széthulló családok

Mások az életüket nem vetik el ugyan, de a házasságukat igen. A statisztikák itt is, mint az öngyilkosságnál, közismertek. Magyarországon 1977-ben 97 015 házasságot kötöttek, válással 27 167 házasságot bontottak fel a Statisztikai Évkönyv szerint. 1000 házasságkötésre tehát 280 válás jutott. A széthullott családok 2/3-ában gyerekek is van (38%-ában egy, 21,4 %-ában kettő, 6,9%-ában három vagy több), életkoruk a családok 3/4-ében kevesebb 14 évnél.

Futó szerelmi kalandra akárki alkalmas. De a tartós és teljes életközösség az egész ember belső elrendeződését és átfarmálódását kívánná, s erre a házasulandóknak csupán kis része vállalkozik. Többségükben föl sem merül a belső élet tudatos alakításának lehetősége, s a nehézségek láttán földadják a házasságot: akár azért, hogy elmeneküljenek a tűrhetetlenné vált körülmények közül (amelyeket önmaguk ill. együtt teremtettek), akár azért, mert új kapcsolatokat kötöttek, s ezek vonzása erősebb a megromlott (vagy igazában meg sem született) réginél.

Máskor a házasság külső keretei fönmaradnak ugyan, de a családi otthon a naponta megújuló marakodások, durváskodások (veszekedések, főleg a kevésbé műveltek között nemegyszer vérekezdések) színterévé lesz. Az iszákság néha közvetkezmenye, gyakrabban előidézője ennek a helyzetnek. Az ilyen otthonokban sínylő gyereket nehezebb fölfedezni: személyi adatai azonnal nem jelzik hátrányos vagy akár veszélyeztetett helyzetét.

Endre nagyszüleinél él két éves kora óta. Anyja szülei vették magukhoz, amikor lányuk elvált első férjétől. Aztán ott is felejtődött. A család állandó alakváltozásaiban az egyetlen biztos támaszpontot ők jelentették a kisfiúnak. Föl is nevelték unokájukat gondnal, emberséggel, szeretettel. Endrén nem is igen látszik a család hiánya, kiegyensúlyozott, nyílt, bár csöndesebb természetű fiú. Negyedik gimnazista, amikor a katonai összeírásához szüleinek, testvéreinek személyi adataira volna szüksége. Kiderül: nem tudja, hiszen anyját két, apját öt éve nem látta. Hallomásból tudja, hogy anyja most harmadik férjével, apja negyedik életfársával él. Testvéreinek egyikét-másikat ismeri, de azt se tudja pontosan, hány gyerek született a különböző házasságokban. A hivatalos nyomtatvány rubrikái kitöltetlenül maradnak, s ő az üres lapra meredve átzokog egy délutánt: siratja sosemvolt családját.

*

Kriszta 9 éves sápadt, rosszevő, mindig-álmos, vézna kislány. Szülei — fiatal munkás emberek — „folyton válnak”. Az apuka jobbra-balra kacsingat, iszik, ilyenkor garázdálkodik is. De az asszony is nemegyszer foggal-körömmel ugrik neki a férjének, amikor végre hazakaszálódik. Kriszta csillapítja le őket. „Mondtam, ne veszekedjenek előttnk, Peti (5 éves) sír, nem bírunk aludni, folyton fáj a gyomrom” — meséli másnap az iskolában. Egy hónap múlva pedig elújságolja: „Apuka elvitt Anikó nénihez, tőle fog testvérünk születni. De anyu azt mondta, ne törődjek vele, mert már nem tűri tovább, elválnak, és az anyukám bácsija megveszi a Zsigulit, és nyáron elvisz minket a Kanári-szigetekre, de ezt még nem szabad mondani senkinek.”

*

Péter negyedik gimnazista, szülei orvosok. Nagydarab, életvidám, inkább a könynyelműsége hajló fiú. A karácsonyi szünetről sirva érkezik vissza a kollégiumba. „Anyu egyedül fogadott a lakásban, amikor hazamentem. Apu elköltözött. Elválnak. Nekem eddig fogalmam sem volt róla, hogy zűrök vannak köztük. Nekem kell eldöntennem, hogy melyiknek ítéljen a bíróság.” Aztán elmeséli, hogyan próbálta rábeszélni mindkét szülő arra, hogy őt válassza. Nem tud dönteni: „Nekem semmi közöm a vitáikhoz. Nem tudok választani. Mindkettőt szeretem” — mondja.

Jóska kicsi volt még, amikor a válás után anyjával maradt. Néhány hónapra egy lakodalomban találkozik először apjával, aki rá se hederít. A hatéves kislány hordja utána a kissámlit, leül vele szemben, és nézi. Anyja újra férjhez megy, s a közben megférhiasodott kamasz fölöslegessé válik otthon. A hetedik osztálytól minden idejét az iskolában vagy a barátainál tölti. Az iskolában bármi külön munkát boldogan elvégez, örül, ha megbízzák valamivel. Amikor a rákövetkező évben, hepatitiszjárvány idején fertőzött-gyanúként egy hétre hazaküldik, másnap már ott biciklizik az iskola körül. Most iparitanuló, igazán senkihez sem tartozik.

*

Béla egy alkalmi kapcsolatból született. Apja mérnök, akkor már családos ember, anyja fiatal műszaki rajzoló ugyanannál a vállalatnál. Anyja és nagynénjei nevelik föl, apját sose látta, a családi szemérem teljes titoktartásba burkolja előtte alakját. A jólnevelt kislány kamaszkorában föllázad a családi nőuralom ellen, s elhatározza, hogy megkeresi az édesapját: szeretné tudni, kitől származik. Anyja hevesen tiltakozik: fél, hogy elveszti a fiát. Ő végül megszerzi a címet, és fölkeresi az apját. A sokéves izgalommal várt találkozás fájdalmas kudarcba fullad: az apja durván kidobja a számára ismeretlen fiatalembert, látni sem akarja a fiát. Csalódott fájdalomában, kielégületlen szeretetvágyával Béla 19 évesen egy szerelmi kapcsolatban keres feloldódást. Kiderül azonban, hogy nem egymásnak valók: útban levő gyermekük még meg sem születik, amikor többhónapos veszekedés után elválnak, az újszülött pedig egészen anyja gondjára marad.

*

Mari pici volt még, amikor szülei elváltak, nem is tud róla. A második férj nevére vette a kislányt. De ez a házasság sem sikerült: az apa iszik, verekszik. Négyéves volt a gyerek, amikor anyját szeme láttára verte össze az apa. Traumát kapott, idegrovoshoz, pszichológushoz hordták. Az orvos véleménye szerint sose lesz egészséges idegrendszerű. Ebből a házasságból is született egy kislány. De az asszony nem bírta a jeleneteket, elváltak. A mama túlórázik, időben is, alkatban is kevés kamaszodó lányainak. Ha rosszak, sír vagy kiabál. Ha büntet, a gyerekek azt mondják: „elme gyűnk apuhoz”. Az „apu” sofőr. Néha hazamegy, és elviszi autózni a gyerekeket.

*

Lajos tanyasi gyerek. MÁV őrházban laknak, egy kishúga van. Mikor „följött” a (falusi) iskolába, nem tudott beszélni. Nyolcadikos korára tanult meg olvasni. Húga is bukdácsoló, gyöngé tanuló, mindketten véznák, betegesek. Lajos 14 éves korára gyomorfekélyes. Apjuk leginkább részeg. „Tanyán az emberek ösztől tavaszig ki se józanodnak”, — mondja beletörődötten az asszony az orvosnak.

*

Agnes anyja iszik, apja alkalmi kapcsolatokban keresi örömét. Esténként aztán családi jelenetek, veszekedések sőt verekedések. Ilyenkor nemegyszer összetörik a lakás berendezési tárgyait is. A kislány eleinte főleg osztálytársainál töltötte délutánjait, aztán 12 éves korától inkább az utcán csavargott. Első fiúkapcsolatai a mozik előtt kezdődtek, aztán rendszeressé váltak. 12 éves korától cigarettázik. 14 éves, amikor a ragasztózás mámorában keres feloldódást. 16 évesen az általános iskola VIII. osztályába jár, amikor egy este veszekedő szülei kidobják hazulról. Az éjszakát az utcán tölti, az állomás padján alszik. Másnap egy osztálytársa, meglátva csapzott külsejét, elmesélteti vele, mi történt, aztán hazaviszi a szüleihez. A következő napokat ott tölti, a saját szülei nem is keresik. Az első este elsírja magát: ilyet még soha életében nem tapasztalt, hogy a család együtt vacsorázik, elbeszélgetnek, s lefekvéskor a szülők jóéjszakát-puszt adnak minden gyermeküknek.

3. Neveletlen gyerekek

Jó néhányan egyáltalán nem kapnak nevelést a családjuktól. Nem kapják meg az őket körülvevő szeretetnek azt a légkörét, amely pedig nélkülözhetetlen a gyermek számára, főleg első életéveiben. Szülei nem örülnek a születésnek, fölösleges tehernek, létszám fölöttinek, alkalmatlan időben érkezett vagy hívatlan betolakodónak érzik. Előfordul az is, hogy a szülők később vonják meg a szeretetüket gyermeküktől: szégyellik valamely testi-lelki tulajdonságát, fogyatékoságát. Gyakoribb azonban, hogy nem az érzelmi szeretet hiányzik a szülőkből,

hanem az önfegyelem és a másakra irányuló figyelem. A gyerekek védtelen és kiszolgáltatott: rajta vezetik le felgyülemlett indulataikat, türelmetlenségüket, mérgüket, nemegyszer brutalitásukat. A megvert gyermekek kék foltjai napok-hetek alatt eltűnnek, de belső sérüléseik többnyire megmaradnak. A szülők többnyire ezt sem veszik észre, mindaddig, amíg a felnőtté erősödő fiú egyszer vissza nem üt...

Az elhanyagolt, gondozatlan gyerekek gyakran kénytelenek hamar a saját lábukra állni: 14—15 évesen függetleníti magukat a szülői háztól. Vagy érzelmi, gyakran anyagi gondoskodásban is elvállalják a családfenntartó szerepét, vagy bandákba keveredve elcsavarognak hazulról, vagy pedig éretlenül belemenekülnek egy házasságba.

Pistit anyja a szomszéd tanya fiatalemberétől szülte, akitől nevén kívül a gyerek egyebet nem kapott. Azt is csak papíron, mert a tanyasiak anyja vezetőknévén hívják a fiút. Nyomorék nagyapja, hajnaltól estig elfoglalt, könnyű természetű anyja, egy villany nélküli házacska, „apja” családjának, hozzátartozóinak megvetése, a közösség lenéző sajnálkozása — ez a világ fogadta. Most nyolcadikos. Csavarog. Dadog. Csöndes humora védi egyedül.

Géza születésekor megsérült, arca torzult maradt, de különben értelmes, egészséges fiú. A szülők szégyellték a horpadt arcú picit, nem törődtek vele, így a szomszéd faluban lakó nagyszülők vették magukhoz. Nyaranta hazalátogatott szüleihez, testvéreihez, de mindig csak létszám fölötti idegen volt otthon. Amikor a nagyszülők anyagi támogatást kértek az unoka neveléséhez, a szülők kitagadták. Anyja levelet írt ekkor már szakközépiskolás fiának: nem tekinti többé a gyermekének, nem akarja látni se, ne menjen többé hozzájuk, ne is írjon nekik, ne is várjon semmit hazulról, éljen meg a maga lábán. Géza félszeg, csöndes, a társaitól elhúzódik, otthoni körülményeiről sose beszél. Szégyelli az arcát. Lányokkal egyáltalán nem mer szóbaállni, oly reménytelenül csúnyának, ütődöttnak érzi magát. Amikor egyszer fölnevetett, egyik osztálytársa a fejéhez vágta: „Így olyan ló-pofád van!” — azóta összeszorított arccal járkal. Egy éve nem mer mosolyogni se.

Anikó hormonzavarai miatt pici termetű kislány volt. Szülei szégyellték, hogy csak ekkora. Durvák voltak hozzá, elhanyagolták, verték is. Ötéves korában állami gondozásba került, onnan később nevelőszülőkhöz. Félénk és önző, de átlagosan értelmes, kis növése ellenére is arányos alkatú, önállósodó kislány lett belőle. Amikor szakközépiskolába került, anyja jelentkezett: kéri vissza a gyermekét, munkára fogná. Anikó arra kérte pártfogóját: látni se kelljen az anyját. Már nem haragszik rá, de számára teljesen idegen, nem akar megismerkedni vele.

Andrea szülei hároméves korban váltak el. Pólyás korú öccsét vitte az anyja, ő az apjával maradt. Anyját azóta sem látták. Apja testi szükségleteiben sem tudja gondosan, tisztán ellátni. Vizes, sötét, udvari szoba-konyhában laknak. Olajjal fűtenek, és a 11 éves kislány kezeli a kályhát. Osztálytársai csúfolják, hogy bűdös. Apja maga is érzi, hogy elégtelen a feladat ellátására. Indulatos férfi, veréssel nevel. A kislány rejtegeti kék foltjait, hazudozik otthon is, az iskolában is. Tavaly hetekig titkolta, miért tört el a karja. Valami házimunkát nem végzett el, apja bottal elverte. Nyaranta együtt üdül „apuka nénijeivel”.

A tanyaközponttól is négy km-re villany nélküli, nagy ház. Szülők, két fiú. A közeli faluban kész házuk áll, de tanyán többet lehet keresni. A szülők alig tudnak írni-olvasni, veréssel nevelnek. Nehézbeszédű a két fiú, Sanyi nehézfejú is. Öccse csöndes, szelíd, a földről is felszed egy újságpapírt, hogy elolvassa. Sanyi nagyra nőtt kamasz, 14 évesen most már visszaüt, ha megverik. Apja, anyja kétségbeesetten panaszkodik: kötéllel megverte őket, belehajigálta a földtálat ebédbe a kavicsot, a kisöppört szobába a földet. Igaz, a kötéllel azelőtt őt akarták elverni.

Kriszta 9 éves, apja szépfiúsan öltözködő, jó fellépésű fiatal férfi. Két gyermekével gyakran durva, lánya kezéből kiveri a zsebtükröt, amikor megvárakoz-

tatja a fürdőszobában. Részeges is: egyszer ittasan szétverte a szobát, darabokra törte a maguk készítette csillárt. Két napra rá a kislány a lakótelep körül húzódó bontási területen lelt petróleumlámpát hozzávágt a csúfolódó társához, aki megsérült. Intőt kapott. A papa elverte érte.

*

Péter édesapja a közeli városkában dolgozik, munkásszálláson lakik. Család-jához csak a hét végén jár haza, többnyire részegen. Ilyenkor durva, veszekszik, olykor verekszik is. Amióta Péter 14—15 éves lett, elébeáll az apjának: ne bántsa az anyját. 16 éves, amikor magasságban eléri az apját. Amikor az apa észreveszi, hogy a fia magasabb nála, felpofozza: „nem vezet jóra, ha a gyerek a fejére nő az apjának.” Péter elhatározza, többé nem tűri el, hogy megüsse az apja. Legközelebb, amikor erre sor kerülne, összevereksznek. Péter utána napokig reszket az iskolában is, azóta szétszór, figyelmetlen. Fél hazamenni délutánokként. Fél év múlva a szülők elválnak, az anya mozgásképtelenné válik. Attól kezdve ő látja el rokkant anyját, két kisebb testvérét, tehetetlen nagyszüleit, közben végzi a harmadik gimnáziumot.

*

Mari anyja elzüllött, apja részeges csavargó, egyiknek se kellett a kislány. Apai nagyanyja vette magához, saját kisebbik fia mellé, aki szintén iszákos, csavargó. Pusztai, nyomorúságos tanyán élnek, villany, tiszta vízű kút nincs, az ajtón tenyérnyi rés, a szoba-konyhában nagy piszok. Nemrég még élt a nagypapa, Mari ott aludt kettőjük között a nagyágyon. Mióta az öreg meghalt, s a fiú is hetekre elcsavarog, a nagymama szívesebben időzik hűgánál a faluban. A kislány ekkoriban hetedikes volt. Már egy hete hiányzott, amikor osztályfőnöke kiment családlátogatásra. Mari egyedül feküdt tüdő- és mellhártya-gyulladásal a fűtetlen szobában, meleg étel nélkül. Tüzelő sehol, az udvarban sem. Nagyanyja a hűgánál. A kislány kendőben, macskában az ágyban. Kint hó. — Mari nem végezte el a nyolcadik általánost. Más faluba költöztek, s ott a kislány 16 évesen férjhez ment egy 18 éves fiúhoz. A két gyerek összeházasodott egy harmadik miatt, aki útban volt.

*

Laci tízéves, az apja kamionos, a kisfiú bálvány. Az apa sosincs otthon, a mama gyöngö a folytonos egyedüllétre, pálinkát iszik. Többször előfordult, hogy a gyerek húzta be a konyhából a szobába eszméletlen állapotban. Aztán segítséget hozott, felnőtt komolysággal fogadta az orvost. Talpraesett, udvarias, élelmes kiskölyök. Anyja italos napjain el-csavarog, önkiszolgáló boltokban kér vagy lop ételt, a napközben maradékot kunyerál. Jó humorú, társaságkedvelő lény, a nagyobb fiúk is szeretik. Az egyik nyáron a telepi csibész-társaság megtanította autót feltörni.

*

Rózi 11 éves. Amikor tanév elején az iskolában az adatait kérdezik, elsírja magát: „Nekem nincs apukám.” Az anya másnap fölkeresi az osztályfőnököt, és könnyezve kéri: „Ne tessék Rózinak az apját emlegetni. Két éve elhagyott bennünket. Élettársam volt, de a gyereket nevére vette. Nagyon apás a kislány. Éjjel gyakran föl-sír, csak velem alszik.” A mama is csupa szorongás, egészen a gyerekre fonódik társkereső vágya. A mama-gyerek viszony néha fölcserélődik: Rózi vigasztalhatja édesanyját. Úgy élnek együtt, mint két megriadt és tanácstalan gyerek.

A felsorolt esetek mind megtörténtek, néhány hónapja, vagy sok-sok évvel ezelőtt. A neveket megváltoztattuk, nemcsak a szereplők elrejtésére, hanem azért is, mert akárki Jóska és Sanyija, Marija és Anikói lehetnének ezek a gyerekek. Szüleiké, családjuk valamely figyelmes tagjáé, az iskola egy gondos tanáráé, akárkié, aki fölfedezi rejtett, olykor felszínre bukkadó szenvedésüket, és magára vállalja a sorsukat. Mint a szamaritánus, segítségükre siet, hogy begyógyítsa sebeiket: megroppant vagy fejletlen személyiségüket, a beléjük ivódott fájdalmat, sívárnak maradt érzelmi világukat, igénytelenségüket, talán a beléjük rögződött cinizmust, durvaságot. Azán felnyalábolja és hazaviszi őket: hadd érezzék, életükben talán először, hogy tartoznak valahová, gondoskodnak róluk. A mieink ők mindnyáján, s mi hozzájuk is tartozunk. Az ő arca néz reánk mindegyikükből, aki azonosult velük, velünk: „Amit egynek a legkisebbek közül tesznek, nekem tettétek”.

LELKÜNK GYERMEKEI

A gyermekek nemzetközi éve alkalmából a Televízió fejlődéslelektani sorozatot mutatott be, „... hogy nálam külön legyen” — címmel. A sorozat vezetője említette, hogy sok fiatal szülővel folytatott beszélgetés során ez a mondat ismétlődött legtöbbször, mint a szülők gyermekeire vonatkozó legalapvetőbb vágyának kifejezése.

A felnőtt generációt, azon az ösztönös, de tudatosan is felismert igyekezeten túl, hogy a társadalmi konformitást biztosítsa, s ennek megfelelően nevelje gyermekeit, — heves vágy futi, hogy továbbadja az általa felismert, élettapasztalataiból leszűrődött értékeket. A szeretet megnyilvánulása ez, s ugyanarról a töről fakad, ami etetni-itatni, ruhát, otthont biztosítani hajt. Ifjú szülőket megkísért az az elképzelés is, hogy neveléssel, a körülmények megválogatásával olyan következő generációt lehet fölcseperíteni, amely mintegy tökéletes, és tökéletesen boldog lesz: nagy divatja van épp ezért a pedagógiai és pszichológiai könyveknek, előadásoknak. Természetesen hasznos, ha a szakemberek okos tanácsait megfogadjuk, — ám ne csodálkozzunk majd, ha gyermekeink mégis kiszámíthatatlanul, meglepően mássá lesznek, mint ahogy előre elképzeljük és megálmodjuk őket. Mondhatni merő jóakartból, de mégiscsak manipulálni akarunk a pedagógia eszközeivel, — holott a gyermekekkel való bánásmóddhoz nem férhet semmi manipuláltság. A fölnevelődés, az ifjú emberi lények kialakulása sokkal mélyebb rétegekben történik meg, dől el, mint ahová szándékoltsággal lehatolhatunk: csak a gesztus természetessége hat, az indulatok, vágyak mély igazságtartalma, a cselekvések, történések valóságos ereje.

Ha a kisgyermekes szülőkre a „nálam külön legyen” maximalizmusa, s a reménységek naiv tobzódása jellemző, — hát egészen mást figyelhetünk meg a kamasz-, s az egyre inkább felnőtté váló gyermekek szüleinél: ők általában zavarban vannak, nem értik, furcsállják gyermekeiket, nagyon másnak érzik őket, mint akár hajdani önmagukat, s tele vannak csalódással, aggodalommal. Nem találják a közös nyelvet fiaikkal, s megijednek, hogy nincs mód élettapasztalataik átadására.

A generációk világnézeti értékeinek átadási modellje néhány emberöltő óta alapvetően megváltozott. A szülők értékrendjének egy az egyben átvétele szinte teljesen eltűnt, s helyébe lépett, mint domináns elem, a kortárs-kapcsolatokban megvalósuló egymásra hatás. Korunk ismert szociológiai fogalma a *társadalmi karakter*. David Riesman századunk közepén megjelent műve, „A magányos tömeg”, egyszerűen ismertté és használttá tette a tradícióktól irányított, belülről, illetve kívülről irányított társadalmi jellem fogalmát. Bár mindaz, amit Riesman elemez, leginkább a XX. század Amerikájára jellemző, de igen sok találó megállapítást vonatkoztathatunk a mi viszonyainkra is.

Úgy tűnik, az ifjúságnak nehéz átvennie valamit is az előző nemzedéktől, s nehéz bekapcsolódnia abba, ami az előttük járók képére és hasonlatosságára alakult. Ennek egyik oka az, hogy elszürkült, elerőtlenedett, elavult, megmerevedett, deformálódott elemek is jelen vannak a szellemi örökségben. A mi ifjúságunknak szerencséire igen jó szeme s erőteljes kritikai érzéke van, s ezeket az elemeket észreveszi. A szülők generációja aztán szinte csak szurkolhat nekik, nehogy a fürdővízzel együtt kiöntsék a gyereket is, — vagyis el ne vessék az örökség értékes magvát, inkább fedezzék fel azt újra a maguk számára, frissítsenek, újítsanak, javítsanak.

Persze azért a családi milió még ma is meghatározó erővel bír, csak sokkal bonyolultabban, áttételesebben, mint régen. Sokszor csak az érzékenység, fogékonyság minőségében és mértékében jelentkezik, s néha teljesen kifordítottan, a szülők által elhanyagolt értékek kultiválásában. Így áll elő az a helyzet, hogy az apák néha nem ismernek fiaikra.

Ha gyermekünk olyan utakon indul el, amelyeket veszélyesnek ítélünk, ha úgy látjuk, vágyai, irányulásai bizonytalan terepekre terelik, — hajlamosak vagyunk sötétebben látni, tragikusabban érezni, mint ami reális lenne. Fantáziátlan

konzervativizmusunkon túl, érzéseinkbe belejátszik az az emberi sajátosság, hogy tökéletesen másként érzékeljük belülről önmagunkat, mint az összes többi embert. Az ember, bármilyen szituációba keveredik is, végső soron mindig érzi önmaga mélyén azt az erőt és tisztaságot, amihez visszamenekülhet, ami megmentődésének záloga. Azt tapasztaljuk, hogy mindenféle elpazarlottság és kifosztódottság után is marad a lényünkben valami, egy titokzatos Maradék, amiből minden újjáépülhet. Másokat szemlélve, főként, ha értük tehetetlen aggodalmat érzünk, nem érzékeljük ezt a belső magvat, az erőt, a megépülési lehetőség mélyalapját. Csupán a sérülékenységre, a ziláltságra, az esendőségre, a számtalan elromlási lehetőség az, amit látni tudunk, s amit félelmünkben abszolutizálunk. Igen ám, de ha magunkba nézünk, rá kell jöjjünk, hogy mindez miránk is jellemző, s kisebb-nagyobb mértékben, de mindannyian tévelygések és mélyre kerülések útjain keresztül érkezünk el erőnkhez és igazságunkhoz, — ha ugyan elérkeztünk.

Az ember sérüléseken át megépülő lény. Az emberi természetnek egyik legkülönösebb sajátja ez a formáció: képtelen a természettől eredő, sima úton megvalósuló harmóniára. S ezért is marad megvalósíthatatlan törekvés, hogy okos neveléssel, a körülmények gondos alakításával, esetleg példászerű szülői élet bemutatásával tökéletes emberpéldányok jöjjenek létre. Ezeknek az ideálisan nevelt gyerekeknek is (no de hol vannak ilyenek!) éppúgy meg kell majd küzdeniük a maguk boldogságáért, mint elnagyoltan, rosszul nevelt elődeiknek, csak egészen más terepen; valószínűleg éppúgy buktatók, tévutak közt kell rátalálniuk a maguk igazságára, mint nekünk, csak hogy az ő buktatóik mások, váratlanok, előre kiszámíthatatlanok lesznek. Pesszimizmus lenne ez? Nem gondolom. Figyeljük meg, hogy valójában az ilyen emberek tetszenek nekünk igazán. A simán harmonikus lényeknek nincs is hitelük, vonzásuk, életszerűségük. Gépiesek, mint egy művi paradicsom panoptikum-lakói. No de valójában ők nincsenek is közöttünk, legfeljebb egy-egy sci-fi lapjairól merednek ránk viszolyogtatóan.

Az emberi természet konfliktusossága különlegesség, s bár ebből ered annyi baja és nyomorúsága, de szépségét, erejét, gazdagságát is csak ehhez kapcsolhatni lehet. Épp ezért, a gyermekeinkben kialakuló értékvilágot, erkölcsi-humán karaktert elő tudjuk ugyan készíteni, de bebiztosítani soha. Az emberi élet lényeges dolgait nem lehet beteljesíteni: azok *beteljesülnek*.

Vizsgáljuk meg most az értékek átadásának generációs lehetőségeit a keresztény hit, a keresztény létmód értékeinek átadása szempontjából.

A kereszténységben kezdettől fogva lényeges dinamizmussal van jelen a továbbadási-törekvés. A megtalált igazság és szeretet nyomán fölfakadó vágy ez, amit egyaránt, motivál Isten és az emberek szeretete. Nem akarunk eszméket eladni, nem akarjuk táborunkat toborzással növelni, — csupán úgy érezzük, rátaláltunk valamire, ami a leglényegesebb rátalálnivaló az ember, az emberiség életében, s ez a felfedezés a jóakarát természetes nyomásával kényszerít minket a továbbadásra.

A keresztény jelenség kétezer év óta van jelen az emberi történelemben, s igen sokféle módon hat. A kereszténység egyrészt evangéliumi közösség, amelynek hivatása a kovász szerepe, a szolgálat, az emberiség hazavezetése Istenhez. De a kereszténység ezen a közösségen túl, már kezdettől fogva emberiség-méretű is, mindenkire eljutó, mindenkit átfogó, az emberek nagy tömegeit valóban Istenhez terelő folyamat. Ha egy tekintetűt vetünk a Hegyibeszédben szereplő „boldogságokra”, úgy is szemlélhetjük ezeket, mint Isten által megnyitott hatalmas terelőutakat, amelyeken hazahömpölyöghet a szegények, sírók, üldözöttek, szelídek, irgalmasok, békességesek, tisztaszívűek, s az igazságra éhezők végeláthatatlanul áramló tömege. Az emberiség valóban meg van váltva, de ez a megváltás nem a megvalósuló aranykort jelenti, hanem éppen ezeket a hazahömpölyöghető szegény és boldog tömegeket. Bár a megváltás kevesekhez jut el úgy, mint az élet folyamán kibontakozó valóság, de igen sokakhoz eljut, mint az élet kiválasztott perceiben fölragyogó, döntésre felszólító lehetőség. Kevesekhez jut el úgy, mint ami hosszú távon boldogít, de sokakhoz eljut, mint valami, ami a döntő időszakokban megment. A kovász valóban áthatja a masszát, — szeretetkapcsolatok, irgalmasság, egymásért való könyörgés formájában. A mennyek országa sokakban csupán egy mustármagnyi kis indulatból nő bele az örökkévalóságba.

A kovász-keresztények világban való jelenlétének két modellje van: az elkülönülés és az elvegyülés. Mindkettőnek megvan a maga ereje, értéke, — de hátránya és veszélye is. Az elkülönülők ereje a közösségi hatások egymásra halmozódó fölerősödése, az egymásból-épülés biztonsága, — s kifelé hatva, a „másmilyen” imponáló öntörvényűsége. De épp ezért, a kivülállók sokszor nem tartják életszerű modellnek ezt, elkönnyelik, hogy az elkülönülő csoport (legyen az akár szerzetesközösség, vagy szektajellegű kisegyház) különöleg egyedekből áll, s mindaz, ami ezeknek öröm és megoldás, nem lehet ugyanaz az átlagember számára is. Az elvegyülő életforma nagy veszélye, hogy a közösségéhez való áttételesebb, nem személyes kapcsolódás nem ad elegendő immunitást az egyénnek az idegen szellemiségű környezet gyengítő hatásaival szemben, — ereje viszont hogy kapcsolatainak keresztül életszerűbben hat a kivülállókra. Korunk ideális modellje, ha létezik egy olyan közösség, amely tagjait erőteljesen egyesíti, de amely kifelé semmiféle feltűnő jellel nem különít el, csak lényegi hatásokat sugároz, sokszor észre sem vehető, de annál hatékonyabb módon.

A kovász-keresztények utánpótlása zömmel a közösségükben erőteljes keresztény családok gyermekeiből kerül ki. Zömmel, — de korántsem kizárólagosan! A kereszténység nem úgy maradt eleven az évszázadok folyamán, hogy kiválasztott családok generációi kézből kézbe adták: ha így lett volna, már rég kialudt volna a tüze. Megőrződésének, a meggyulladt tűz továbbégésének sokkal frappánsabb, kiszámíthatatlanabb, eredetibb útjai-módjai is vannak. Az emberiség áthatásához kell is, hogy — a társadalmi rétegek fluktuálódásának mintájára — hívők-híttelenek, bűnösök-büntelenek fluktuálódása is jelen legyen az emberi történelemben. Az Újszövetséggel a kiválasztott nép izoláltsága egyszer s mindenkorra felrobant, s a *kiválasztottság* egyértelműen csakis úgy létezhet, mint szolgálat, mint az emberiség felé irányuló hivatás, s nem úgy, mint privilégiumok birtoklása. A „birtokon belüli lét” mindig hamis. A mennyek országában többek közt az is isteni, hogy semmi statikus vagy megmerevedő nem lehet benne, hanem csupa hullámzó dinamizmus jellemzi, az elsőből utolsókká-válás, s az utolsókból elsőké-válás dinamizmusa. Épp, mivel nem oszthatók egyértelműen hívőkre és híttelenekre az emberek, épp, mivel a kivüllevés-belüllevés határátszárai nem kínai falaként meredeznek, épp ezért nem lehet úgy jelen a kereszténység a történelemben, mint hívő családok folytonossága.

Van a kézből-kézbe átadásnak olyan sajátossága is, hogy az örökség óhatatlanul bizonyos elhalványulással és erővesztéssel adódik át. Alapvető emberi jóindulat, kezeség, szeretet és hála a szülők iránt esetleg elegendő lehet, hogy a gyermek átvegye szülei hitét, de a rávalóság személyességének ereje ilyenkor leginkább gyengül. Épp az eredetibb karakterek, igényesebb fiatal lények nem hajlanak a sima átvételre: s fontos, hogy a keresztény szülő ezt ne érezze vesztésnek, ne fogja fel csődnek, tragédiának.

Nagy kísértés az emberek számára, hogy életük sikerességét gyermekeikben demonstrálják. Szeretnék konkretizálni, látványossá tenni gyermekeik életének pozitív kifutását, hogy büszkélkedhessenek avval. Ettől a kísértéstől a keresztény szülők sem mentesek. Mivel életük értelmét abban látják kiteljesedni, ha gyermekeik is keresztényekké lesznek, — presztízskérdést csinálnak ebből. Nagy baj, ha hívő gyermekekkel megáldott szülők gyanakodva szemlélik az elkanyarodó útú gyermekek szüleit, — mint a szemétdombi Jóbot szemlélték barátai — rejtett bűnököt gyanítva a más-más módon megvalósuló életutak hátterében. Ha szeretjük az igazságot, egyszerűen nem lehet büszkélkedni vagy dicsekedni sem-mivel sem. Ez a csókák vagy a baromfiudvarok igazságához hasonlítana inkább, az „imponáló tartású” állatok igazságához, mint ahhoz az igazsághoz, melynek megismerésére Isten gyermekei hivatottak. Mint már szó volt erről, az emberiség megváltottsága sokkal rejtettebben és bonyolultabban megvalósuló folyamat, mintsem azt konkretizálásra hajló képzeletünk felfogni tudná. Az emberi aktivitás, az erőfeszítések, a vágyak és éhségek megelégtetésének módja színes kavalaként kavarg, — s ebbe persze, hogy belejátszik a bűn is, de ez is Istent szolgálja. Az emberi történelemben demonstrálódik ugyan Isten népének tisztsága is, de ez sokkal inkább speciális hivatás és szolgálat, mint az Istenhez-jutás egyedüli módja. Mindez együtt egy dinamikus, életteli konglomerátumot alkot, amelyben, az egymásra hatás milliárdnyi szálával összefonódva sodródik az emberi

tömeg a célja felé. Ha tehát sokszor az erőteljes keresztény szellemiségű családok gyermekei kívülállókká lesznek, ez távolról sem jelenti azt, hogy elveszettek is lesznek.

Egyébként a dicsekvési hajlandóságon túl, a sima, a bebiztosított, a szolid élet vonzása is belejátszik mohó vágyunkba gyermekeink hitben járása iránt: valami örök kispolgáriság, a kockázatos, a nehéz, a veszélyes irtózata. Avval áltatjuk magunkat, hogy az erkölcsi csódtól, a boldogtalanságtól, a lélekhaláltól féltjük gyermekeinket, — s közben nagyrészt dicsekvési ösztöneink és kispolgári hajlandóságaink fűtik indulatainkat. Elengedettebben kell viszonyulnunk gyermekeink üdvösségéhez, sokkal többet bízni a maguk útján járás kockázatára, az isteni vezetésre, s az időre: ki kell tudni várni az utak végét, a beéréseket, teljesüléseket. Nem mérlegelhetjük gyermekeink tévedéseit, rossz hajlamait, bűneit, mert sokkalta bonyolultabb szövevénybe nyúlunk, mint ahol kiigazodhatnánk. Ha azon álmélkodunk, hogy remek szülőknek hulló, hanyatló gyermekei vannak, általában mindig a felületen maradunk, s ennek következtében tévesek lesznek az ítéleteink.

Azt állapítottuk meg, hogy az emberi természet sérüléseken át megépülő természet. S itt játszik bele a keresztények nemzedékeibe a másik út, a mélységeken át megérkezők útja. Azoké, akik a maguk kátyúinak, lehetetlenségeinek, zsákutcáinak végső határaitól fordultak vissza, s megpillantották a szabadulást, a fényt, a szeretet lehetőségeit. Itt és így igaz az, hogy akinek többet bocsátanak meg, az jobban szeret: a szeretet, a nagyobb szeretet fölragyogásához kell talán az elkanyarodás, a nem sima út. Így lobognak föl újult erővel a tüzek, melyeket egyébként menthetetlenül elhalványítana a rutin, a megszokás, a másodkézből kapottság. „Mit mondunk tehát? Megmaradjunk a bűnben, hogy túláradjon a kegyelem?” — kérdi már Pál apostol is a római levélben. „Szó sincs róla,” — mondja ő, s mondjuk vele együtt mi is. Az emberi természetnek ez a sajátossága nem lehet taktikai anyag. A *kegyelem* túláradása a lényeges. Az ember lényé akkor fénylik a legvonzóbban, ha nem önmagát dicsőíti, hanem azt, Aki megépítette, átvezette a pusztákon és újjáalkotta. Mint morzsa a mézet, rontja meg az ember nagyszerűségét, ha önmagára reflektáló nagyszerűség. Szépsége elmozdul, jósága csaló lesz, igazsága silánnyá válik. Az emberek szépei önfeledten, alázatosan azok. Az emberek szentjei nem tudatosan szentek. Ami bennük tudatos, az az Istenhez való viszonyuk: hogy mindent Tőle kaptak, s hogy uralma alá helyezi magukat.

Hagyjuk hát szabadon érvényesülni gyermekeink életében Isten terveit, s ne essünk kétségbe, ha utaik nem simák, s nem azonnal beláthatók számunkra. Még örülhetünk is, ha nincs dicsekedni valónk, mert dicsekvéseink könnyen elrontanak mindent. S ha önnön bűneink és nyomorúságaink valaha is meggyőrtötek, — biztos, hogy gyermekeink bűnei és nyomorúságai sokszorosan meg fognak győrtönni. Nem baj: ha Urunkkal együtt vállalni akarjuk a keresztet, kell, hogy a bűn terhe ne absztrakt módon érintsen csupán, hanem egzisztenciálisan, lényünk eleven mélyébe hatolva. „Örömmel szenvedek értetek, és testemben kiegészítem azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből, Testének, az Egyháznak javára.”

„Add tovább!” — hajt minket a vágy, hogy hitünket, értékeinket, megtalált kincsünket gyermekeinknek továbbadjuk. De megértjük, hogy el kell oldódnjon bennünk minden görcsös akarás, minden direkt igyekezet, minden manipulált erőfeszítés. Belátjuk, hogy Isten inkább akarja őket, mint mi, s Isten inkább szereti őket, mint mi. Belátjuk, hogy a mi vágyakozásainkat sok minden szennyezi, ám az Övé merő szeretet és igazság. Szándékaink egyedül Istenre vonatkozhatnak, még gyermekeink viszonylatában is. Isten szándékaiba kapcsolódhatunk, Isten akaratát akarhatjuk, mert jobbat nem tehetünk; mert Isten szándékai tisztábbak a miénknél, s Isten akaratja bölcsőbb a miénknél. A saját ambíciótól való elfordulás nem öncsonkító gesztus, amit öngyilkos, értelmetlen aszkézisből tesz meg: annyi keresztény ember évszázadok óta: annak felismeréséből ered ez, hogy a mi vágyaink mindig zavarosak, s inkább rontanak, mint építenek, inkább hatástalanítanak, semmint életet adnának. Ugyanakkor, ha átadjuk szándékainkat és vágyainkat a minket mérhetetlenül Felülmúlónak, nem terelődünk a vágytalanság elérzékeltető nirvána-úttjára, csak torokszorító görceink, kicsinyességünk, kétségbeesésre való hajlandóságunk szűnnek meg; érzelmeink nem vesztek el a személyességből eredő létszerű hitelességüket, csak zavarosságuk tisztul le.

Isten győzelme, s evvel együtt az emberiség Hazaérkezése végső soron csak hitünkkel megragadható bizonyosság. Bár kitapogathatók az erővonalak, előrajzolódnak a nagy alapformák, de teljes mértékben soha nem lehet tapasztaltunk tárgya ez a folyamat. Hisszük, hogy a megváltás teljesülésének minden embert behálózó útjai hatalmasak, s azokon emberi tömegek áramlanak az újjáépülő Világba. Ezeken az utakon, ezekkel a hömpölygő tömegekkel együtt bizonyára elérkeznek oda azok is, akikért minden nap imádkozunk, — lelkünk gyermekei.

VASADI PÉTER VERSEI

Szobabelső

Mi súg nekem, megőrzöm.
Ami kiált, kéretlenül
megőriz. A Tegnapomnak
vannak zsebei, a Holnapomnak
asztala; degesz zsebek
az asztalomra ömlenek.
Halom papír, törött sorok,
fölhasogatott vallomás
fölött lámpáimat estéknént
harcokra ösztökélem;
micsoda ágyútűz falon,
s papírcsaták a szőnyegen!

*

Egyik sarokban kályha van,
olyan,
akár egy bástyárom.
Áll
rajta egy kanári-torkú
korsó;
beléhullnak a Jobb vércsöppjei.
Pálmák?
Igéimet nem ültetem
cserépbe.
Világítanak könyveim
soványan:
a lázadás fegyelme préseli
laposra
őket. Poharamból nem lötyten

ki a tűz,
fiókomban az áldott robbanás
pihen.
Különben is,
a homlokomb mutatja, szegycsontom
hogyan parázslék.

Fehérre festett székem,
akár egy bikacsontváz.
Szarvát előre dönti,
bögne, kapálna így is,
hústalan; kinomba les.

A csönd kutatja át a
házamat, fölforgat
minden zugot, széthányja
céduláimat, titok után
matat, zenét keres.

Mondom neki:
Mi testtelen, szabad!
Ezüstösen megleng a csönd:
de akinek fölfalni
teste van, szeret.

*

Jobb nekünk, ha
vágyódom utánad,
hogyan lehess.

Tűzek

Nagy tűz körül
fölizzanak benned
kisebb sötét tűzek;
a nemek az igen körül.
Igazságodnak ostorfénye van,
nem hajnala.
Mert minden hajnal
végül éjbe fordul,

míg a suhintás
hangja megmarad.
Nincs arasz országod
mérégetni;
ami csattan, egyszerre
bevilágít.
Figyeljétek és énekeljétek.
Túl buzgó mindent félreért.

Miféle arc

Néha lélegzet-visszafojtva
lépkedek a földön:
nem sár és fény habarcsa-e?
Mi az, hogy vas?
Nemrégen még folyott.
Mi az, hogy föld?
Nemrégen még csak ég volt,
tehát képlékeny úr.
Virágaim is fönről
lefelé növekszenék
s hold-arcomon kigyúl
két szemparázs.
Az úron át megérkezik
tekintetem:
két fény-nyíl tűzbe áll.
Estefelé arcom tengerszíne
remeg. Szemem éjente
nyitva van. Sugarában
végső határokig kitágul
minden, ami körülölel:

elemzi bennem rostjait
a lét. Miféle arc ez,
amely napnyugtakor behorpad,
csápként figyelmét szétlengeti,
hegyomladékai között rejtett
sötétek nyílnak, ajtóval és
ajtótlanul, meg apró ablakok?
Vannak akik — nem tűrve némaságát —
létrát támasztanak göröngyös
homlokátkoz.
Roppan a létra s mint
vztűkörbe szűrő fénysugár,
törik. S mivel vágyom
a zöldben tévelyegni,
átfordulok csillag-csuklóimon
magamból önmagammá,
s kitérve két karom,
fehér kezekkel hódolok
Hódoltatómnak.

Az ó és az új

Ó a homály.
Az új kiszikrázik belőle.
Ó a szó, de új a szelleme.
Ó a törvény.
Új a szabadság a törvények
nyomán, és túlöml
törvény-cölöp soron,
de áramlását cölöp szabja meg.
Az ó számíthat, az új önmaga.
Az ó bűneit magyarázza,

az új porére vetkezik.
Az ó bimbók új-ban virágzanak.
Az ó kételkedik.
Az új örül, mert végtelen.
Üres tömlő az ó.
Az új egyszerre készíti
tömlőjét és borát
Az ó elhomályosodik.
Új magzatának ősi arca van.

NÉPEK MESÉIBŐL

AZ ÖRÖK IFJÚSÁG VIZE Koreai mese

Élt valaha régen a Gyémánthegységben egy öregapó meg egy öreganyó. Meg-
éltek együtt már vagy száz esztendő, de lehet, hogy még annál is többet. Világ-
életükben soha nem tettek rosszat senkinek és segítettek, akin csak tudtak. Ha
vándor kopogtatott be hozzájuk, náluk mindig otthonra talált. Ha szegényember
állt meg a kis házuk küszöbén, behívták, asztalukhoz ültették. Gyógyították a
beteg erdei állatokat és még egy parányi kis bogarat sem tapostak volna el.

Egyik napon az öregapó elment rózsát szedni. Közben nagyon megszomjazott.
Keresett hát egy forrást, ivott a vízből és hirtelen megfiatalodott. Hajlott dereka
kiegyenesedett, ősz hajából eltűnt minden fehérség és fürtjei feketék lettek, mint
a legfeketébb éjfel. De még a mozdulatai is fürgévé váltak, a léptei meg könny-
nyúvé, ruganyossá.

Nagy örömmel sietett haza a megifjult öregapó a feleségéhez, hadd lássa az is mielőbb, mekkora csoda történt vele. Hanem az asszony — aki nem ivott a forrás vizéből és így éppolyan öreg maradt, mint annakelőtte volt — nem ismert rá a férjére és nem is akarta beengedni a házba. De az addig erősködött, addig rimázkodott, hogy így meg úgy, ne engedje be, ha nem akarja, sőt inkább jöjjön ki vele a forráshoz és győződjék meg ő maga az igazságról, hogy végül is az öreganyó hajlott a szóra: elment a férjével az erdőbe, ivott a forrás vizéből — és egyszeriben szépségesen szép leánnyá változott. Még százszorta szebbé, mint valaha volt. Bezzeg most már hitt a férjének! Hazamentek és boldogan éltek.

Sőt: a nép azt beszéli, hogy még ma is ott élnek elrejtőzve valahol az erdő mélyén és soha nem öregsznek meg. Mert a forrás vize örök ifjúsággal ajándékozta meg őket.

AZ APRÓKA LEGÉNY TÖRTÉNETE

Vietnami mese

Élt valaha régen a Vörös Folyó partján egy házaspár. A férfi halász volt. Naphosszat csónakázott a folyón, kis csónakja, mint valami színes szárnyú pillangó, kibontott vitorlával suhant a hullámokon. Olykor megállt, s a halász mélyre merítette hálóját a Vörös Folyó vizében. Gyakran meglátogatta a szerencse és esténként bőséges fogással tért haza, bambusz-tetős kunyhójába, a feleségéhez.

Egy napon nagy öröm érte a házaspárt: gyermekük született. Kisfiú volt a gyermek, de nagyon-nagyon kicsike, alig egy arasznyi. El is nevezték apróka legénynek.

Teltek-múltak az esztendőik, de bizony a legény csak olyan kicsi maradt, mint amikor megszületett. Enni meg semmit sem akart. Az ég egy világon semmi baja nem volt, csak éppen nem evett és egy hüvelyknyit sem nőtt. Már ötesztendő is elmúlt, amikor veszedelmes ellenség támadt a vietnamiak országára. Mindenki, akinek csak egy kis ereje is volt, öreg és fiatal, férfi, nő és gyermek, bambuszdárdát, kardot fogott a kezébe és szembeszállt az ellenséggel. De az ellenség nagyon erős volt, s mind közelebb és közelebb nyomult az ország fővárosához, Hanoihoz.

— Vezér kellene nekünk, erős és bátor vezér, aki nem ijed meg a maga árnyékától, sem az ellenség erejétől — mondták az emberek.

A hír eljutott a halász kunyhójához is.

Es akkor különös dolog történt! Megszólt az apróka legény, aki addig se nem evett, se nem ivott és nem növekedett egy arasznyinál nagyobbra. Így szólt az édesapjához:

— Megéheztem, édesapám! Hozz nekem öt csésze rizst, meg halat a Vörös Folyó vizéből!

A halász meg a felesége nagyon megörült, amikor a kisfiú szavát meghallotta. Hát még, hogy enni kért! Siettek is és teljesítették a kívánságát. Hoztak öt csésze rizst, hoztak öt tál halat a Vörös Folyó vizéből. A kisfiú pedig egy szemvilanás alatt mindent, de mindent jó étvágygal elfogyasztott. Amikor már jóllakott, fölkiáltott:

Adjatok nekem kardot, hadd álljak a nép élére, hogy kikergessem az ellenséget!

No, erre aztán alaposan megijedt a halász meg a felesége, nem tudták mire vélni a dolgot: még hogy egy ilyen arasznyi kisfiú akar szembeszállni azzal a rettenetes nagy ellenséggel?! Meg aztán: mit szólnak hozzá a emberek? Nekik erős és bátor vezér kell, nem pedig egy apróka legény! Megpróbálták hát csitítani a gyermeket, de az bizony csak tovább kiabált:

— Ha nem adtok kardot, akkor is elmegyek! A pusztá kezemmel legyőzöm az ellenséget!

Addig-addig erősködött, míg végül a halász faragott neki egy bambuszkardot. Az apróka legény meg elbúcsúzott a szüleitől, aztán elindult. Anyja-apja, mi tagadás, keservesen megsiratta, mert nem hitték, hogy valaha is viszontlátják.

Amikor az apróka legény Hanoi-ba ért, látja ám, hogy mindenfelől özönlik a fővárosba az ellenség, a vietnamiak pedig — bármilyen hősieken küzdenek is — nem bírnak vele, mert nincsen vezérük. Odaállt hát a nép élére és így szólt:

— Itt vagyok én, vezetlek benneteket!

Az emberek összenéztek. Hitetlenkedve csóválták a fejüket. Mit akar itt ez az arasznyi poronty? Talán tréfát űz belőlük a veszedelemben? Egy öregapó haragosan rá is kiáltott:

— Hallod-e, te gyerek, nincs időnk a játékra! Eridj haza a szüleidhez! Még hogy te, apróka legény létedre akarsz bennünket vezetni?

De az apróka legény megsuhintotta a bambuszkardját és — csodák csodája! — az menten csillogó, éles acellá változott.

— Utánam! — kiáltotta a fiúcska, s fölpattant egy fekete elefánt hátára, aztán megindult előre, egyenesen neki az ellenségnek. A nép pedig — felocsúdva az első ámulatból — most már lelkesen követte őt. Mint az áradat, zúdultak rá a többszörös túlerőben levő ellenségre: előttük villogott az apróka legény kardja — és az ellenség hátrálni kezdett, majd hanyatt-homlok menekült! Meg sem állt, amíg a maga országába nem ért.

A nép azóta is emlegeti az apróka legény vitézségét.

A KÖERDŐ Bolgár mese

Várna közelében, az országút mentén van egy erdő. De nem akármilyen erdő ám! Mert ennek az erdőnek minden fája kőből van.

Élt valamikor régen azon a vidéken egy szegény favágó. Volt ennek a favágónak egy mátkája. De nem házasodhattak össze, mert nagyon szegények voltak. Elment hát a favágó, hogy szerencsét próbáljon a világban. Anyja nem adhatott neki útravalóul mást, mint egy kevés száraz kenyérhajat.

Ment, mendegélt a favágó és az erdőben találkozott egy öregasszonnyal. Az öregasszony nagyon éhes volt. A favágó odaadta neki az útravalóul kapott száraz kenyérhajat. Az öregasszony hálálkodva köszönte meg és — halljatok csodát! — gyönyörűséges tündérré változott. Körbe a falevelek pedig arany falevelekké. A tündér azt mondta a favágónak, szedje tele a tarisznáját az arany falevelekkel. A favágó úgy is tett.

A tündér eltűnt, az erdei fák visszaváltoztak valóságos fákká, a favágó pedig boldogan indult hazafelé. Egyszer csak szembejött vele három juhász. Elpanaszolták, hogy semmiük sincsen, most más vidékre mennek szerencsét próbálni. A favágónak eszébe jutott a maga korábbi sorsa, elébük tette a tarisznát, s biztatta a három juhászt: vegyenek az arany falevelekből, jószívvel adja! No, ki is szedték szinte valamennyit. A favágónak csak hármat hagytak. Sebj, gondolta a favágó, kezdetnek ennyi is elég lesz.

A juhászok elmentek, a favágó meg éppen tette volna visszafelé a tarisznájába a megmaradt három falevelet, amikor hirtelen hatalmas szél támadt. Kikapta kezéből az arany faleveleket és sodorta, sodorta őket, egyenesen a tenger felé. Ott pedig mindhármat elnyelték a hullámok.

Búsult, búslakodott a favágó, de ha már így hozta a sors, mit tehetett volna mást: sarkonfordult, hogy újra világgá menjen. Vagyishogy... csak fordult volna! Mert szétnyílt a tenger és fölmerült a mélyből a tündér. Kezében aranyágot, aranyalmát tartott, meg a három arany falevelet. Azt mondta a favágónak, hogy válasszon. A favágó az arany faleveleket választotta. Akkor ezt mondta a tündér:

— Amikor öregasszony alakjában léptem eléd, ennem adtál. Amikor a három szegény pásztort eléd varázsoltam, megosztottad velük az ajándékomat. Most pedig, mert szerény voltál, újra megjutalmazlak.

Azzal intett a tündér, a hullámok visszahúzódtak és csodálatos drágakő-erdő tárult a favágó elé. Középen drágakövekből épült kastély állott. A tündér pedig így szólt:

— Ez mind a tiéd. Most már megházasodhatsz. Éljetek boldogan, nem teszlek próbára többé.

Azzal, amilyen hirtelen jött, olyan hirtelen el is tűnt a favágó elől.

A favágó megházasodott, gyermekeik születtek és nagyon boldogok voltak.

A kőerdő ma is megvan. És a nép úgy meséli, hogy csöndes éjszakákon csodálatos zene hallatszik a sokszínű, csillámló kövek közül. Ilyenkor megelevenedik a mesék világa és a favágó meg a felesége ott sétál a kőerdőben.

És így élnek tovább, ahogy a mesék is élnek nemzedékről nemzedékre.

(Gyűjtötte és feldolgozta
BALÁSSY LÁSZLÓ)

PAPI SORS '79

A pokol ördögei rohannak így elő. Az előbb még tavaszi csöndben úszott a békésen elnyújtózó, poros falusi főutca. Az egyetlen élelmiszerbolt előtt támaszkodó fekete kendős öregasszonyok arcukat fürdetik a napban, s megbotránkozva tárgyalnak valamit. A korcsma ajtaján az imént húzták le a redőnyt, s az utolsó hadfiak most békétlenül imbolyognak száműzetésük keserű érzésével vívódva, nyelvükön még az utolsó sör habjával. A Ruházati Bolt előtt a két eladólány kuncog, egymás fülébe sugdosva olyan titkokat, melyek nem szabad, hogy ismeretessé váljanak az avatatlanok számára. S most egyszerre felbolydul az utca. A harsogó csengőszó még ott veri sívító visszhangját, de az iskolás fiúk előőrsei már az utcára rontanak, és tömött táskáikkal püfölve egymást, ordítózva lódulnak neki a hazafelé vezető útnak. Hátrább a leányok jönnek, szépen, sorban, egymás kezét fogva. S végül a tanító néni, hóna alatt könyvekkel, arcán némi reménytelenség fellegével.

A falhoz húzódok, míg a verekedő csoport elviharzik mellettem, aztán a komoly arcú, középkorú asszonyhoz lépek.

— A görög katolikus papot keresem. Meg tudná mondani merre lakik?

Végigmér, aztán a lányok után kiált, akik még mindig rendezett, kettős sorokban ballagnak egymás oldalán.

— Marika! Gyere csak ide, kislányom!

Cepfos kislány válik ki a csoportból. Sárga bőrtáskáját a hátára szíjazva viseli, tavaszi kabátját szépen összehajtva a karján tartja.

— A bácsi édesapádat keresi. Vezesd haza hozzátok, szépen.

A kövezett főútvonal minden átmenet nélkül földútba torkollik. Ezen a vidéken már a kevésbé jómódú parasztemberek házai állanak. Minden faluban rögtön látni lehet ezt a különbséget: a modern, olykor emeletesnek tervezett házak után hirtelen a régi parasztházak világában találja magát az ember. Itt a kert hosszan, lomhán nyúlik el a ház mögé, a cserepeknek is híja van, s hátul, az udvar végében jelképes rácsozat védelmezi a baromfiakat.

Csendesen ballagunk. A kislány fél lépéssel előttem. Látszólag gondolataiba mélyed, de olykor-olykor hosszú szempillái alól rám emeli tekintetét. Nagy fekete szeme huncutságot rejteget.

— Ebédre tetszik jönni?

— Dehogy! Csak édesapáddal szeretnék egy kicsit elbeszélgetni.

— Pedig ma nagyon jó ebéd lesz. Paradicsomleves és vargabéles. Tetszik tudni, milyen a vargabéles?

Tudatom mélyéről néhány általam is ismert étel képe villan elő. A vargabéles nincs köztük.

— Édesanyám tésztát gyúr, hosszú tésztát. Aztán elkeveri édes tehéntúróval és kisüti. Borzasztó finom!

Meglehetősen komornak ígérkezik a vendégfogadás. Kutyák acsarognak a kerítések mellett, hörögve igyekeznek tágitani a drót kicsiny réseit.

— Nem félsz tőlük?

— Á, dehogy! Csak ijesztgetnek. A bácsi fél?

Tétován rázom a fejemet. Fél szemmel azt a hatalmas korcs ebet lesem, amelyik a lehangosabbnak és legvadabbnak látszik, s hörögve nyargalászik a kerítés mentén. Ha kijönne...

— No, már itthon is vagyunk! Az a piros cseréptető ház az, amelyik előtt az ágyások vannak. Ha kinyílnak majd a virágok, messziről érezni lehet a szagukat. Nyáron, ha nyitva tartjuk éjjel az ablakot, a szobába is bejön a szag.

Ebben az utcában ez az egyetlen ház, melynek nincs kerítése. Inkább csak a telekhatar végét. Jelzi néhány bokor s egy általam ismeretlen növényfajtaból kialakított sor. Az udvar jól látható az utcáról is. A jókorára nőtt barackfák között kötél feszül, pelenkákat lebegtet rajta a lanyha tavaszi szél. A kert végében hatalmas termetű férfi bajlódik az ásóval. Amikor megpillant bennünket, kezét a nadrágja szárába törölve, végigsimít izzadó homlokán, s felénk közeledik. Először a lány homlokát csókolta meg, aztán főlegyenesedik, s felém nyújtja lapátnyi tenyerét.

— Isten hozta.

Nem kérdez semmi mást. Honnan jövök, mi a célom, hová megyek? Semmit. Óvatosan megszorítja a kezem, s a nevét is elmormolja.

— Mondd meg, Marika, édesanyádnak, hogy eggyel több terítéket tegyen. Vendégünk lesz.

— Nem azért jöttem. Szeretnék...

— Majd elmondja. Ebédidő van, biztos megéhezett. Látom messziről jött.

— Honnan látja?

— Poros a cipője. Nálunk, erre felé inkább sárban tapos az ember. Meg a kofferjét is cipeli.

A bejárati ajtón előreenged a házba. Most már az ő kezében himbálódzik az útitáskám. Az előszobából balra nyílik a konyha.

— Gyere már ki egy pillanatra! Vendéget hoztam!

A háziasszony a főzés pírjával arcán jelenik meg a konyhaajtóban. A résen sokat ígérő illatok úsznak elő. Nem látszik arcán a szokott háziasszonyi izgalom, melyet a váratlan, bejelentés nélkül érkező vendég híre vált ki. Kötényébe törli kékeres, kidolgozott kezét, s rám mosolyog.

— Azt mondta Marika, nem ismeri a vargabélest. Hát, nálunk majd megismerheti.

Szabadkozni sem marad időm, házigazdám máris benyom a fürdőszobába. Langyos vizet csorgatok kezemre, s kislány komoly arccal friss, ropogós törülközőt nyújt, hogy abba töröljem.

— En vasaltam.

— Gyönyörű. Ilyen szépen tudsz vasalni?

— Már keményíteni is tudok. De mosni még édesanyám szokott.

Az ebédlőben már megterítettek. Két nagyobbacska fiú is előkerül valahonnan. Megmondják a nevüket, s rajtuk sem látszik semmi zavar. A fiókos szekrény felett aranyrámába keretezett fénykép vonja magára figyelmemet. A család. Három fiú, a kislány és az ötödik gyerek a mama ölében.

— Józsi aki a piaristáknál bentlakó — mondja a házigazda, s a legnagyobb fiú felé int.

Közben a háziasszony az asztalra tette a gőzölgő levesestálat. A házigazda az asztalfőhöz lép, megvárja, míg mindenki a helyére lép. Nekem maga mellett mutat széket. Aztán lassan, világosan artikulálva, nagyon átszellemülten elmondja az asztali áldás szavait.

Ebéd közben nem beszélgetünk. Amikor a valóban nagyszerű vargabélesnek is a végére érünk, a házigazda komótosan, lassan pipára gyújt, s megkérdezi:

— Iszik egy kis bort?

— Ha ön is.

— Ilyenkor nem szoktam. Csak este. De legfeljebb egy pohárral.

Szopogatjuk a Parádi vizet. Az áttetsző üvegben egymást kergetik a buborékok. A háziasszony eltűnt, bizonyára a kicsit eteti a belső szobában. A kislány leszedi az asztalt, a fiúk is elvonulnak leckeikkel. De időről időre megjelenik a kisebbik a számtan munkafüzetével.

— Ezek a gépes példák jól megszédítik az embert. Próbálta már megoldani őket?

Bólintok. Lelki szemem előtt megjelennek az ördögös masinák, melyekbe két oszlopban számok menetelnek be, s aztán a harmadik kapun ismét kifelé, de más alakban, s az elme kétségbeesve kutatja törvényüket.

— Nos hát — nagyot szív a pipájából, bodor füstfellegetek eregetve a mennyezet felé — kitaláljam miért jött?

Rágyújtok a cigarettára, s várakozón figyelem.

— Jegyesoktatás?

— Nem.

— Beteg valaki a családban?

— Hála Istennek, nem.

— Akkor szabad a gazda.

Torkomat köszörülöm. Nem is olyan könnyű megfogalmazni jövetelem célját. Az az igazság: kíváncsi vagyok, hogyan él ma Magyarországon egy görög katolikus pap, aki ráadásul nagy családja mellett a maga szűkebb családjáról is gondoskodik. Mint lehet a kettőt összeegyeztetni? Milyen lemondással, vagy éppen mekkora haszonnal jár ez a kettősség? Ezek a kérdések azonban a jóízú pipafüstben valahogy jelentéktelenné váltak.

Valamit mégis eldadogtam. Közben a háziasszony feketét hoz, s maga készítette pogácsát tesz az asztalra. Aztán odaül férje mellé. Kezét az ölében nyugtatja. Fél szemmel minduntalan a másik szoba felé figyel, melyben lassacskán csillapodik a gyereksírás. „Mindjárt elalszik” — suttogja a férjének, s mosolyog. Mint a barokk angyalok.

— Tudja, amikor én gyerek voltam, nagyon keservesen alakult a család sorsa — mondotta töprengve a házigazda —. Apám napszámba járt. Mi heten voltunk gyerekek. S az volt az ünnep, ha friss kenyér került az asztalra. Ismeri a ciberelevest? Az országutak mentén gyümölcsfákat telepítettek, a szegény asszonyok oda jártak, s a hullott gyümölcsből főztek levest. Hát az volt minden második nap.

A szomszédban egy pillanatra felsír a kisgyerek, aztán csönd támad. Az asszony feláll, lábujjhegyen beleskelődik, majd visszatér. „Elaludt” — suttogja, s mi is halkabbra vesszük a szót.

— Minden áldott nap tíz kilométert gyalogoltunk az iskoláig. Télvíz idején sosem mentünk egyszerre, mert felváltva hordtuk az ép cipőket. Jó tanuló voltam. Az egyik év végén jutalomkönyvként egy Szentírást kaptam. Amíg láttunk, azt faltam. Merthogy nálunk még petróleumlámpával sem világítottak. Drága volt a belevaló. És bennem akkor rémséges erővel megmaradt egy jelenet. Emlékszik, mikor gyerekeket visznek Jézus elé, de a tanítványok elküldik őket, hogy ne zavarják az Údvőzítőt. No, de ezt érdemes pontosan idézni...

A könyvespolchoz lép, vaskos Szentírást emel le a polcra. A megjelölt résznél nyitja föl. A lap széle kicsit berepedt, arról árulkodik, hogy sokszor volt kézen a kötet.

„Jézus azonban így szólt: „Hagyjátok csak a gyermekeket, s ne akadályozzátok meg, hogy hozzám jöjjenek, mert ilyeneké a mennyek országa.” Azzal rájuk tette kezét és tovább indult.”

Visszaül a székre, a Szentírást kinyitva maga elé teszi az asztalra.

— Olyanoknak kell lennünk, mint a gyermekeknek. Elgondolkodott már ezen?

— Nézze, ezen nemcsak én gondolkodom, hanem a teológusok is sokszor elemezték e szövegrészt.

— Persze, elemezték, mi is elemeztük a főiskolán nem is egyszer. De hogy mi lakozik a gyermekben! Ki tudhatja azt igazán? Csak az, aki belülről ismeri őket! Csak a szülő, nem?

— Biztos, hogy ő a legjobban. De aki komolyan veszi papsága pedagógiai hivatását, az is mélyről ismerheti őket.

Megint a pipáját szívja, mosolyog.

— Hozzál már valamit inni! Szárazon nem lehet erről beszélni.

— Csak ne izgasd föl magad!

Az asszony eltűnik, de máris megjelent a kislány, és suttogva kérdez valamit.

— Nem bánom. Csak gyere haza idejében.

Poharak csörömpölnek. Szilvapálinka szaga tölti meg a szobát.

— Egészségére.

Összekoccintjuk a poharakat. A felesége csak beleérinti a nyelvét a tüzes italba.

— Nézze, tudom, mit akar mondani — ő sem ivott sokat, egy kortyot talán —, hogy nekem az öt gyerek gondja-baja mellett kevés időm marad. Kevesebb, mint annak, aki egész életét, minden percét a hivatásának szenteli.

— Hát, nem tagadom, ilyesféle járt az eszemben.

— Amikor a gyerek hazaérkezik a szünetekre, vagy meglátogatjuk néha, valósággal rajong a tanáraiért. Hogy azokhoz mindig be lehet kopogtatni, mindig a rendelkezésére állnak, bármikor kérhet tőlük akármit, a lehetőségek végső határáig segítenek rajta.

— Hát éppen ez az...

— No jó! De azt a gyereket mégis én ismerem igazán! Én tudom, mit jelent gyerekeknek lenni! Mert én mostam a pelenkáját is! Meg virrasztottam mellette, amikor lázas volt, és az orvos csak nem jött! Az emberben a *saját* gyerek megmozdít egy olyan érzést, amelyet csak az érezhet, akié. Aki látja, hogyan fejlődik, érik, teljesedik. Ismeri az Ószövetség egyik legszebb és legérdekesebb hasonlatát? Ismeri?

Válaszomat sem várva lapozza föl Izajást. Hangjában meghatottság és pátosz izzik, amint a valóban magában álló parabolát olvassa:

*Örülj, Jeruzsálem,
s ujjongjatok ti is, mind, akik szeretitek,
ÖrüljeteK és vigadjatok,
akik gyászoltatok miatta!
Hogy tejével táplálkozzatok
és jóllakjatok vigasztalása ölen
és elteljeteK gyönyörrel
dicsőségének emlőjén.
Mert ezt mondja az Úr:
Íme, kiárasztom rá a békét, mint a folyamot;
és mint kiáradt patakot a nemzetek dicsőségét.
Ölükben hordozzák csecsemőiket,
és a térdükön becézik őket.
Mint a fiút, akit az anyja vigasztal,
úgy vigasztallak meg én is titeket;
(Jeruzsálemben lettek vigasztalást.)
Ennek láttán örülni fog szívetek;
csontjaitok, mint fű, sarjadoznak.*

Míg olvas, a feleségét figyelem. Az asszony szeme sarkában könnycsepp jelenik meg. A pap visszahelyezi a könyvet az asztalra és rám tekint. Hallgatunk.

— Csodálatos, ugye?

Bólintok. A cigarettám után kotorászom.

— Emlékszik? Máténál van egy rész, amelyikben az Úr arra figyelmeztet, hogy az igazi nagyságnak az a titka, hogy kicsinyek legyünk, mint a gyermek. No, persze, ez nem a termet kicsinységét jelenti. De szerintem a gyermeki lélek kicsinységétől van mit tanulnunk. És a család összetartozása, a napi surlódások és a napi gondok épp ezt a tanítást teszik teljessé.

— Kérdezhetek valamit?

— Persze!

— Nem sértődik meg?

— Hiszen a vendégem!

— Szoktak veszekedni?

Az asszony elmosolyodik. A férje kezére teszi a magáét. Rebbenő mozdulat.

— Szoktunk. Legutóbb éppen tegnap különböztünk össze. És tudja min? Azon, hogy mi legyen ma ebédre. Mert én szoktam bevásárolni reggel, hazafelé jövet. Mondom, vargabéles? Hiszen az volt a múlt pénteken is! De amikor a gyerekek úgy szeretik — így az asszony! Szó szót követett, végül alaposan összevesztünk. Nekem akkor eszembe jutott az a buta amerikai film, amit a tévében láttunk valamelyik szombat este. Amikor a házaspár kijön a templom elé, és azon kezdenek vitázni, miért esik az eső. Majdnem elnevettem magam. És akkor odajön a kislányom, azt mondja szemrehányó hangon: „Anyu sír”. Sír — mondom én, kicsit meg is sértődtem — sír. Mit csináljak vele? „Hát, vigasztald meg!” Miért én? „Mert te kezdél kiabálni!” De hiszen ő is kiabált! „De te kezdted!” Nem én kezdtem! „De igen! Menj be, és mondd meg neki, hogy nagyon szereted a vargabélest!” Hát így aztán vargabélest ettünk ebédre.

— Az ilyen kis perpatvarok nem veszik el sok energiáját? Nem idegeskedik fölöslegesen? Nemcsak magára figyel, befelé, amikor pedig öntől azt várják, hogy mindenkre elfogulatlanul tekintsen?

— Nem mondom, a családi ügyek miatt sokszor telve vagyok feszültséggel. De az életben más feszültség-tényezők is vannak. A papi életben is, nem?

— Mire gondol?

— Tudja, akinek túl sok szabad ideje van, nem mindig sáfárkodik vele jól. Kihallgatásra megy a püspökhöz, panaszkodik a paptestvérére. Mi itt esténként néha összejövünk. Hol a római katolikus papnál, hol az evangélikusnál. A múltkor a római katolikus azt mondja: a szomszéd községben dolgozó pap elszípkázza a híveimet. Egyre többen járnak át oda. Már a gyerekek közül is vittek kereszteni. Jelenten fogom a püspök atyának. Én meg majdnem azt mondtam neki:

ne jelents te semmit, hanem nézz alaposan magadba, hátha ott kellene tenned valamit! Hátha még jobban, még többet lehetne dolgoznod a hivedért. De aztán nem szóltam. Jobb a békeesség. Kicsi hely ez, öröklődik a harag.

— En nem tartom ezt a papi élet jellemző feszültségének, ne haragudjék.

— En igen. A papi életnek egyik legnagyobb veszélye a magány. Régen „a cella magánya” kifejezés jelkép volt. Ott születtek a nagy gondolkodók és a nagy misztikusok. Manapság aki magára húzza a cellája ajtaját, s nem figyel kifelé, az életbe, iszonyúan magányossá válik. S a magányos, megkeseredett ember magában sem, másban sem érzékelheti a gyermek lelkét. Isten országát úgy kell elfogadnunk, befogadnunk, megélnünk, mint a gyermek. Nézze csak meg Márknál a tizedik fejezetben. Felolvassam?

— Köszönöm, emlékszem rá. Aki nem úgy fogadja Isten országát, mint a gyermek, nem jut be oda. De mi köze ehhez „a cella magányának”?

— Aki magányra ítéli magát, aki teljesen megszakítja a világgal való kapcsolatot, aki vélt sérelmeit mondja fel magának, és nem létező sebeit ápolgatja, elveszti azt a képességét, hogy tudjon elfogadni. Nézzen csak körül, vajon a csalódott, magányos, keserű öregek tudnak elfogadni? Pedig mennyivel inkább el kellene fogadnunk azt, amit Isten ajándékozik!

— Amit mond, élvezet a szerzetesi életforma kérdéséhez. Ön szerint törvényszerű, hogy a szerzetesek magányosak?

— Nem. De a legtöbb nálam biztos magányosabb.

— De ezt a magányát megoszthatja Istennel.

— Megoszthatja, igen. Látom, ön is óvatosan fogalmaz. Tudja, nekem vannak szerzetes ismerőseim. Köztük egészen kitűnő emberek. De ezek a valóban csodálatra méltó férfiak is sokszor közömbösen mennek el a másik cellában levő társuk mellett.

— Bocsásson meg, hogy közbevágok. Szerintem ez már a szeretet tökéletesítésének kérdése. És ehhez nem feltétlenül van szükség családi kötelezetre.

A kislány a szobába lopakodik. Anyjához oszon, s a fülébe súg. Az asszony bólint, s mond valamit férjének.

— Ne haragudjék, el kell mennem. De várjon meg! Egy óra múlva visszajövök. Nézze meg addig a gyerekeket.

A szoba nem lehet nagyobb húsz négyzetméternél. Az egyik oldalon emeletes ágyak, a harmadik szinten most senki sem alszik. A kislány ágya a másik sarokban áll. Két íróasztal van még a szobában. A harmadik gyerek a szekrény lehajtható támlájánál írja a leckéjét. A másik oldalon könyvespolc. A maradék falrészt egyetlen dísz finoman lakkozott kereszt.

— Jó, hogy tetszik jönni — fogad a kislány a régi ismerős bizalmával —, le kell rajzolni egy mesét.

— Melyik mesét?

— Hát tessék mesélni valamit.

Hirtelenében csak a farkas és a bárány meséje jut eszembe. A két fiú is abba hagyja a munkát, hallgatja a gonosz ordas ravaszságának ősi történetét.

— No, most tessék lerajzolni!

Kiveszi táskájából a tolltartót, a fiókból a színes ceruzákat. Mikor is rajzol, tam utoljára bárányt? Kezdek izzadni. Váratlanul szakadhatott ránk ez a tavaszi forróság.

— A bácsi tud rajzolni?

— Hát, nem vagyok éppen festőművész.

— Mert a Feri tud.

— Hát, miért nem ő rajzol?

— Neki számtan leckéje van.

Már hozza is. Bogárszemét bizakodással függeszti rám. Hátha megtörténik a csoda. Nézzük csak! „A négyzet két szemközti oldala egyenként 5/3 arányban megváltozott. A terület nem változott. Mi történt a kerülettel?” Te jóságos ég! Mi történt azzal az átkozott kerülettel?

— Papír is kellene.

A gyerek nem lepődik meg. Papírlapokat varázsol előm, lejárt számlák, jótállási jegyek hátlapjára vázoló föl a négyzetet. Az agyam üres.

— Édesapa is mindig fölrajzolja a mértan példákat.

— Vele szoktad megoldani őket?

— Csak ha nem értem. De neki sem mindig sikerül.
— Miért? Nem tudja?
— Apa mindent tud. Csak egy idő után mérgesen azt mondja: látom, nem figyelsz, így nem lehet magyarázni, és akkor elmegy.

Apám képe jelenik meg előttem a messzi múltból. Ültünk a papír előtt. Csapok nyíltak, kádakba csurgott a víz, s azt kellett volna kiszámítani: mi történik, ha elzárjuk az egyik csapot. Ültem a papír előtt. A február végi nap becsurgott a szobába, de a víz nem akart csurogni. Befagyott.

„Nem megy?” — kérdezte, és a fejemre tette a kezét. „No, figyelj!” És lerajzolta a kádat, aztán a csapokat. A víz kék volt, s egyre magasabbra emelkedett. „Mindjárt kifolyik!” — dadogtam. „No, most elzárjuk az egyik csapot!” — mondta biztatón, s feketével besatírozta az egyik vízsugarat. Aprólékosan, gondosan satírozott, míg végleg eltűnt a víz kékje. „Most már könnyű lesz!” Mosolygott és számolni kezdett. Nőttek-növekedtek a számoszlopok, teltek a lapok, de a kád ellenállt az ostromnak.

„Hisz te nem is figyelsz!” — kiáltott apám elszörnyedve, s fölpattant. „Nem, így nem lehet dolgozni!” Elment, becsapta az ajtót, és bizonyára lélegzett egy nagyot. Aztán évekkel később én is így lopakodtam ki a lányaim szobájából, sértett bizonytalanságban, a kádak pedig máig őrzik titkaikat.

Nos, tehát, nézzük azt a négyzetet. Úgy, szépen, pontosan, hogy minden oldala egyforma legyen. Mert ugyebár a négyzet minden oldala egyenlő. Igen, ez igazi négyzet lett. Még nem remeg a kezem, a szabad kézzel rajzolt egyenes vonal nagyszerűen sikerült.

Ferit azonban mindez nem érdekli. Ő a bárányt rajzolja, amint az ordas mellett a vizet issza. Marika pedig a babáját ringatja. Ha jól meggondolom, mégis csak disznóság. Mi itt izzadunk — én különösen — ő pedig elvonult az álmok és a mesék birodalmába.

— Hát magát is befogták?

Rémülten nézem az órát. Már egy órája küzdök a feladattal!

— Sikerült megoldania?

A teleírt papírlapokat nézi. Kissé zifált lesz a tekintete. Kedélye elfelhősödik. „Mert nem figyelnek — mormogja —, sosem figyelnek. No, majd este!”

Feri csalódottan néz rám. Valamit dadogok az arányos mennyiségekről, majd menekülésszerűen távozom. Az ebédlőn átmegyünk, egyenest házigazdám szobájába. Pontosan: a felnőtt lakosztályába, melyben most az új jövevény is helyet kért magának. Az édesanyja ágya mellett ott a rácsos kis ágy, a szőnyegen elhagyott csörgő árválkodik.

Az éjjeli szekrényen könyvek, papírlapok. Legfelül Kirkegaard *Vagy — vagy-a*. Alatta a calcuttai Teréz anyáról szóló könyvecske, s néhány elszámolás.

— Gyönyörű idő van. Nincs kedve kiülni a tornácra?

— Nem tudja, hánykor indul az esti vonat?

— Hát, nem marad itt éjszakára?

— Holnapra már elígérkeztem.

— Kár. De van még ideje, bőven. Majd kiviszem motorral. Jegye van?

— Megváltom az indulás előtt.

Térül-fordul. Megint a pogácsás tálat hozza, de az iménti halmot ismeretlen kezek megtépázták már. Szeretném az egyházközségéről kérdezni, a hívekről, a szokásokról, de makacsul visszatér előbbi beszélgetésünkhöz.

— Szokta olvasni a *Szolgálatot*?

— Igen.

— Talán nem mindegyik számát ismeri. A hetvenes évek legelején jelent meg az egyik, „Papok és szerzetesek — ma”, ez volt az összefoglaló címe. Ebben volt egy szentírási ima papokért. Megtanultam, el is mondom legalább egyszer naponta. Magamért. Magunkért, akik a papi szolgálatot vállaltuk és látjuk el. Így kezdődik: „Add Urunk, hogy a lelkipásztorokat eltöltse a tiszta szívből, jó lelkiismeretből és őszinte hitből fakadó szeretet”.

— Ezt nem azért mondja, ugye, mert csak úgy eszébe jutott?

— Nem. Azért mondtam el, hogy megérezze: nálunk a szeretet a legdöntőbb.

— Hiszen mindenütt az kell, hogy a legfontosabb legyen!

— Igen. A szeretetbe minden belefér. De hadd mondjam el az ima egyik passzusát is: „Add Urunk, hogy meneküljek a gazdagság vágyától, a sok

esztelen és káros kívánság kelepccéjéből amelyek romlásba és kárhozatba döntik az embert; törekedjek inkább igazságos lelkiületre és tekintsem az igénytelenségtől kísért jámborságot a nyereség bő forrásának”.

Kicsit hallgatunk. Az ösvényen egy mezőgazdasági gép zúg el nagy lármával. A mezőn gyerekek kergetik a labdát óriási zsivajjal.

— Nehezen élnek?

— Nem vagyunk gazdagok. Legalábbis földi javakban nem dúskálunk.

— A fia taníttatása sokba kerül?

— Egyházmegyes ösztöndíjas.

— Pap lesz?

— Szeretném, ha az lenne.

— De így is elég sokba kerül a taníttatása, nem?

— Ezer forint körül. Az utazás is drága. S hát a többi gyereket is szeretnénk rendszeren fölnevelni.

— Elég erre a jövedelme?

— Éppen.

— A felesége is dolgozik?

— Nem. Ő itthon van. Amíg csak három gyerekünk volt a könyvelésen dolgozott. Tudja van itt a téesznek egy melléküzemága. De négy gyereknél ez már nagyon nehezen megoldható. Öttel pedig...

— Nem hiányzik a keresete?

— Mondok magának egy történetet. Amikor megszületett Marika, s a feleségem hazajött a kórházból, leültünk egy este megbeszélni, hogyan legyen ezután. Mondtam, szeretném ha itthon maradna. Ezzel ő is egyetértett. De miből élünk meg? Elő a papírt, tollat. Adjuk össze, mekkora az a minimális összeg, amiből kijövünk. Akárhogy számoltunk, vagy ezer forint hiányzott. Néztük egymást, aztán az asszony szeméből kiesett a könny. Másnap bejött az egyik hívem, s azt mondta: Nézze, tisztelendő úr, nekem se ingem, se gallérom, olyan egyedül vagyok, mint az ujjam. A feleségem meghalt, a gyerekem kiment Amerikába, azt sem tudom, él-e, hal-e. En figyelem magukat, látom, hogy szegényesen élnek. Fogadjon el tőlem annyit, amennyit nélkülözni tudok. Mondtam, erről szó sem lehet. Akkor elissza. Ne tegye! Vannak nálam szegényebbek is. Nem nagyon vannak, mondta, errefelé nem szegények az emberek. Aki dolgozik, megtalálja a számítását. Mit cifrázzam? A feleségem itthon maradt. Tudja, én addig is sokszor olvastam azt a példabeszédet, melyben arról van szó, hogy az Úr még a hajunk szálait is számon tartja. De most éreztem igazán, mit jelent ez pontosan. És el sem tudnám mondani, hányszor éreztem még ugyanezt a csodálatos segítséget. Amikor az embert már-már elnyelik a hullámok, egyszer csak fölébe nyúl egy kéz, és kihúzza a bajból. És nekünk nem marad más, mint hogy imádkozzunk.

— Nem figyelte meg, hogy az imádság újabban elgépiesedik?

— Dehogynem! Hiszen a gépek korát éljük! A templom előtt áll az autó, a motor, s az ember fél szívével azért arra gondol, hogy tankolni kell, hogy ki kell cserélni valamelyik hibás alkatrészt, egyszóval csak a fél lelkünk van Isten felé irányozva, a másik már teljesen belemerült a maga apró-cseprő ügyeibe.

— Mondja meg őszintén, a család sok baja nem vonja el Önt is sok mindentől?

— De. Biztosan. Ám sok minden iránt ugyanakkor nyitottá is tesz. Már mondtam, hogy a világgal való kapcsolatteremtés egyik lehetősége a család. Aki nem ismeri a mindennapi élet ezer gondját-baját, az sokszor nehezebben érti meg az embereket. Hogy miért tartanak olyan rettentő fontosnak valamit. Hogy miért aprózzák el — legalábbis látszólag — magukat. Sokszor nem is olyan apróságok ezek. És az életben forogni egyszersmind a szeretetgyakorlat nagyszerű alkalma! Erre kellene elsősorban felkészíteni azokat a fiatalokat, akik a papi hivatást választják.

— Úgy értem, megreformálná a papképzést?

— Ez nem az én asztalom.

— De ha mégis?

— Hadd ne válaszoljak.

Alkonyi árnyak ereszkednek alá. A levegő lassan hártásodik. A halastó felől kiáltásokat hallani. Nehézleptű parasztember közeledik a ház felé. Messziről emeli a kalapját. Amikor idegent lát, tétovázik.

— Jöjjön csak, Kolozsi bácsi!

Az ember beóvakodik a tornácra, aztán szabódva helyet foglal. Hogy nyugodtan beszélhessenek, engedélyt kérek, hogy kicsit körülnézhessek a kertben. Lassan sétálok a bukszusok között. Látszik, asszonyi kéz tartja rendben a növényeket. Hátul, a majdnem a halastóig nyúló udvar végében barátságos disznó rőfög. Ketrecekből nyulak. Marika épp most eteti őket.

— Megtanultad már a leckédet?

— Igen, édesanyám kikérdezte. A bácsi is ki szokta kérdezni a leckét a gyerekeitől?

Néha tényleg nem ártana! Ha az ellenőrzőben sorakozó jegyekre gondolok, hirtelen lelkifurdalás kerít hatalmába. Persze, jobban oda kellene nézni.

— A bácsiéknál is vannak nyulak?

— Nincsenek. Nem tudnánk hová tenni őket.

— Nekünk galambjaink is voltak. Apuka értett a postagalambokhoz.

— Mi lesz, ha megnősz?

— Mi? Hát feleség!

Nézzük a nyulakat. Orrukat a rácshoz nyomják, várják a következő falatokat.

— Ideje indulni.

Az állomás motorral öt perc. Hiába szabódom, házigazdám megváltja a vonatjegyemet; s egy zacskót nyom a kezembe.

— A feleségem pakolta az útra.

A vonat hamarosan begördül. Felszállok, a fülkék majdnem üresek. Integünk, aztán egy kanyarodó lassan elnyeli a szálfegyenes alakot.

Nyitogatni kezdem a csomagot. Pestig még hosszú az út. Először egy papír hullik ki belőle. Nyuszit rajzolt rá valaki, s odaírta szép, nyomtatott betűkkel: „MARIKÁTÓL”.

ÖLBÉY IRÉN VERSEI

Gondolat

I.

A gondolat szépség, mélység és élet,
a gondolat szent gyötrelmében élek.

Súlyos ajándék, mégis édes, könnyű,
amerre járok, hull a könny s kösöntyű.

Súlyos ajándék, inkább igaz s átok,
kötésig tüskés rózsák között járok.

Aki nincs benne, soha meg nem érti.
Mi az életem? Fájni, tudni, égni.

II.

Mint a garázda
arany darázs, ha
dühösen az emberre csap,
marj fulánkoddal,
űzz éjjel-nappal
termékeny gondolat.

Alkony a Balatonnál

Fonyódon láttam ezt a képet:
a nap a fénylő vízbe lépett.

Belegázolt a hűvös vízbe,
hogy a lőtt seb lázát enyhítse.

Olyan volt, mint űzött vadállat,
mit a vadászok eltálatáltak.

S hogy belső szomját csillapítsa,
a hideg vizet itta, itta,

míg lebukott remegve, holtan.
S a vére szétfolyt a habokban.

MÓRA FERENC ELFELEJTETT ELBESZÉLÉSE

Móra Ferenc nemegyszer jégre visz bennünket. Annyiszor és oly biztosnak látszó pontossággal mond el életéről dolgokat, hogy készpénznek vesszük. Holott ő — kedvelt szavával, amelyet Tömörkényről szokott mondani, de rá is érvényes — „a valóság párnáján álmodott”. Neki az élmény, a tény csak arra volt jó, hogy képzelete biztos talajról rugaszkodhassék el. Többször megírta például, hogy első verse 1896-ban jelent meg az Új Időkben, Bartos Imre álnévvel. Hiába lapozzuk azonban Herczeg Ferenc folyóiratát, ilyen vers nincs benne. Azt is több ízben elmesélte, hogy a Szegedi Naplóban első írása 1902 májusában a Széchenyi téri fák, virágok színpompájáról szólt. Címeiket is emlegetett: Nagy Forsythia-virágzás városunkban, Danae aranyesője — e címmel köszöntött volna be Szegedre az ifjú újságíró. Ilyet se találunk a sárguló újságlapokon. Marad egy harmincsoros kis „hírfej” a május 4-i számban Felfordult május címmel, de ez is inkább a tavaszi záporról, mintsem a hulló arany szín szirmokról...

Önéletrajzi kötetében, amelynek egybegyűjtött tárcái, vallomásai a Daru utcától a Móra Ferenc utcáig kísérik végig életét, kétszer is elmeséli életének emlékezetes epizódját, amely kis híján a jezsuita rendbe kormányozta volna élete hajóját.

S egyszer, életem csúnya fokán
Pap akartam lenni Kalocsán

— írta Ady (Pap vagyok én), s ő tán Csokonai hasonló szándékának sugallatát követte, amikor 1895-ben e furcsa tervét fontolgatta. Móra hat évvel előbb került e választás elé. Nem ő döntött, hanem a véletlen. Mind a kétszer egymán beszélte el a történetet, s lényegében hasonlóan mondja el harmadszor is, abban az elbeszélésében, amely a Magyar Hírlap 1932. április 24-i számában és az író összeállította önéletrajzi kötetben (1934) olvasható, de összegyűjtött műveinek új sorozatában megjelent változatából (1962) sajnálatosan kimaradt. Díszpolgárság című írásában pontos időt is ad: „Úgy volt, hogy aug. 28-án vizs a tisztelendő úr Kalocsára a jezsuitákhoz — 1889-ben volt ez, tízéves koromban.” A továbbiakban is hasonlóképpen adta elő: „A tudóbajos tisztelendő meghalt arra a napra, amelyiken a kalocsai jezsuita atyák várták a félegyházi mezitlábos kis novíciussal...”

„A köhögős Horvát tisztelendő úr” azonban valójában nem azon a napon halt meg. Nem is augusztus 30-án, Limai Szent Róza napján, ahogy Móra itt írja. Oláh Károly félegyházi főesperes-plébános kérésére volt szíves megkeresni a halotti anyakönyvben adatait. 1891. december 4-én halt meg, 48 évesen, nem is tudóbajban, hanem ún. vízkórban, amely többféle betegségnek, elsősorban a szív megbetegedésének tünete lehetett.

Horvát János Szegeden született 1843. május 3-án. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában, majd a fővárosban és Nagyszombatban, a teológiát Vácott végezte. 1868-ban szentelték pappá; káplánkodott Magyarnándorban, Nagykőrösön, Kecskeméten, Csongrádon, Palotáson és Félegyházán. 1881. november 23-tól haláláig a félegyházi Kalmár-kápolna lelkésze és hitoktató volt.

Nemcsak egyházi bibliográfiákban, sematizmusokban szerepel, mint Móra írja; rövid életrajza és műveinek jegyzéke megtalálható Szinnyei József életrajzi lexikonában is (Magyar írók élete és munkái. 1896. 4. köt. 1236—1238. hasábonkon). Ez mutatja, hogy átlagon fölüli képességű, képzett és tudományos, szakírói ambíciójú fiatalember volt. Festői tehetségéről is ismert volt; önarcképe megmaradt a Kalmár-kápolnai lelkészségen.

Móra „jó öreg papnak” emlegeti; a tízéves gyerek szemében öregnek tűnhetett ugyan, valójában azonban élete delén tért meg „közanyánk ölébe”, ahogy Tömörkény a nép nyomán szokta volt írni.

Talán soha nem derül már ki, miért nem került Móra 1889-ben a kalocsai jezsuitákhoz. Hogy nem Horvát János halála miatt, az adatok bizonyítják. De hogy az író háromszor is így mondta el, az az írói lélektan rejtélyére vet érdekessé világot. A szürke valóságnál fordulatosabb, érdekesebb, meghatóbb a költött. Az egyszer meglelt ötletet többé nem hagyta veszendőbe menni: az alkalmi két említés után önálló írásban is szépen kikerekítette. Erre mondja az olasz szólás: ha nem igaz is, de jól van kitalálva.

S ha az alapötlet, a csattanó költött is, a történet lényegi, lelki igaza, a háttér, a család belső és külső rajza, végül — de nem utolsósorban — magának az írónak értékes vallomása teszi meghatóan széppé, az életmű nélkülözhetetlen darabjává az itt újra közölt elbeszélést.

PÉTER LÁSZLÓ

ISTENKERESÉS

Írta: MÓRA FERENC

I.

Kalmár papnak hívták. Ugyan a váci püspök nem úgy hívta, a félegyházi polgármester se, s ő se annak hívta magát. Volt neki apjától örökölt rendes neve is, de mi, közrendű kiskunok azt nem emlegettük. Attól fogva, hogy ő lett a Kalmár-kápolnában a pap, nem volt más neve, csak Kalmár pap. A rangból név lett, úgy, mint az angol lordoknál, s lehet, hogy a múltakra visszapillantó öregasszonyok meg is számozták a Kalmár papokat.

Nem tudom, hányadik Kalmár pap volt az, aki vigyázta gyereklábaimat, mikor fölfelé szaladtam a dombon, s akinek árnyéka egyre sűrűbben ideül az ágyam szélére, amikor fáradt lábbal lefelé ballagok a dombról. Azt se tudom, hol van eltemetve, visz-e a sírjára virágot valaki, s van-e még olyan szem a világon, amely utána néz a világtalan sötétbe. Talán én vagyok az utolsó, aki még látom. Addig mindig élünk, míg valaki utánunk néz, s aki majd én utánam néz, az tudjon erről a Kalmár papról is. Engem csak az láthat igazán, aki Kalmár papot is látja.

II.

Egyházi bibliográfiákat vallattam meg, ugyan őrzik-e a nevét. Igen, őrzik, mint a temetők a sírköveket. Azokat is, amik előtt nem áll meg senki.

Csak olyan vidéki teológus volt ez a Kalmár pap. Kis könyvecskéket írt, katekizmust, szertartást, mit. De egy nagy könyvet is szerzett. Isten létét bizonyította be benne

I. észokokkal:

- a) kozmológiai,
- b) teleológiai,
- c) etikai érvekkel.

II. a kinyilatkoztatással:

- a) a prófétákból,
- b) az isteni cselekedetekből,
- c) a csodákból,
- d) a jövődölésekből.

Kit akart meggyőzni Kalmár pap ezzel a rettentő nagy tudománnyal? A kiskunokat? A pásztorokat és csordásokat, a kocsisokat és kapásokat, a vízfordó asszonyokat és a csirkeszedőket? Azok vétkeikkel megfeszítették, és hitükkel feltámasztották az Istent, de nem foglalkoztak dogmatikával, és nem törték magukat se írott, se nyomtatott betűvel. A szücsökben és csizmadiákban szintén nem tartózkodott különösebb teológiai fogékonyság, úri renden levő népek pedig az időben nem tartoztak a Kalmár pap impériuma alá. Az úriemberek a két nagy templóm elé álltak ki szagosome végeztivel, asszonyokat, lányokat vizsgálni.

Kit akart megvilágosítani észokokkal és kinyilatkoztatással ez a tudós pap a kiskunok városában?

III.

A szószék, ahogy ő fellépett rá, Sinai félelmes hegyévé változott, ahol villám-lás és mennydörgés közt volt jelen az Úr. Sohase andalgott el a szelíd dombokon, ahol Isten fia a mezők liliumai közt együtt ült az emberek fiaival. Kezei nem tudtak simogatni, csak fenyíteni és fenyegetni. Kardélre hányt, kerékbe tört és máglyára kötözött bennünket garázda és förtelmes életünkkel, kapzsiságunkkal, fajtalanságunkkal, részesegkedésünkkel, tolvajkodásunkkal együtt. A bosszúálló Jehova haragos arkangyala volt. Isten ispánja, aki lángostorral serkenti munkára az aluszékony lelkeket. Olyan pásztorunk volt, amilyent érdemeltünk. Ha rá lett volna bízva az ítélet, irgalom nélkül felhúzza a vízözön zsilipeit.

Mosolyogni soha senki nem látta. Összevont szemöldökkel nézett az úrra, akinek a köszönését fogadta, és a koldusra, akinek mordul adta a krajcárt. De senkinek nem jutott eszébe szarvat emelni ellene. A sátánnak is le kellett volna előtte sütni a szemét. Mert semmi makulát nem találhatott volna ebben a magános, zord emberben, aki maga vágta a tűzrevalóját, maga főzte az ebédjét, és maga foldozta reverendáját, és éjszakára is nyitva hagyta kapuját, ajtaját. Szent ember volt. Nemcsak Isten szemében, hanem az emberekében is.

IV.

A negyedik elemibe jártam, mikor a keze alá kerültem. Sente tanító úr tessékelt be az osztályba az első hittanórán.

— Gyerekek — állt meg a katedra előtt —, köszönjétek szépen az új tisztelendő úrnak.

Halkan mondta ezt, és nem volt se a hangjában, se a szemében az a nevetés, ami máskor. Szelíd, szőke fiatalember volt még akkor Sente tanító úr, és azt hiszem, ő is félt egy kicsit a hosszú, sovány, hajlott, fekete árnyéktól, aki már fönt volt a katedrán, és csontos ökle koppant az asztalon:

— Tudom, hogy akasztófáralók vagytok, de ti is tudjátok meg, hogy aki envelem komiszkodik, annak szíjat hasítok a hátából.

Nem emlékszem rá, hogy egy ujjal is bántott volna valakit. A kedves gömbölyű pappal, aki addig szelídítette szilaj erkölcsünket, megesett olykor, hogy közénk vágta a méterrudat — leginkább olyankor mérgesedett föl ennyire, ha elaludt a katedrán, és felüvöltöttük a szendregésből. Kalmár pap még csak a léniával se fegyelmezett bennünket. Elég volt hozzá csontos, beteg-zöld arca, bozontos szürke szemöldöke és különös fekete szeme, amelynek feketesége nem a csillogó köszéné volt, hanem a fénytelen faszéné. Halálos csöndben hallgattuk, amint nagy csizmái közé padzorok közé csikorogtak s talán inkább ezt hallgattuk, mint a szavai csikorgását, amikből nem sokat értettünk.

— Tudjátok, milyen nagy barom volt az a cethal, amelyik Jónást elnyelte? — kérdezte a régi hitoktatónk, a gömbölyű. — Dehogy tudjátok, szamarak vagytok ti ahhoz. No, majd én megmutatom, ide nézzetek!

Azzal kapta a krétát, s két vonással felrajzolt a nagy fekete táblára akkora tojásformát, amekkora ráfért.

— No látjátok, ez a cethal.

Aztán odakoppantotta a kréta hegyét a tojás végéhez.

— Hát ez micsodá?

— Pont! — süvöltöttük.

— Mondom, hogy szamarak vagytok. Ez a Jónás, még pedig szakállastul. Ebből láthatjátok, hogy nem nagy kunszt volt ennek a nagy cethalnak ezt a kis Jónást bekapni.

Kalmár pap nem ezen a nyelven beszélt velünk. Pedig mindig magyarázott, sohase feleltetett. Eleinte lassan lépegetett, és csendesen beszélt, aztán szaporább lett a járás, és hangosabb a szó, az óra végén már futkosott és kiabált. Mintha mi ott se lettünk volna, vitakozott valakivel vagy valamivel, láthatatlanul, s az arca kifényesedett, mint a naptól süttöt zöld üveg.

Néha a szívéhez kapott, sokat krárogott, és mindig a zsebkendőjébe köpött, amin nagyon szerettünk volna nevetni, de lélegzeni se nagyon mertünk. A leg-ragyogóbb tavaszi órát is hűvössé és árnyékossá tette Kalmár pap, a köhögős árnyék.

Később, nagydeákkoromban, mikor Savonaroláról tanultam, mindig ő képzett meg előttem.

V.

Egyetlenegyszer történt meg, hogy a láthatatlannal való teológiai vitába belezsabadult az utca nyelve — s azt nem is felejtettem el többet.

Szerette az olyan témákat, amelyek annyira nyilvánvalóvá tették Isten haragjának hatékonyságát, hogy még álmában is felnyösörödött tőle a gyerek. Kedvencei voltak a medvék, amelyek szétszaggatták a kopasz Elizeust csúfoló kölyköket, és az ebek, amelyek felnyalták az istentelen Jezabel vérért. Nem érte be Szodomával és Gomorrával — Pompeji pusztulásáról is tőle hallottunk először.

— A pogányok — szó szerint így mondta — mindnyájan a színházban tátották a szájukat, és nem is sejtették, hogy az Isten büntetése közeledik. Érezték ugyan, hogy nagyon bűdös van, de azt gondolták, hogy no, megint bevöröshagymáztak a zsidók...

Tovább nem mondhatta, mert hirtelen elővette a fullasztó köhögés. Éppen én előttem állt meg a zsebkezdőt előkapni. A halottszíni arc teleszaladt valami fakó vérrel. Nemcsak a köhögéstől, hanem a dühtől is. Nevetett az egész osztály, ha szabad volt, ha nem. Muszáj volt nevetni, hogy a pogányok is bűdösnek érezték a zsidót.

— Mit röhögtek? — krákolta Kalmár pap, és körülhordozta rajtunk a tekintetét. Olyan csönd támadt, mintha hatvanhárom parasztyereket a Vezúv hamuesője temetett volna el.

— Hát te? — állt meg rajtam a fénytelen fekete szem.

— Én... tisztelendő úr... én nem röhögtem — álltam fel reszketve.

A fénytelen szem belémfűrödött, mint egy ólomgolyó.

— Te mért nem röhögtél?

— Mert... mink... több vöröshagymát eszünk, mint Stross szomszédék, pedig miak nem vagyunk zsidók.

— Úgy? Hát mik vagytok tik? No, hadd hallom!

Úgy éreztem, mintha megdagadt volna a nyelvem, és nem forogna. Valameilyik értelmes pajtásom sugdosódott mögöttem: „római katolikus”.

— Csö-önd! — harsant föl Kalmár pap. — Hát nem tudod, mik vagytok? Most már tudtam. Ki is mondtam.

— Mink szegény emberek vagyunk.

— Bolond! — fordult el tőlem Kalmár pap, és tovább magyarázta Isten bosszúvételét a sötétben tévelygő pogányokon.

De attól fogva sokszor megpihent rajtam a szeme, és ettől az órától kezdve úgy éreztem, hogy Kalmár pap csak nekem magyaráz hatvanhármunk közül. Ezután se értettem ugyan, de nagy kevélység támadt bennem, és valami titkos egyetértés Kalmár pappal. Vártam a hittanórákat, ha borzongva is, mint a hideg vízbe lépő gyerek. Jólesett a borzongás.

VI.

Egyszer, szőlőnyitás idején, egész héten magam voltam a háznál. Hancúrozás közben valami szög végighasította a kabátomat, és nem volt, aki megvarrja. Nemigen szégyelltem, járt énvelem nálam rongyosabb gyerek is.

Kalmár pap az óra végén megszólított.

— Nincs neked anyád?

— De van.

— Mért nem varrja meg a ruhád?

— Kiment a szőlőbe apámmal. Csak szombatra jönnek haza.

— Gyere velem.

A plébániájára mentünk. Őri ház volt, a Kalmár uraságoknak készült, de hideg, zöldre festett, komor, mint a pap.

— Vesd le a kabátod — állított meg a lépcső alján. — Add ide. Ül le ide a garádicsra.

Szemüveget, tűt, cérnát szedett elő a tornác-asztalból, aztán leült a kis sámlira, és elkezdte varrni a szakadt ruhát. Közben vizsgáztatott. De nagyon különös kérdést adott fel.

— Te, mit gondolsz, melyik volt a legokosabb apostol?
 — Péter — feleltem gondolkodás nélkül.
 Megcsóválta a fejét.
 — Az a leghatalmasabb volt. Gondolkozz csak!
 — János.
 — Az a legalázatosabb volt. Tovább!
 Tizenegyet meg tudtam nevezni, de azt egyiket se vállalta. A tizenkettedik gondba ejtett. Az lenne az? Félve nyitottam ki a számat.
 — Jú...
 — Ki ne mondd azt az átkozott nevet! — kiáltott rám.
 — Mátyás — igazítottam helyre magamat —, akit az ő helyére választottak.
 — Azt már egyszer mondtad, az benne van a tizenegyben. No, kezd elől-ről, számold az ujjadon.
 Most már ötödiknek rátaláltam.
 — Tamás.
 — Az, az — helyeselt rá. — Nem tudad te azt, hogy az az eszivel kereste az igazságot? Meg is találta, noha megaláztatott érte.
 Ezt még nem tudtam. Kalmár pap elmondta, hogyan lett hívő a hitetlen Tamásból. Mire bevégezte, készen lett a varrással is.
 — Nesze — dobta le a kabátot. — Nincs mit köszönni. Eridj Isten hírivel. A kapuból visszakiáltott.
 — Megállj csak, fiú, neked adom ezt a könyvet. Vidd, adja Isten lelked üdvösségire.
 Az a könyv volt, amely nemcsak a kinyilatkoztatásból, hanem észokokkal is megbizonyította Isten létezését. A *nagy Isten eszméje* — valami ilyen címe volt. Sohase kérdezte meg tőlem, elolvastam-e, s mit tanultam belőle? Pedig elolvastam, mint mindent, ami a kezembe került. De lelkem üdvössége nem sok hasznát vette. Nem az angyalok nyelvén volt írva, se az együgyűekén, hanem a vitatkozó okosokén.
 Csak később, mikor én is beértem a nagy miértek dűlőjébe, csak akkor értettem meg, hogy Kalmár pap, az emberpásztor, nemcsak a nyájnak, hanem a maga lelkének is világítani akart ezzel a lámpával. Kísértései, kétségei, magával való viaskodásai voltak, mint mindenkinek a csillagok alatt, akire Isten lelke rálehel. Boldogok, akik nem látnak és hisznek, de a Tamásnak születetteknek meg kell magukkal birkózni, hogy megláthassák a láthatatlant.

VII.

Úrnap alkonyata volt, és hason fekve, félig ájultan hevertem a tisztaszobánk földjén, előttem a képes kisbibliámmal. Néztem a régi fametszetet, a vérről verejtékező Krisztust az Olajfák hegyén, amint térdre borul a keserűségek kelyhe előtt, amit az Úr angyala nyújt eléje. Az áldozó nap besütött a zsalugáter résein, de én éreztem, hogy a kép fekete felhője terül szét a világ felett, trombitás angyalok szállidosnak benne, és recsegve-ropogva jön az ítélet északról, a Daru utca vége felől. Azt is tudtam, miért. Az utcabéli asszonyok trécseltek az ablak alatt, a füves árokparton, a legelgető kis libák és nyihározó gyerekek között, és ki sipítva, ki dünyögve emlegette a rossz erkölcsöket és a világ bűneit.

— Majd meglátjátok, népek, hogy Isten hamarosan végét veti a világnak — szortyogja az öreg Dudásné.

— Tudja Isten — hallottam az édesanyám csöndes, nyugodt hangját —, nehéz az ő szándékain eligazodni.

A Daru utcában az édesanyám képviselte a szkepticizmust. Nem volt vallás-talan, tiszteltben tartotta a tízparancsolatot is, az ígét is, de a kenyérsütögető asszonynak különös gondolatai támadtak, a magános hajnali órákban, mikor befűtötte a nagy kemencét, és belebámult sok sírástól meggyendült szemével a tűznyelvekbe, amik úgy lobogtak, mint ágya fölött az olajnyomaton a tisztító-tűz lángjai. S különös gondolatait szerette elmondani asszonytársainak, akik nemcsak a szenteket tisztelték, hanem a hazajáró lelkeket is, s hitték, hogy a keddi mosótól elfordul a Szűz Mária.

— Te már megint hitetlen vagy, Annus — szörnyedtek össze az asszonyok.
— Azért annyi rajtatok az Isten verése.

Megint az anyám nyugodt hangja csengett.

— Lehet, azt tesz velünk, amit akar, s ember meg nem számoltathatja érte. De nem tudom, mért sülyesztette el a paksi búcsúsokat, akik még a kompon is a mindenszentek létániáját imádkozták.

Akkoriban ilyen szenzációi voltak a népeknek. Már harmadik esztendeje múlt, hogy elnyelte szegényeket a Duna, mégis minden vasárnap fölkerültek.

— Úgy lehet, valami nagy bűnös volt köztük — vágott vissza a keresztanyám.

— Az, s amiatt kellett a karon ülő gyerekek is elveszni, ugye? Ma tik is voltatok a misén, én is. Nem vettétek észre, hogy a muzsikaszó a Hattyúból egészen elnyomta az úrfölmutatási csengetyű szavát? Tegnap este óta muzsikáltatják magukat a városi urak. Éntőlem tehetik, de most már tik mondjátok meg, hogy mért nem ezekben üt az istennyila az istenfélő paksi búcsúsok helyett?

Nehéz kérdés volt, nagy csatarázás lett belüle, az ég egyre sötétebb, s az én szívem szorongása egyre fájább, mikor megcsikordult a Kalmár pap hangja.

— Asszonyok, melyik közületek a kis Móra-gyerek anyja?

VIII.

Kalmár pap azt a kérdést adta fel a szüleimnek, akarnak-e belőlem papot neveltetni? Ha kedvük van hozzá, úgy számítsanak, hogy őszre elvisz Kalocsára a jezsuitákhoz, s többet semmi gondjuk rám, azok elvégeztetik velem a deák-iskolát, maguk közé vesznek, és emberré tesznek Isten dicsőségére és mindnyájunk lelki üdvösségére.

Az édesanyám kezét csókolt Kalmár papnak, de nem mert se igent, se nemet mondani magától. Apámnak kellett életem kis hintáját megtaszítani. Az apám is kétközből volt, tanácsot tartott a komákkal és szomszédokkal. A többség igenel voksolt, de Borbás keresztapám keresztbe vetette a lábát. Azzal érvelt, hogy ő még nem látott kövér *jezsuitát*, tehát azok gyenge koszon élhetnek, én pedig anélkül is elég hitványka testű vagyok. Sorsomat alighanem az döntötte el, hogy éppen akkor időzött városunkban Úrge Ignác, a híres kínai misszionárius, akit hosszú copfja miatt nagyutca hosszát elkísérgettünk. Gondolom, lazarista volt, de mink jezsuitának gondoltuk, s mivel a nagy szál embert a kisebbség is elég gömbölydednek találta, Borbás keresztapám is Kalocsára adta a szavazatát. Sőt még a kocsi is megajánlotta, amin elszállítanak. Persze nem a maga kocsiját, hanem a kis Eszik szomszédét, mert annak volt egy kántor unokatestvére, s illő, hogy a rokonszalmák támogassák egymást.

A döntés Kalmár paphoz való viszonyomba nem hozott semmi változást. Enhozzám se volt barátságosabb, mint a többihez, de a vizsgán csak nekem adott kitűnőt hittanból. A bizonyítványomat nem is adta ide, azt mondta, el kell küldeni Kalocsára.

A nyári két hónap úgy telt el, mint máskor, csak az édesapám volt káromkodósabb, pedig nem is haragudott, és az édesanyám volt sírósbabb, pedig most nem is égette le a peronoszpóra a szőlőt. Nekem eszembe se jutott Kalocsa, egész Szent István után való napig. Akkor megint eljött a házukhoz Kalmár pap.

— A gyerek föl van véve — mutatott valami írást az édesanyámnak. — Holnaputánhoz egy hétre, limai Szent Róza napján megyünk. Addig te készítsd össze a fiad motyóját. Varrogass meg, foltozz össze mindent szépen, és örülj, hogy az Isten kegyelmibe vett benneteket.

Aztán engem húzott elő az édesanyám mögül.

— Ferkó — először szólított keresztnevemen —, te most eljössz velem.

Először Vakulya borbélyhoz vitt el.

— Kopaszítsa le ezt a bojnnyik gyereket.

Aztán Steiner doktor úrhoz állítottunk be, szemben a paplakkal. Egészségi bizonyítványért. Ezért is ő fizette ki a húsz krajcárt.

— Most aztán foglald magad jóba, ne csapdaskodj többet, imádkozz sokat, hogy az Istennek kedvébe légy. Holnaputánhoz egy hétre reggel hatkor ott leszek nálatok, legyen ott a kocsi is. Isten hírével!

Amennyire tölem telt, szót fogadtam. Nem mentem tovább rosszködni a pajtásaimhoz, csak feküdtem a szalmásistállóban, ölelgettem a Szana kutyánk nyakát, és sírtam. Akkor is sírtam, mikor ennem kellett volna és az imádságot is mindig elpityeregtem.

A Daru utcában nem értettünk az édeskedéshez, az anya csak addig csókolgatta a gyerekét, míg karon ült, azután csak akkor, ha haldoklott, difteritiszben vagy kanyaróban. Az utolsó este az anyám odatérdelt az ágyamhoz, és megcsókolta a kezemét a sötétben.

— Isten szolgája leszel, Fercsikém — súgta, és éreztem, ahogy csurog a könnye a kezemre.

A fülemre húztam a kis dunnát, de azért hallottam a sírást a másik ágyból. Addig mondogattam a miatyánkot, míg előbújt a bibliából a nagy fekete felhő, és elborított félelemmel. Egyszer fölriadtam arra, hogy Kalmár pap húzogatta rólam a dunnát.

— Gyere velem Istent keresni.

Nagy villámlás, mennydörgés volt. Az apám kiment körülnézni, és hallottam a szavát, amikor bejött:

— Ez lecsapott valahol.

Aztán jól elaludtam. Mire anyám fölkelte, kis Eszik szomszéd már az ablak alatt pálinkázgatott édesapámmal.

Elharangozták az ötöt, elverte az óra a hatot, a hetet, a nyolcat.

— Szaladj el, kis fiam, a tisztelendőért — jött be az édesanyám a kisajtóból. — Úgy látszik, megfelejtett.

IX.

Kutya nem ugatott, cseléd meg nem állított, ahogy beléptem a komor paplak záratlan kapuján. Csak a tornác könyöklőjéről röppent el egy tollászkodó fehér galamb.

Azon az ajtón léptem be, amelyiket nyitva találtam.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Kalmár pap ott feküdt a festetlen nyoszolyán, de nem mondott „mindörökön”-t. Pedig a szeme nyitva volt, és a küszöbről is láttam, hogy rámnéz.

— Tisztelendő úr! Tisztelendő úr! — kétszer is szólítottam a szoba közepéről. Hogy nem felelt, közelebb bátorkodtam. A jobb keze végig volt nyújtva a tarka dunnán, abban olvasó volt, a bal keze lelógott.

— Tisztelendő úr! — fogtam meg ezt a kezét, s akkor tudtam meg, hogy halott embert keltegetek.

Nem sikoltottam el magam, pedig először láttam ilyen közeli halottat. De nem éreztem többet a fejem fölött a sötét felhőt, hanem azt igen, hogy a halottak senkit se bántanak. Megcsókoltam a kezét, mint nagypénteken az úrkoporsóban nyugvó Krisztusét, de az ő keze még nem volt olyan hideg. Ezért közelebbről is meg mertem nézni az arcát.

Sokkal szebb volt, mint az élőé. Nem penész-zöld, hanem márványfehér, és mosolygott, mosolygott, mosolygott! Nemcsak az én fantáziás gyerek szemem látta úgy, hanem a Steiner doktor úr orvosszeme is, akiért átmentem a szomszédba.

Kalmár pap megtalálta az Istent.

X.

En még keresem. Néha fiúi bizalommal, néha hitetlen keserűséggel. Van, mikor érzem, hogy fogja a kezem, máskor a csillagokig kapaszkodva is csak az ürességet érem el.

Szeretném, ha úgy szeretne, hogy én is azzal a mosolygással találjam meg, amivel Kalmár pap.

TOLDALAGI PÁL HÁTRAHAGYOTT VERSEI

Nagyszombat

Elhengerítették a sírkövet azok,
kiket az Isten küldött
s most láthatjátok a feltámadott
Krisztust, kik itten ültök.

A keresztfán ugyan kiszenvedett,
de fel is támadt aztán.
O pásztorolja az én lelkemet,
ő az én áldott gazdám.

Az élő Krisztus

A köre térdelsz, mégsem érzed, hogy fáj
a térded, mert előtted ott az oltár,
a gyertyák reszkető, mézsárga fénye
és Krisztus, aki olyan mintha élne.

Es él is, mert a pap most felmutatja
az ostyát, mely testének egy darabja,
az élő Krisztus teste és vére —
Vakít a gyertyák s örök élet fénye!

Legyen áldott...

Reggel felé madárcsapat
füttyörészik a fákon
s az ablakomból a hegyek
pihenő testét látom.
Olyanok, mint a hasaló
agarak, és a tiszta
üveglapszerű láthatár
ragyog a soha vissza
nem térő, drága pillanat
fényében. — Legyen áldott

a kertész, aki anyaként
gondozza a virágot;
a földműves, ki lovakat
hajt és kifárad estig
és aratáskor ágy helyett
az anyaföldre fekszik;
a munkás, aki robotol
magának és a gyárnak
és áldottak az asszonyok,
kik gyermekükre várnak.

TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS

A TÁNCOLÓ ÁTÉ

Mi történt 1817-ben?

Nem emlékszem. Mi volt 1817-ben?

Nem, nem emlékszem. Azt írja a filozófus: ami megtörtént, az nem az, ami megvolt. Ami megvolt, az még — még mindig — megvan. Ez a történelem csöndje; ami megvan; van. Nem emlékszem 1817-re. Bizonyosan nem ilyen volt. De valami még megvan 1817-ből: darabidő csönd, rés két szöveg között. A résen valahová látni. Hová? Még nem tudom. Még nem tudom, mit látok. Azt nem látom, ami történt. Azt nem tudom, ami volt. És nem látom, amit nem tudok.

Berzsenyi két mitikus képéről beszélek. Azért mitikus ez a két kép, mert amit összefog, az egyszerre jelképes és ismételhető. Nem egyszeri, hanem gyakorító és gyakorítható, olyasvalami, ami megeshet, ami megesik, ami meg szokott esni. Mégsem általános és közömbös: az, ami itt megesik, képviseli a maga összes eseteit, tehát az a mód, ahogyan megesik, eldöntheti azt, hogy miként szokott történni az, ami történni szokott. Az, ahogyan kimondjuk a mítoszt, nemcsak arról dönt, hogy miképpen fogjuk érteni a mítoszt, hanem arról is, hogy miképpen fogjuk átélni mindazt, amit a mítosz képvisel; arról határozunk imígyen, hogy

mi módon történjék az, aminek ismétlődéséről a mítosz önkéntelen kezességet nyújt. Berzsenyi habozik. Kétszer fogalmazza meg versét, ráadásul mítoszáról — mitológiai utalásokkal — ki is mondja, hogy mítosz, mítoszbba foglalja a mítoszt. De ezzel nem gyöngíti, csak fölerősíti: azt, ami így szokott történni, azt így szokták megfogalmazni. S mi van a kép középpontjában? Kérdés. És a válasz hiánya.

Az első változat — a *Barátaimhoz* című versben — így szól: „Mert én nem tudom azt, hogy az Atét gyártja a költő, / Vagy pedig a költőt gyártja s bárdjával az Até? / De az igaz, hogy ezek nem ritkán esmerik egymást. / Mégis azonba' nehéz őket jól össze rimezni! / Amde akármin van; nekem immár mérge nem árthat.” A második változat pedig — *A költő és a sors* című versben — így: „Én nem tudhatom azt; (mondja a följebbi sorokra utalva) s hogy az Atét gyártja-e költő, / Vagy pedig a költőt gyártaná bárdjával az Até, / Azt se' tudom; de igaz, hogy azok jól esmerik egymást: / Mégis azonba' nehéz őket jól összeegyeztetni! / Amde akármin van, zúgolódnunk ellene nem kell”...

A vak sorsot, „az Atét gyártja a költő”? Vagy: „az Atét gyártja-e költő”? Az első esetben a hangsúly arra is esik, hogy a költő éppenséggel az Atét gyártja, kihívja, fejére vonja, a második esetben csak arról van szó, hogy melyikük a teremtető. Az első esetben az is kérdés, hogy szükségképpen szokott-e bal- és vak sorsot előhívni a költő, a másodikban csak az, hogy melyikük szokta előhívni a másikat. A következő sor különbsége is hasonló: az első esetben — „a költőt gyártja s bárdjával az Até?” — az a fontos, hogy a költőt teremti-e, s az mellékes, hogy bárddal, a második esetben — „a költőt gyártná bárdjával az Até?” — pedig szó sem lehet arról, hogy Até másképp is cselekedhetnék, mint bárddal. De ez egy kicsit fordítva is van ám. Az első esetben a kérdés: mit mivel Até? — s az, hogy bárdjával teszi, amit tesz, fölvilágosítás arról, hogy miképpen teszi, tehát részben válasz a kérdésre; a második esetben a cselekvés egyértelmű jellege nem teszi külön kérdéssé a módját, tehát ebből a szemszögből a bárd veszít jelentőségéből. Az első változatot az vezeti be, hogy: „Mert én nem tudom azt”, a másodikat — mármint a most bennünket érdeklő szekvenciát — az zárja, hogy: „Azt se' tudom”. A második változatban az egész kérdés veszít valamelyest a rangjából.

Most pedig hadd próbáljunk meg közelebb kerülni ahhoz is, ami a kétféle kérdésben közös, hátha jobban értjük majd az eltéréseket. Até a vak sors jelképe, *Kerényi Károly* szerint egyenesen az „elvakultsága”. A bárd nem ilyen egyértelmű szimbólum. A *Chevalier-Gheerbrant-féle Dictionnaire des symboles* a következő főbb mitikus jelentéseit sorolja föl: 1. a bárd a villám és a mennydörgés analogonja, a széthasító erő, szétválasztja, megnyitja a földet, ennyiben termékenység-jelkép, lehasítja a fa kergét, a misztérium szívéig való behatolás, a szellemi elmélyülés „eszköze”; 2. a kínaiaknál a házassági szertartásokban játszik nagy szerepet mint az exogámia, a nemzetségek szétválasztásának, tehát a kérőknek a jegye; 3. a dögönoknál és a bambaráknál a víz istennője hajít az égből bárdot a földre mint termékenyítő magot; 4. Pszeudo-Dionüsziosz Areopagita szerint a bárd — mint az angyalok jelvénye — az ellentétek közötti különbségtétel képességét jegyzi; 5. a bárd szétválasztó mivoltában egyben a világ tengelye is lehet, ősi angol neve: *ax*; 6. a szabadkőműves szimbolikában a gúla csúcsára helyezett bárd a középpont megnyitását, tehát a beavatást-megvilágosodást jelenti. Arról nem tudok, hogy Atét és a bárdot társítaná egymással a hagyomány. Mindenesetre a költő összekapcsolja a vak, kiismerhetetlen sorsot és az élesen el- és szétválasztó judíciumot, a vézet éjsötétjét és a beavatás villámfényét, a véletlent és a (szabad) teremtetést — és nem tudja, makacsul nem tudja, hogy ő volna-e ennek az ellentétnek, a *tenebrae* cikkanó fegyverének a szülőtte, vagy amaz az övé. 1817-ben Berzsenyi nem tudta, hogy önmagában szabad, de számára kényszerítő sorsa-e az első, vagy ő maga az első. Ahogyan herakleitoszi erővel írta a *Poétai harmonistacában* a lelki szerelem és a halál ismeretes rokonságáról: „a világnak gyakran élve meghalunk, vagy csak félig élünk” — a mondat nem azt a közhelyet jelenti, amelyre hasonlít —, ez bizony nem az áhított klasszicitás egészsége és napvilága, hanem valami, ami talán közelebb áll az egykor volt klasszicitáshoz, a dühös kétely s a nyomában járó rezignáció. És az „Até” és a „költő” sorvégi spondeusa... (Idézetemet a két vers 5. soránál kezdtem. Érdeemes az első 4 sorvéget is megnézni!)

Nem tudhatom ugyan, hogy mi volt 1817-ben, de talán megérezhetek valamit abból, ahogyan a tizenkilencedik századi Magyarországon gondolkoztak a görög sorsról; talán megérthetem, hogy mit jelentett 1817-ben Niklán az ókor metaforája. Mert nem mindegy — és *Berzsenyi* esetében kiváltképpen nem — az, hogy *Áté* választ, hogy csak ő suhogtatja-é bárdját, avagy én választom *Áté*mat. Mert vak sors is választható, dönthetnek olyan homály mellett, amely saját homályom: a közeli; ha azt választom, hogy nem lépek, csak forgolódom a ködben, ami saját közlelem, amiben nem láthatok, mert nem válik el tőlem a Más, tehát további döntésekre nincs lehetőségem. Én „gyártom” *Áté*t. Így változik mindaz, amit teszek, sorssá. És *Áté* bárdja választja szét a vizeket, az a villanás tesz majd különbséget jó és gonosz között, nem én. Ha magam „gyártom” *Áté*t, nem döntök szabadon: nem dönthetnek szabadon a sorsom mellett. Az amor fati persze lehetséges: *szerethetem* sorsomat. Erről aztán kétféleképpen lehet vélekedni, és *Berzsenyi* tudja. Az első változatban így: „Ámde akármint van; nekem immár mérge nem árthat.” Ez következtetlenség. Nem lehet a sorsnak olyan fordulata, hogy a sors mérge ne árthasson. Hiszen ő az — ő maga az egzisztencia. Ő maga a mérge. A második változat gyorsan ki is javítja: „Ámde akármint van, zúgóldnunk ellene nem kell”.

Berzsenyi következetes. Látnunk kell, hogyan áldoz föl szép költői megoldást az igazságért. Az első változat ugyanis így végződött: „*Arthat-e még valami? Van-e még több hátra barátaim? / Veszthet-e még valamit szívem, vagy nyerhet-e többé?*” A hiba ugyanaz: a sorssal szemben a remény esztelen, ha sors van, akkor reménykedni is csak ugyanabban a sorsban lehet; kívülre nincs semmi. Ez a remény, ez a szorongva bizakodó kérdés irracionális az irracionális sorssal, *Áté*val szemben. *Berzsenyi* tudja, hogy mit jelent *Áté*val élni. „*Lelkem hideg így*” — olvassuk az első és csak az első változatban. A szív nem veszthet és nem nyerhet itt semmit. Itt csak tűrni lehet és vigasztalódni. Vigasztalódni valamivel, ami az esztelen sorssal szemben is esztelen, vigasztalódni azzal, hogy a sorsába bonyolított emberfia csoda révén és árán megbúvóli *Áté*t, megszólaltatja; ha már nem lát, világítótá teszi. Ezt gondolja *Berzsenyi* a versről. *Berzsenyi* minél görögőbb, annál inkább keresztény. 1817? — A második változat így zárul: „*Zengj, mosolyogj neki, majd vig lantod táncra ragadja, / Mint Orpheus hajdan vadakat, fát, Thrácia bércét.*”

Orpheus, tudatik, valóban csak a természetet énekeltette meg. De *Berzsenyi*-nél nemcsak a „vadakat, fát, *Thrácia* bércét” kell táncba vinni, hanem a pocsék, nyomorú világból éppen azt, ami ilyen benne. A második versben nincs benne az első, a vers zárt. A „*Zengj...*” nem válaszol arra, hogy „*Veszthet-e még valamit szívem...*?”

Erre a kérdésre nincs felelet, és az *Áté*t dalra bíró csodavaráshoz nem lehet kérdéseket intézni.

A „*majd*”-ban foglalt jóslat sem válasz. Ki tudja, milyen a sújtó *Áté*, ki tudja, milyen a táncoló *Áté*? A táncoló fák és hegyek sem jobbak, mint a mindközönségesen nyugvók. Csak éppen történt velük valami: megcselekedték velük az orphikus csodát, az alvilágban járt csodáját. Aki járt az alvilágban, járt *másutt*: a „jólkerekített” világon, a sorssal azonos egzisztencián kívül — ott járt, tehát azt hiszi, hogy mindig onnan szól; pedig mindig itt van.

Különben nem hallanók a hangját.

A beavatott — így *Dante* — mindig túlról jön, mindig odaátrol. Akihez szól, mindig az innenső. De aki szól, az mindig itt van. Veszendő csoda. A beavatott nem a kiválasztott. A beavatottnak nincs hitele kifelé: ami a világosság forrása a beavatott számára, nem az a beavatott maga a profán számára. A beavatott — hite szerint legalábbis — túl-lépett, át-hágott; de a beavatott és a profán is itt van. *Orpheus* megjött, s akárhányszor pördíti táncra a sorsát, ha sors, akkor sors és az ő sorsa marad, benne saját közelében, hozzáférhetetlenül. Hozzáférhetetlen a választás számára, ha egyszer sorsát választotta.

Ezt mindig megérik a költők. *Wystan Hugh Auden* írja (*Fodor András* fordításában):

*Felelőtlenség szépitgetni sorsát,
de örületre, kórta fogékony lélek tudja rég.
Maga ösvényén járva kedveli,
mit tartósnak remél, melyet ha vesz,
megkezdődik a gyász nehéz robotja.*

A KÉRŐIMA

„Két utazó pompás tisztásra bukkan az őserdőben. Valósággal káprázik a szemük a szebbnél szebb virágok remek látványától. Az egyik azt állítja, hogy egy kertész gondolja a virágokat. A másik tagadja. Felferik sátrukat és éjjel-nappal figyelik a tisztást, hogy eldönthessék vitájukat. Kertészt nem láttak. Erre az egyik úgy módosítja véleményét, hogy van ugyan kertész, csak láthatatlan. Bekerítik a tisztást, jelzőcsengőt szerelnek a szögesdrótra, még kutyákkal is őriztették. Így sem derül ki, hogy van-e kertész vagy nincs. Az egyik mégis kitart állítása mellett: van kertész, de nemcsak láthatatlan, hanem semmilyen más érzékszervvel sem érzékelhető. Mire azt kérdi a másik, hogy a nem észlelhető kertész miben különbözik az elképzelt kertésztől?”

Hogy mi köze ennek a nyelvlogikai példázatnak a kérőimához? Nagyon sok. Régebben lépten-nyomon találkoztunk Istennel a világban. Majd bekövetkezett a nagy kiábrándulás. Kialakult a természettudományos világkép. A világ minden egyes eseményét vissza lehet vezetni másik evilági eseményre vagy események sorozatára. A repülőgép nem azért zuhan le, mert Isten határt szabott az embernek, hanem azért, mert repedés támadt a gép szárnyán. Ez a tudat megbénítja a kérőimát. Végül a hívő keresztények is azon a véleményen vannak, hogy a döntő ütközetet a rákkal a klinikákon és a laboratóriumokban vívják. Vannak, akik úgy érzik, hogy őket meghallgatta Isten. Ami engem illet, nem tudok becsületesen imádkozni azért, hogy Isten „hasson oda” és a dél-amerikai egyház ossza fel nagybirtokát az indiánok között, hogy eleget teremjenek Ázsia rizsföldjei, hogy megszűnjék az afrikai száraz övezet. Isten olyan, mint a „láthatatlan kertész”, nem észlelem működését a világban.

Ismerem a teológia válaszait. Tudom, hogy az elsődleges ok, Isten, nem tévesztendő össze a másodlagos okkal, a teremtményekkel. Azt is tudom, hogy a teológia nem ma találta ki ezt a megkülönböztetést, hanem mindig azt tanította, hogy Isten a világ oksági összefüggései (a másodlagos okok) által fejtí ki hatását a világban. Tulajdonképpen be is látom, hogy nem húzhatom le Őt a teremtmény színvonalára — csak nem tudok szabadulni kellemetlen közérzetemtől. Nem éppen ennek a magyarázatnak köszönhető-e, hogy afféle „láthatatlan kertész” lett Istentől, akinek a működésében hihet is az ember, meg nem is? K. Rahner-nél olvastam: „Eszembe jut egy jó gondolat, melynek e világon belül is kimutatható, tárgyilagos, helyes és hasznos döntés a következménye. Szabad-e isteni megvilágosításnak tekintenem?” Nemcsak jogom, hanem kötelességem is, hogy magyarázatot keressek erre a gondolatra fiziológiai és pszichológiai tényezők, környezeti körülmények stb. alapján — mondja Rahner. Szívesen egyetértek vele. De aztán tovább megy, s váratlan fordulattal arra figyelmeztet, hogy Isten működését is észre kell vennem, hogy jó gondolatomat „sugallatnak” is kell tartanom, amiben azért nincs semmi rendkívüli, mert Isten szüntelenül munkálkodik, kint a világban és bent az emberben. A tevékenységnek ezt a módját „transzcendentális működésnek” nevezik a teológusok. Ám éppen ez az egész magyarázat hátulütője. A „transzcendentális” — közérthetően fogalmazva — érzékfeletti, az emberi tapasztaláson kívüli. Felsőbbrendű, nem kézzelfogható, hanem kikövetkeztethető valóságra utal.

Nincs okom, hogy kétségbe vonjam e tapasztalat feletti működés lehetőségét. Nincs abban semmi képtelenség, hogy Isten számunkra felfoghatatlan módon mindig és mindenütt hatékony a világban, irányítja az emberi történelmet, jóra ösztönöz és erőt is ad hozzá. De ha már bizonyítékot nem is, legalább valami fogódzópontot mutassanak. Mily kézzelfogható jelei vannak, hogy Isten működik a világban? Hogy meghallgatja a kérőimát? Filozófiai-teológiai spekulációk aligha vezetnek eredményre, legalábbis azoknál biztosan nem, akiknek sem kedvük, sem idejük nincs erre az elmélyülésre. Arra gondolok, hogy a „láthatatlan kertész” tevékenkedése ugyanolyan joggal tagadható, mint állítható. Érezni szeretném tehát, hogy nem hiábavalók a vallási aktusok. Tapasztalatot keresek arra, hogy Isten — mindegy, hogy hogyan, de — valahogyan válaszol kérésemre. Azzal elő ne hozakodjék senki, hogy Isten mindig meghallgatja imámat, akkor is, ha nem úgy, ahogyan

én szeretném, mert jobban tudja, hogy mi válik igazán javamra. Lehet, hogy ez az érv minden támadással szemben védetté teszi az imát, de közömbössé is. Pedig az ima a hit próbaköve. Ez nem elméleti érvekből és teológiai spekulációkból táplálkozik, hanem az Istennel való személyes kapcsolatból. De ha nem érzem, hogy meghallgat? Ha nem tapasztalom, hogy átalakítja életemet?

Mit lehet minde erre válaszolni? A láthatatlan kertész példázata egyáltalán nem eget rengető mindaddig, amíg nem tudják *tapasztalatilag* megmagyarázni, hogy *egyáltalán* honnan vette az egyik utazó, hogy kell lennie egy kertésznek. Fizikai és biológiai tanulmányaim viszont egyértelműen meghatározták gondolkodásomat. A természettudományos világkép jogosultságát nem tudom elvitatni. Ezen az okozati összefüggésrendszeren belül sehol sem tudok rámutatni valamire: „nézd, ez itt Isten műve”. Persze jóval az újkori természettudomány kialakulása előtt tudta a teológia, hogy hiába keresném Isten keze nyomát a világ bármely részén, mert Ő nem egy ok a többi okági tényező között és mellett. A múlttal szemben mindössze annyi a különbség, hogy ma már nemcsak a teológia tudja ezt, hanem a közgondolkodás is. Ha valami új jelenséget észlelünk, akkor magától értetődően vezetjük vissza tapasztalásvilágunk más jelenségeire, nem pedig Istenre.

Tagadhatatlan viszont, hogy a mai közfelfogás óriási nehézséget okoz a hagyományos gondolkodásnak. Elgondolható-e még intellektuális becsületességgel a kérő-ima – mely a Miatyánkkal az élen akkora szerepet játszik keresztény életünkben –, ha úgy látszik, hogy föltételezi Isten közvetlen beavatkozását a világ menetébe, hogy olyasmire irányul, ami nem jönne létre, ha az ember nem kérné rá Isten? Ám mi jelentősége lenne Istennek az életünkben, ha nem számíthatnánk váratlan, vadonatúj, a téridőben pontosan lokalizálható beavatkozására, ha csak a világon fölüli vagy a világ mögött rejtőző, szóltan, ésszel föl nem érhető ősoknak szabadna Őt tekintenünk, „kit a bölcs lángesze föl nem ér”? Ha igaza van *Berzsenyinek*, ha Isten ily messze van tőlünk, akkor miben különbözik egy szerény, az élet kifürkészhetetlen titkait nem palástoló ateizmus az önmagát helyesen értelmező teizmustól? Imádkozhatunk-e az első okhoz? Mutathatunk-e be neki áldozatot? Könyöröghetünk-e hozzá?

Miért nem tudunk imádkozni? Mert képmutatásnak érezzük. Mert a természettudományos világkép emberének fejében meg sem fordul a gondolat, hogy Istent át lehet hangolni, terveit felülvizsgálatára lehet bírni, hogy más időjárás lehetne a Góbi sivatagbari, ha jótékony esőért könyörögnének az ott lakók vagy búzaszentelő körmenetet tartanának.

De csakugyan *így* kell értelmeznünk a kérőimát? Valóban arra való, hogy áthangolja Istent? S ha nem, akkor mi történik a valódi, tulajdonképpeni értelemben vett kérőimában? Az ember szembesül saját létének felfoghatatlanságával, melyet felfoghatatlansága ellenére is az isteni bölcsesség és jóság adományaként fogad el, teljesen függetlenül attól, hogy mit hoz magával – mondja K. Rahner. Az imádkozó ember úgy éli saját élniakarását, mint amit Isten is akar, noha életigenlését nem bírja összhangba hozni azzal, hogy nem rendelkezik egzisztenciájával. S így mond *egyszerre* igent Isten kifürkészhetetlen akarására és önnön életösztönére, bár nem látja be, hogy miképpen egyeztethető össze a kettő. Az ember életigenlésének és Isten megfellebbezhetetlen akarátának – nem általunk létrehozott – egysége a kérőima. Egyrészt csak abban az esetben *ima*, ha fenntartás nélkül mondja: a Te akarod legyen meg és ne az enyém, másrészt nem lenne *kérőima*, ha nem merészelne olyasvalamit kérni Istentől, amit az ember maga talált ki. Csak akkor ima az ima, ha mindkét akarat érvényesül benne, Istené is és az emberé is. Ilyenformán a kérőima az *emberi* létezés kiismerhetetlen voltát aktualizálja, azt az egzisztenciát, mely minden ízeben Istentől származik és Őreá irányul, mely éppen ezért Isten előtt is számít és az Ő színe előtt sem hull szét.

Miért kellene gyanúsítgatnunk a kérőimát, ha arra lyukadunk ki, hogy nem más, mint a teremtmény teremtménységének a kimondása? Talán azért, mert *mi* nem tudunk teremteni, nem tudunk *úgy* alkotni, hogy alkotásunk teljességgel függ tőlünk, ugyanakkor valóban önálló is, és szabad akarattal bír, mert *valódi* léttel ajándékoztuk meg? Azért kezeljük fenntartással a kérőimát, mert az ember *nem* Isten, s nincs tapasztalata az isteni teremtés mikéntjéről? Vagy talán azért, mert nem tudjuk Isten és ember viszonyát nyilvánvaló, pozitív módon belátható szintézisre hozni? A modern természettudományos világképhez hozzátartozik az egyik jelenség visszavezethetősége egy másik világon belüli jelenségre, de *nem tartozik hozzá* az észlelt események szintézise. Gondolhatunk például a komplementaritás

elvére, mely „a kvantumelmélet azon tétele, hogy a mikrorészecskék mérésénél vagy idő- és térbeliségük, vagy energiájuk és impulzusuk határozható meg, de a két eljárás egymást kölcsönösen kizárja”. Akkor pedig miért volna oly nagy baj, hogy vagy Isten világfelettségét, örök akaratának feltétlen érvényesülését tudom csak megállapítani, vagy egy valóban önálló teremtmény vágyát és akaratát, de a két megismerés — Isten transzcendenciájának kikövetkeztetése és az emberi akarás és vágy közvetlen átélése, tapasztalása — kölcsönösen kizárja egymást?

A kérőima nem akarja tehát áthangolni Istent és mégis van értelme, S ezt az értelmet nem kell azzal az állítással megmentenem, hogy Isten előre látta kérésemet és beleszámította terveibe. Hogy megmagyarázzam a kérőima értelmét, nem kell okvetlenül a mikrovilág indeterminizmusára hivatkoznom, ami elegendő mozgási teret biztosít Istennek a természeti törvények megsértése nélkül is. Minek erre hivatkozni, mikor az ember is beavatkozhat a világ menetébe, átalakíthatja a természetet és megváltoztathatja az események lefolyását? Indeterminizmus ide vagy oda, Isten felfoghatatlan rendelkezését fejezi ki a világ egésze és minden egyes része, s a kérőima éppen ennek a felfoghatatlan akaratnak az értelmes elfogadása. Ha nem várom is el Istentől, hogy érdekemben térben-időben lokalizálható módon avatkozzék közbe a világ menetébe, nagyon is van értelme bíznom abban, hogy a világ folyamatának rejtett törvénye Jézus halála és feltámadása. Ez magával ragadja szabadságom történetét, és életem végső beteljesülését ígéri, feltéve, hogy a létezés alapértelmessége mellett döntve értelmesnek tartom és bizalommal fogadom el Isten felfoghatatlan akaratát.

Kanitz Tamás

NAPLÓ

HAYNALD LAJOS EMLÉKEZETE

100 éve jelent meg a Magyar Növényteni Lapokban dr. Haynald Lajos kalocsai és bácsi érsek, MTA-i igazgató és tiszteletbeli tag tanulmánya. A *szentírás mézgák és gyanták termőnövényei* című írás 48 oldalon, a mai kutatók kritikájával mérve is, rendkívül alapos munka. 13 növényi terméket ismertet, melyhez 189 jegyzetet fűzött.

A cikket már korábban nagyra értékelték, s megállapítható, hogy jól látták a munka jelentőségét. A legtöbb összefoglaló biblikus-botanikai szakkönyvben, tanulmányban gyakran találkozhatunk nevével. Korának népszerű és közismert embere, a mecénási és botanikai munkásságát az egykori botanikus kollégái a róla elnevezett fajokkal is jelezték.

Kanitz Ágost: Haynald Lajos mint botanikus című írása ez ideig a legbővebb ismertetése munkásságának (1889), de írt róla P. Ascherson (1876), J. Kanpp (1891), C. Roumeguère (1891), A. Skofitz (1863) is. Az akadémiai emlékbeszédet halálakor *Fraknói Vilmos* mondta a sírjánál, mely később nyomtatásban is megjelent (Akadémiai Értesítő, 1894. 5:5—21).

A mű célkitűzését ekként adta meg: „Fejtegetésünk azon szent növények tökéletesb értelmezését segíti elő, melyeknek az emberiség történetébe mélyen benyúló, korunk szellemi, erkölcsi, társadalmi kifejlődésével és több száz milliók lelki nyugalomával szoros összeköttetésben levő tartalma még a pozitív hit terén kívül álló gondolkodó észől is tiszteletet követel.”

Tanulmányának felépítése az egyes mézgefélések szerint szerepel a cikkben: *ladanum* (lot) — *Capparis spinosa*, *tragan* (nekót) — *Astragalus creticus*, *myrrha* (mor) — *Commiphora myrrha*, *tömjén* (lebona) — *Boswellia thurifera*, *bdellium* (bdolah) — *Balsamodendron africanum*, *balzsam* (besam) — *Balsamodendron gileadense*, *mastix* (ceri) — *Pistacia terebinthus*, *fenyőgyanta* = fakátrány (zefet) — *Pinus halepensis*, *galbanum* (chelbena) — *Galbanum officinale*, *Ferula gummosa*, *storax* (nataf) — *Styrax officinalis*, *pannag* (pannag) — *Pastinaca opo-*

ponax, borostyánkő (chasmal) — *Pinus succinifera* és az aszfalt (kátrány) (kofer).
Életrajzi adatok

1816. október 3-án született a Nógrád megyei Szécsényben. Iskoláit szülőfalujában, majd Vácott, Pesten és Esztergomban végezte. Haynald bölcsészettudományt Nagyszombatban és Pozsonyban, majd pedig 1833–37 között teológiát hallgatott Bécsben. 1839-ben szentelték pappá, a magasabb egyházi tanulmányait az Augustinumban fejezte be és ott 1841-ben doktorált. Rövid ideig segédlelkész, majd 1842-től az enciklopédista teológia tanára Esztergomban.

1846-ban primási titkár, 1848-ban pedig irodaigazgató. Mivel Habsburg-párti volt, nem engedte kihirdetni a Szemere-kormány proklamációját, ezért elmozdították igazgatói állásából. 1851-ben Kovács Miklós erdélyi püspök koadjuktora, nem egészen egy év múlva püspökké szentelték. A megyéspüspök halála után átveszi az egyházmegye irányítását. Két évvel később titkos tanácsos. Szerepe rendkívül pozitív az egyházi fegyelem és a népiskolák ügyében. Tíz év alatt számos alapítvány és adomány jelzi bőkezűségét, erre 300 ezer Ft-nál is több pénzt áldozott.

Az 1860. évi diploma után az ország és Erdély unióját sürgette; nézeteit a károlyfehérvári konferencián ismertette, emiatt összeütközésbe került Béccsel. Az erdélyi udvari kancellária a hűség és a lojalitás megsértésével vádolta Haynald püspököt. Többek javaslatára memorandumot szerkesztett, amit elvitt Bécsbe. Ezzel helyzetét nagyon megnehezítette. IX. Pius pápa a nehézséget látva, felmentette és egyúttal Karthágó címzetes érsekévé nevezte ki. De így sem szüntek meg gondjai, mert három év elmúltával kalocsai érsek lett, a következő évben pedig az MTA igazgatója, majd tiszteletbeli tagja.

1879. május 12-én bíborosi kalapot kap a Vatikánban. Kalocsán folytatja jótehető cselekedeteit: közel 4 és fél millió forintot költ alapítványokra, anyagilag segíti a botanikusokat, és más tudományágak művelőit. Gyűjteményeit a Nemzeti Múzeumnak ajándékozza, így könyvtárát és növénygyűjteményét.

Politikai nézeteinek, sőt egyháztörténeti szerepének megítélése nem célja írásunknak —, bár kultúrpolitikai szempontból tevékenysége vitathatatlanul pozitív. Szerteágazó kapcsolatait minden felekezettel kiépítette. Élénk levelezést folytatott Szeged városának tudós rabbijával, Löw Immánuellel is. Részben neki köszönhető, hogy Löw a biblikus természetrajz irányában kezdett kutatni. Emberi és tudományos kapcsolatuk feltárásával még a mai napig is adós maradt a tudománytörténet.

1891. július 4-én hunyt el, 75 éves korában.

Botanikai művei:

- Über die Herausgabe der Flora excursoria Transsilvaniae. Ver. Mitt. sieb. Vereins. Naturwiss. 1865. 16: 113–115; 129.
- Parlatore Fülöp emlékbeszéd. MTA Évk. 1879. 4: 12. és Magyar Növénytan Lapok, 1878. 97–140. 2: 97–140.
- Dr. Fenzl Edének a Magyar Tudományos Akadémia kültagjának életírása. Magyar Növénytan Lapok, 1884. 8: 129–160.
- Boissier Péter Edmund az MTA kültagjának életírása. Magyar Növénytan Lapok, 1889. 13: 5–22.
- A botanikai szaknyelvről. Term. tud. Közl. 1878. 10: 277–278.
- Az *Acanthus* virágnak egy rendkívül nagy példánya a gróf Erdődy vépi kertjéből. Magyar Akad. Ért. 1879. 13: 37–38.
- A szentírási mézgák... Magyar Növénytan Lapok, 1879. 3: 177–222. és Gyógyszer. Hetilap, 1880. 19: 65–96.
- A műhöz rajzolt 13 színes tábla, 1894. Nemzeti Múzeum.
- Milyen talajon él a gesztenyefa Magyarhonban és a szomszédországaiban. Magyar Növénytan Lapok, 1877. 1: 18–19.
- Milyen talajon él nálunk a szelíd gesztenyefa? Term. tud. Közl. 1877. 125–126.
- De distributione geographica Castaneae in Hungaria. — Nuovo Giorn. Bot. Ital. 1878. 10.: 229.
- *Ceratophyllum pentacanthum*. Magyar Növénytan Lapok, 1881. 5: 109–115.
- Correspondenz aus Kalocsa in Ungarn, am 22. Nov. 1875. (*Allium atropurpureum*). Ost. Bot. Zeitschr. 1876. 26: 35.
- Terem-e vadon Erdélyben a *Syringa persica*? Magyar Növénytan Lapok, 1878. 2: 166.

(vö. Gombocz Endre: A magyar növénytan irodalom bibliográfiája. Bethlen Rt. Budapest. 1939.)

SURÁNYI DEZSŐ

KORTÁRSÁK VALLOMÁSAI ÖNMAGUKRÓL ÉS A KORRÓL

Az interjú eredetileg angol szó és szó szerinti értelme: „tekintetek között”, magyarásan tehát szemtől szembe lenne. Az általános szóhasználatban mégis a „beszélgetést” asszociáljuk vele. Olyan műfaja ez a sajtónak, ami majdnem egyidős az újságírással és jelentős számban ismertek irodalmi rangú válfajai is. A formája párbeszéd, az a párbeszéd, amit a beszélgetés leírója folytat interjújának alanyával.

Két alaptípusát ismerjük az ilyen beszélgetéseknek. Az egyik, amikor az interjú készítője olyan fontos, jelentékeny személyiséggel beszélget, akinek fontossága, jelentékeny volta nyilvánvaló és így nem is az ő személyén van a hangsúly, hanem azon, amit általános érdekességű kérdésekről mond. A másik alaptípusnál viszont elsősorban a személyen van a hangsúly, akivel beszélgetünk, őt akarjuk bemutatni, mégpedig úgy, hogy ha ismert személyről van szó, akkor kielégítsük a vele kapcsolatban fölmerült érdeklődést, kíváncsiságot, ha pedig nem közismert személyről van szó, akkor éppen azért, hogy érdekessé tegyük, jelentőségére felhívjuk a figyelmet. Korunkban főleg ez az utóbbi típus, a személyről szóló lett népszerűvé, nemcsak az írott sajtóban, hanem valamennyi más tömegkommunikációs eszközben is. Rádió, tv, sőt mozi is szívesen és nagy sikerrel műveli ezt a műfajt.

Ebbe a vonulatba illeszkedik be *Hegyi Béla* A magunk vallomásai című, az *Ecclesia* kiadásában nemrég megjelent kötete,* amely tizenkilenc olyan „szemtől szembe” folytatott beszélgetést tartalmaz, amelyek mindegyike egy-egy ékesen csiszolt mesterműve ennek a cseppet sem könnyű műfajnak. A magyar katolikus szellemi és közélet ismert és a közgondolkodás kialakításában jelentős szerepet játszott és játszó képviselői szólnak meg az itt közreadott beszélgetések keretében, amelyek valamiféle szerencsés átmenetet képviselnek az interjú fentebb leírt két alaptípusa között. Ezek a vallomások egyformán szólnak a vallomást tevő emberről és a korról, amelyben élnie adatott s amelyet el kel-

lett vagy el kell szenvednie, még akkor is, ha közben és egyidejűleg alakítja is.

Az elmúlt utolsó tíz év alatt folytatódtak és kerültek papírra ezek a beszélgetések, és mégis, mire egy kötetbe gyűjtve megjelenhettek, a tizenkilenc beszélgető partnerből nyolcan nem élnek már, de az élők is zömükben a legidősebb korosztályt képviselik és ez különösen becsesté teszi ezt a rendkívül változatos, sokszínű vallomásgyűjteményt századunk derekáról. Kévsé olyan nemzedék volt a történelemben, amely oly sok mindent, annyi változást ért volna meg életében, mint ez a korosztály. Hiszen azok, akik itt *Hegyi Béla* magnetofonja előtt megszólalnak, egy-két kivétellel még mindnyájan az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgáraiként látták meg a napvilágot és akadnak közöttük jó néhányan, akiknek még tudatos emlékeik voltak azokból az időkbeli. Ami pedig a korosztályukon és a közös emlékeiken kívül összeköti őket, az a katolikus, vagy talán helyesebben (hiszen protestáns is van közöttük) keresztényi elkötelezettség. Persze nagyon különböző jellegű elkötelezettségekről van itt szó, főként a külső dolgok tekintetében, hiszen papok, teológusok, egyházpolitikusok éppúgy vannak közöttük, mint újságírók, publicisták, irodalmárok, költők. Közös vonása viszont ennek a keresztényi elkötelezettségnek valamennyiüknél, hogy nem egy ideologizált, „politikai” kereszténységnek szólnak, hanem egy hiteles, minden korban érvényes, humanizmust sugárzó evangéliumi szellemnek. Ezért szálltak síkra szavukkal, tollukkal, lettek légyenek akár a szó szoros értelmében vett egyházi emberek, tehát papok vagy a katolikus sajtóban dolgozó, hivatásos újságírók vagy a szellemi élet olyan munkásai, tudósok, írók, költők, akik nem álltak szigorú egyházi fegyelem alatt. Ha pedig — és ez szavaikból egyértelműen kivehető —, konfliktus támadt életükben, ez majdnem mindig abból származott, hogy a kereszténységnek valamiféle rosszul értelmezett vagy éppen eltorzított formájával, megjelenésével kerültek összeütközésbe.

Tizenkilenc olyan fejezet egy-kötetben, amelyről nehéz lenne ennél több közösen érvényeset elmondani, hiszen

* A magunk vallomásai. Portrék és beszélgetések (Bálint Sándor, Beresztóczy Miklós, Bibó Lajos, Gál Ferenc, Horváth Richárd, Ignác Rózsa, Ijjas Antal, Kézai Béla, Kunszery Gyula, Magyar Ferenc, Nyíri Tamás, Pilinszky János, Possonyi László, Rónay György, Sik Endre, Szennay András, Sziget Endre, Thurzó Gábor, Ujlaki Andor; a függelékben két körkérdes anyaga: Mit jelent a Biblia az életemben? —Ki nekem Jézus?)

megannyi rendkívül színes és gazdag egyéniség, gondolatvilág bontakozik ki előttünk a kötetet elolvassva. Múltánatlanság és igazságtalanság is lenne, bárkit a másik rovására kiemelni, vagy akár megemlíteni is. Névsoruk a címlapon olvasható, a magyar katolikus olvasókörzönység számára megannyi jól ismert név. Most itt, a szerző jóvoltából azt is megtudhatják, ki rejlik a nevek mögött, amelyekkel annyszor találkoztak. Mert azt azért el kell még mondani, hogy ezek az irodalmi színvonalú interjúk azért tartoznak a műfaj színe-javához, mert Hegyi Béla szemmel láthatóan tudja azt, ami az ilyen jellegű beszélgetéseknél a legfontosabb: *tud kérdezni*. És nehogy azt higgyük, hogy az olyan könnyű dolog. Nemcsak egészséges kíváncsiság és ugyanakkor tapintat, hanem nagyon jó pszichológiai érzék a velem szemben ülő ember személyiségébe való elmerülés, iránta való tisztelet, de ugyanakkor bizonyos belső távolmaradás is kell hozzá, hogy valóban olyanként jelenítem meg, amilyen, és annak elmondására késztessem őt, vagy adjak lehetőséget neki, ami számára is a legfontosabb és

ugyanakkor az olvasó számára is érdekes, tehát közérdekűnek mondható.

Nincs ezekben az interjúkban semmi bántó intimpistáskodás, vájkálás a másik ember lelkében, van viszont szeretet, tisztelet és megbecsülés.

Végül pedig a kötetnek egyetlen hiányosságát is szóvá kell tenni, éppen azért, mert ennyire érdekes személyiségek galériájáról van szó, akik között többen vannak olyanok, akik bár fontos munkát végeztek, mégis olyan anonimitásban tettek, hogy alig hagytak nyomot maguk után. Éppen ezért nagyon hasznos lett volna — ha másként nem, valamifajta záró jegyzet keretében — egy rövid lexikális adatfelsorolás azokról a legfontosabb személyi adatokról, amelyekhez az elmondottakat és olvasottakat könnyebben rögzíthetjük. Megkönnyítené az olvasó munkáját, ha a szereplők ilyenfajta adatai után nem lexikonokban kellene keresgélnie, már feltéve, hogy ezek az adatok érdeklik. Egy újabb kiadásban talán még korrigálni lehet ezt. Ettől függetlenül „A magunk vallomásai” jelentős és nagyon tanulságos darabja katolikus könyvkiadásunknak.

DOROMBY KÁROLY

MIT LÁT AZ ÍRÓ?

Persze nem mindegyik ugyanazt látja, s nem is ugyanúgy. Vannak, akiket a részletek bűvöletes változatossága ejt rabul, vannak akik az élet teljességét tudják bevinni egyetlen sors ábrázolásának folyamatába. Ahány alkat és tehetség, annyiféle nézőpont, annyiféle mű, s talán ez a magyarázata annak, hogy az irodalom kimeríthetetlen, s új meg új alakváltozatokban tudja tükrözni a szintén kifürkészhetetlennek látszó valóságot.

Vajon az író, amikor találkozik valakivel, egy pályatársával, vagy a kukában türkáló öregasszonnyal a köznapi ember szemével nézi a világot? Vagy elraktározza valahová emlékei közé mindegyik találkozását, hogy aztán az írás lázas perceiben, a magány fellobbanó lidércei között tetszése és kedve szerint válogassa elő őket? Bizonyára írója választja. A „nyersanyagot” mindegyikük máshonnan választja, van akinek részletes és aprólékos környezettanulmányra van szüksége, s van, aki egyetlen villanásból tud építkezni. Ez utóbbi a reflexív író típusa, aki sosem közvetlenül írja le a látványt vagy az élményt, ha-

nem megszűri őket, a maga egyéniségének, világszemléletének tükröképeként vetíti ki a valóság adta tényeket. Érzelmeket, Századunk nagy írói közül Kosztolányi munkássága kínálja erre a legjobb példát: lehet, hogy egész nap nem történt vele semmi, csak éppen kiment a konyhába, és ráesett a tekintete egy frissen fényesített főzőedényre, másnapra ebből megírta az épp esedékes tárcáját, melynek külön helyet tartott fenn a *Pesti Hírlap*, vagy épp verse témájaként kínálkozott a látvány, s a mögötte felsejlő teljes és izgalmas élet. Másnap, amikor szokása szerint sebes léptekkel rohant lefelé a budai utcán tömött akatatóskájával, már új benyomásokra szomjas lélekkel figyelte az embereket, új élményekre vágyva ült be a szomszéd házmaster lakásába egy kis baráti csevegésre.

Van mai prózairódmunkánk egy Kosztolányihoz hasonló alkotó egyéniség: Illés Endre. Gondolom, ő nem sietős léptekkel indul a dolga után, hanem lassabban, de benne is ugyanúgy ég az olthatatlan kíváncsiság, a téma iránti érzékenység, mint nagy elődjében. S ugyanúgy elraktározza emlékezetébe találkozásait, benyomásait, élményeit. Ezek-

ből építi fel aztán elbeszéléseit, esszéit — az utóbbiakkal iskolát teremtett —, de még drámáiba is beszűremkedik megfigyeléseiből, melyek mindig félelmetesen hibátlanok, pontosak, célbatalálók. Mert Illés Endre majdnem mindent lát, ami az élet ábrázolásához szükséges. Azok a tétova gesztusok, elharapott mondatok, félbemaradt mosolyok sem kerülnek el figyelmét, melyek más előtt rejtve maradtak volna. Sőt, ezeket rendkívül fontosnak érzi, mert hite szerint a lélek olyan rejtett zugaiba engednek bepillantást, ahová más eszközökkel nem tekinthet be a kíváncsi szem. Az emberi személyiség a maga teljességében érdekli. Nemcsak a tettei, hanem a mulasztásai is. Nemcsak a szavai, hanem a hallgatásai, legrejtettebb gondolatai is. Mert van az embernek egy valóságos énje, melyet ismer talán az a külvilág, s amelynek lenyomatát őrzik barátai és ismerősei. Illés Endre számára ez a rétege önünknek szinte érdektelen. Kutató szenvedélye akkor izzik fel, amikor a lélek benső termeibe léphet, s megkísérheti egy-egy régi mozdulat, szó, mondat megfejtését. Ezért olyan bővöletesek esszéi. Ismerjük a század nagyjai közül Babitsot? Míg az ő írását nem olvastuk el — nem egészen. Van képzünk Karinthyról? Meglehet, de mihelyt az általa rajzoltat a többi mellé helyezzük, egyszerűen felizzanak a portré addig észrevétlen vonásai, összefüggései.

Nem az áradó, a hétköznapi valóság írója Illés Endre. De amit leír, ábrázol, az a valóságnak ugyanolyan elidegeníthetetlen és szerves része, mint a másik, melyből a legtöbb prózaíró anyagát vesz. A végeredmény ugyanis majdnem azonos: Illés Endre ugyanúgy eljut elbeszéléseiben a tragikumig, mint az, aki kezdettől sejteti, érezteti, hogy hőse számára nem hagy és nem ad kiutat. Illés Endre sosem prekonceptiók szerint építkezik. Hagyja, hadd fussa ki magát hőse. Hogy az út végén majdnem mindig elbukik, ez alighanem az írói alkat és látásmód eredménye. Az ő alakjai gyengék az élet elviselésére. Még írókörtársait is majdnem mindig úgy ábrázolja, mint esendő, gyarló embereket, akiket viszont épp azért érzünk nagynak és példának, mert esendőségükben is tudnak maradandót alkotni, és felül tudnak emelkedni egyéniségük és személyiségük természetes korlátain. Itt, ezen a ponton

lágyl el az író keményen figyelő tekintete. Itt hozza őket igazán emberközelbe, s válik igazán humánusságmegértővé.

Ostya nélkül* véteti be velünk a keserű orvosságot. (Ez a kifejezés alighanem rendkívül fontos Illés Endre szemlélete szerint, hiszen utolsó elbeszéléskötetének** egyik izgalmas novellája is ezt a címet viseli.) De aki engedelmesen veszi be a pirulát, rögtön ráébred, hogy íze nem keserű. Hisz olyan valaki adagolja az orvosságot, a különböző színű kapszulákat, aki a gyógyítás tudományát éppúgy ismeri, mint a betegség természetrajzát. S ahogy orvosaival is vitázik olykor az ember, Illés Endre irodalmi ítéletei, meglátásai között is akadnak olyanok, melyekkel kapcsolatban berzenkedés támadhat olvasójában. Lehetetlen például, hogy ő, aki oly pontosan és jól ismeri a színpadi hatás titkait, ilyen könnyedén mondjon ítéletet Molnár Ferenc fölött. Vagy hogy megelégedjen a Móra-„titok” megfejtésének ily bravúros és mégis túl könnyed megfejtésével. Persze ezektől a tollrajzoktól aligha volna illendő irodalmi értékelést várni. Különösen nem Illés Endrétől, aki bevallottan is viszolyog az irodalomtörténetírás módszerétől, sallangjaitól, és sokkal többre becsüli az esszé áttetsző finomságát, mint a tanulmány vaskos megalapozottságát. Ám a *Gellérthegyi éjszakák* esszéi nemcsak esszék, hanem a magyar irodalomtörténetírás jelentékeny teljesítményei is, melyek nélkül sok író, sok jelenség szinte megfeythetetlen az utódok számára. A felfedezésnek, a megidőzésnek ugyanezt a vibráló izgalomát vártuk-reméltük e tollrajzoktól is. Igaz, nem szabad megfeyledkeznünk arról sem, hogy nem mindegyik író áll Illés Endre egyéniségéhez egyformán közel: nyilván lebilincselően, átható és átvilágító erővel tud szólni Ambrus Zoltánról, s talán kevesebb hitellel Erdős Renée-ről (szandékosan ragadtam ki ezt a nevet, hiszen amit Illés Endre elmond róla, bizonyára jellemző. De a kor megértéséhez, megvilágításához bizonyára azt is tudni kellene, hogyan hatott, hathatott Erdős Renée. Vagy — hogy e tollrajz egy másik mondatát idézzem — hogyan vált a harmincas évek ünnepeit költőjevé Mécs László, akit Illés Endre „költőcárnak” nevez. Bizonyára nagyon bonyo-

* Illés Endre: Ostya nélkül (Magvető, 1978)

** Uő.: Dilaudid (Magvető, 1978)

lult, összetett irodalmi jelenségek ezek, melyeket csak a kortárs érthet s magyarázhat meg igazán).

Még nem szóltam a *Dilaudid* tízenegy elbeszéléséről. Ha van a magyar novellának klasszikusa, Illés Endre az. Ezekben az apró remeklésekben nincsen egyetlen fölösleges mondat, gesztus sem. Minden szereplő él, s mindegyik ellenkezés nélkül veszi fel és viseli kereszt-hordozók. A magány, a kiszolgáltatottság és a fájdalom feszületét és sebeit hordják magukon lázongó alázattal. Lázadnak, mert érzik, hogy nem a saját hibájuk, hanem koruk' jelölte meg őket.

LISZT-DOKUMENTUMOK*

Kiállítást rendezni nagyon nehéz. Ki-vált, ha nem festményeket, szobrokat kell avatott kézzel elkendezni a terem-ben, hanem egy író, vagy zeneszerző műveit, fejlődését, belső életét kell bemutatni, képek, fényképek — ha van egyáltalán belőlük —, autográf kéziratok és jelképes korrajz segítségével. Tulajdonképpen ilyen kiállításon kalauzol végig bennünket László Zsigmond és Mátéka Béla közös könyve, mely képekben és dokumentumokban mutatja be Liszt Ferenc életét és művét. László Zsigmond a hazai Liszt-kutatás egyik kiemelkedő művelője. Az ifjú Liszt című könyve világszerte figyelmet keltett, mert elsőnek tett kísérletet, hogy fényt derítsen a tüneményes pályakezdetés érzelmi és történeti hátterére. A hazai kutatás egyéb olyan eredményeket is fölmutatott az elmúlt években, amelyek segíthették e könyv megszületését; talán elsőnek kell említenünk Hankiss János gyűjteményét, mely a zeneköltő válogatott írásait tartalmazza, Legény Dezső: Liszt Ferenc Magyarországon címmel foglalta össze az 1869 és 1873 közötti évek élettörténetét, Békefi Ernő pedig Liszt Ferenc származása és családja címmel adott ki fontos munkát. S talán legelőször kellett volna szólnunk Hamburger Klára Liszt-ről írt monográfiájáról, mely első megjelenése idején, 1966-ban az akkor legkorszerűbb kutatásokat foglalta össze s gazdagította számos részletében értékes, eredeti megállapításokkal.

De alázattal belenyugosznak a sors rendelésébe, mert tudják, hogy gerincük megroppanna az első önálló lépésnél, s hogy még fájdalmasabban, még árvaabban kellene élniök abban a valóságban, mely nem kínál nekik enyhét és vigasztalást.

Mit lát az író? — kérdeztük a bevezetésben. Van, aki sokat, a másik kevesebbet. Illés Endre azok közül való, akik nagyon sokat éltek át s látnak ma is. Csak hálások lehetünk, hogy frissen, lobogó szenvedéllyel avat be minket is abba a csodálatos gazdagságú és kimeríthetetlen változatosságú vegetációba, amelynek irodalom a neve.

SÍKI GÉZA

László Zsigmond és Mátéka Béla könyve mégis alapvetően új. Elsősorban nem a szakemberek számára készült, hanem a zenerajongóknak, akik a rendkívül szép kiállítású kötetet lapozgatva valósággal a korban érezhetik magukat, s a remekül sikerült reprodukciók, a valóban példás hozzáértéssel összeállított fényképanyag segítségével teljes képet alkothatnak maguknak e gazdag élet minden összetevőjéről. A szerzőknek nem volt könnyű dolguk, hiszen Lisztéhez hasonló változatosságú, kiterjedésű életpályát keveset ismer a zeneirodalom. Ez a nehézség azonban jelen esetben a könyv gazdagságának is egyik forrása. Hisz a budapesti Liszt Múzeum, a weimari Liszt-haus, a Történelmi Arcképcsarnokban főlhalmozott gyűjtemény és különböző európai képtárak és múzeumok anyaga alapján valóban teljes és sok vonatkozásban felfedezést jelentő életregényt lehetett összeállítani. S külön bravúr, hogy a képek mellett mindenütt adekvát szöveget találunk — sokszor Liszt saját följegyzései, gondolatai közül. Jóllehet a mű 160,— forintos ára nem nevezhető éppen csekélynek, mégis minden zene-, történelem- és irodalombarátnak ajánlhatjuk, arról nem szólva, milyen kitűnő szemléltetési anyagot adhat az iskolai oktatásban.

A Corvina német nyelvű kiadványa jó alkalmat adhatott zenetörténészeinknek, hogy a világ elé tárják a hazai Liszt-kutatás legújabb eredményeit. Ezek megindítója Bartók Béla Liszt-problémák című sokat emlegetett előadása volt, mely szintén szerepel a német

* László Zsigmond—Mátéka Béla: Liszt Ferenc élete képekben és dokumentumokban (Zeneműkiadó); Franz Liszt. Beiträge von ungarischen Autoren. (Herausgegeben von Klara Hamburger. Corvina)

nyelvű tanulmányok között. A kutatás azóta alaposan szerteágazott, s számtalan jelentékeny felfedezést hozott. Rendkívül izgalmas tanulságokat tartogat Liszt — de Bartók szempontjából is — Sárosi Bálint Magyar cigányzene című tanulmánya, új perspektívákat jelöl ki Szelényi István Az ismeretlen Liszt című előadásában, de a kötetnek szinte valamennyi előadása azt jelzi, hogy a magyarországi Liszt-filológia eredményeit a világszerte folyó — és ugyancsak fontos eredményekre jutó — hasonló irányú kutatás nemhogy nem mellőzheti,

de sok vonatkozásban alapvetőnek kell hogy tartsa.

Lisztet nemcsak mi, magyarok valljuk a magunkénak. Német nyelvterületen a német zenébe, a franciák a magukéba sorolják életművét. Nyilvánvalóan jó, hogy a kutatók immár évtizedek óta nem nemzeti hovatartozása ügyében pereskednek, hanem életművét, izgalmas életútját igyekeznek minél hitebben dokumentálni és elemezni. Mint ezekben az általunk röviden ismertetett kötetekben is.

(R. L.)

VARIÁCIÓK A DIALÓGUSRA*

A keresztény-marxista dialógus kezdete óta számos megközelítési mód, elképzelés, néha jól, néha rosszul leplezett hátsó gondolat, legtöbbször őszinte útkereső törekvés, egyszóval: sokféle út nyílt meg... Igen, így, befejezetlen mondatként, a teljesen bizonytalan jövő felé, de ez egészen természetes, hiszen ha bármelyik fél tudná a bizonyosságot a jövőről, semmiféle párbeszédnek sem lenne értelme.

A philadelphiai „Journal of Ecumenical Studies” című folyóirat 1978 telén megjelent, kötetnyi különszáma ezeket a variánsokat foglalja össze. Szerencsére nem egy szerző tollából. Mint a kötetet szerkesztő Paul Mojzes amerikai vallástörténész bevezetőjében rámutat, az ökumenizmus tág keretén belül kialakult keresztény-marxista párbeszéd alig két évtizedes múltra tekinthet vissza. Az események különös összjátékának köszönhető, hogy a hidegháborús korszak bonyolult történetének zárófejezeteivel estek egybe keleten és nyugaton olyan személyi változások, amelyek lehetővé tették a nyitást. Méghozzá nem egyoldalúan. Igaz, — és erre több, a kötet legjobb tanulmánya nyíltan kitér — magát a párbeszédet kényszerhelyzetek váltották ki, hiszen a nyugati országokban — a különben nem jelentéktelen kezdeményezésektől eltekintve — a keresztények, közelebbről a történelmi egyházak alapmagatartása ma is vagy tartózkodó, vagy — a spektrum másik végén — ellenséges a dialógussal szemben. Mutatis mutandis ugyanezt lehet elmondani a nyugati marxistákról is, akik viszont, amint arra Alceste Santini

rámutat: nehezen tudják elosztatni bizonyos körök kételyeit, hogy a nyugati marxisták — úgymond — nem a hatalom megszerzéséig javasolják-e a dialógust?

Valószínűnek tűnik a kötetből, hogy nemcsak a tanulmányok, hanem az egész dialógus egyik alapvető problémájáról van szó. Vagyis, alapszámban véve bizalmi kérdéssről. Mintha a beszélgetés — ami két azonos súlyú, és a dialógusra szabadon vállalkozó „alanyt” feltételez —, az egyik vagy a másik szempontjából, rendszerint kényszer hatására felismert, s így — szorult helyzetekről lévén szó — eleve előítéletekkel megpakott taktikázásban, tehát zsákutcában rekedhetne meg.

A kötet tanulmányai sorából már csak azért is kiemelkedik Lukács József Kooperáció és dialógus című tanulmánya, ami a Magvetőnél 1973-ban megjelent *Igent mondani az emberre* című kötetnek egy fejezete. (Ott, eredetileg a *Dialógus* címen). Mint említettük, Lukács írása azért is értékes hozzájárulás a kötethez, mert a többi szerző nemegyszer utal rá. Különösen áll ez az osztrák protestáns teológus, Max Suda cikkére, amely A Tőke elemzésével igyekszik kiutat találni abból a kétségtelen ellentmondásból, hogy Marx valláskritikája egyrészt máró iróniával szól hozzá a kérdéshez, másrészt feltételezett — mint bölcséleti előzményt és alapot — számos olyan problémát, amelyre — Suda elemzése szerint — ki sem akart térni. Suda úgy véli, hogy Marx, a kapitalizmust bírálva, alapszámban véve a fetisizálás ellen emelt szót. Hegel azonban a „fetist” (Götzenbild) mint bálványt fogta fel, és — Suda azt mondja —, A Tőke ilyen

* Varieties of Christian-Marxist Dialogue, edited by Paul Mojzes (The Ecumenical Press, Philadelphia, USA) 1978

szempontból történő elemzése révén arra a következtetésre jutott, hogy Marx is így értelmezte a polgári társadalmon belül, az uralkodó osztály kezében összpontosuló tőke körüli fetisizálást; s ezen belül természetesen a polgári társadalomhoz és a kapitalizmushoz hasonlult egyházak szerepét, ebben a — bálványimádásban.

Az olasz Alceste Santini, a nyugat-német Gerhard Melzer evangélikus lelkész-teológus, valamint a két amerikai tanulmány írója Robert Thobaben és Nicholas Padiascalzi, szintén — noha más-más aspektusból — ezt a „variánst” igyekszik tovább finomítani.

S itt hivatkoznak Lukács József esszéjére, amelyben egy már más szintre áttett dialógus, pontosan: a magyar valóságban eddig kialakult párbeszéd, s főleg a — Lukács által is hangsúlyozott — párbeszédén túli, gyakorlati kooperáció lehetőségeiről, sőt tényeiről van szó. Magyar olvasó számára ismert tények, de az előbb említett szerzők nyíltan felvetik a kérdést — nem egy vád formájában is! —, hogy vajon a kereszténység megosztottságának botrányán kívül nem állunk-e szemben most, a XX. század végén egy még súlyosabbal? Nevezetesen a programjában, történelem- és társadalomkritikájában megegyező kereszténység, és — a szerzők szerint — ebből a töből kiágazott marxizmus szembeállításának botrányát illetően? Ha ugyanis igaz, amit Lukács elmond a magyarországi gyakorlatról, melynek lényege — legalábbis elvileg — a pluralista társadalomban a különféle világnézetű, hitű magyar emberek akadálytalan együttműködése az egész társadalom, az egész nemzet és a haza érdekében, akkor nem botrány-e, hogy vannak elvi fenntartások, illetve — most már világ-méretekből — nem indult meg a mélyreható, nyugodt dialógus az elvi kérdések körül?

Kétségtelen, hogy van ilyen szembeütő ellentmondás, amit nagyon egyszerűen talán úgy lehetne megfogalmazni, hogy igen, a baranyai ítéletidő vagy a felsőtiszai árvízkiészültség vagy a mindennapi termelő munka, a pluralista kul-

turális élet terén van, gyakran teljesen zökkenőmentes kooperáció, miközben az agyakban, az emberek tudatában van egy különleges alkalmakra fenntartott és egymással ki nem békíthető ellentét.

A kötet tanulmányai — mint már említettük —, a címnek megfelelően variánsok, a teljességre törekvésnek akár csak az igénye nélkül is, de mindegyikben vannak olyan, több könyvre, több tanulmányra való gondolatok, amelyek — úgy érezzük —, alkalmasak lennének a dialógus tárgyának egészen friss megközelítésére.

Kétségtelen, hogy az alapvető kérdés a marxi hagyománynak a teljes életmű keretében való elhelyezése, és Suda bécsi professzor óvatos kérdései megérdemelnék, hogy csak erről a problémakörrel rendezzenek egyszer, valahol, alapos párbeszédet. Mint említettük, Suda a Marx stílusából közsímsert enyhe írónia, és annak halálosan komolyan vétele között lát megvizsgálandó ellentmondást. Suda szerint Marx, korának közönsége által ismert, familiáris párhuzamokkal, szavakkal, képekkel igyekezett közel vinni az emberekhez, hogy a tőke — mint eszköz — szinte irracionális, sőt végkövetkezményeiben örületesig fokozódó „imádata”, az emberi szabadság felszámolásához vezet. Suda azt írja, hogy Marx kritikája lényegében azonos a Biblia szintén éles és ironikus bírálatával a r r ó l a világról, amelyben az emberi nem bálványok, a maga faragta, verte, készítette értékek rab-szolgátságába kerül, és ebben a folyamatban nemcsak bálványait utálja meg, hanem önmagának is idegen lesz. De — és a javasolt dialógus másik, szervesen ide tartozó szempontja —: vajon a kereszténység történelme során nem építette-e vagy nem segített-e építeni az embert rabbá tévő „bálványokat”...?

A kötetnyi különszámot — amelynek csak néhány érdekesebb gondolatát ismertettük — nemcsak „haszonnal”, de dialógusnál is többel: gyakorlati kooperációra való jobb hajlandósággal teszi le a párbeszédbe így bekapcsolódó olvasó.

(N.)

Tájékoztató

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT ÚJ KIADVÁNYAI

Imádkozzál. Sajnos nem tudjuk, kit lehet és kell dicsérettel illetnünk e kitűnő könyvecske olvasán, ugyanis az imagyűjtemény szerzője neve nélkül jelent meg. Alcíme szerint elmélkedéseket tartalmaz, melyek, leggyakoribb imáinkról szólnak. Meg kell valánunk, régóta hiányát éreztük hasonló szellemiségű és tartalmú könyvnek, amely a mai embernek azokat a gondolatait foglalja össze, s fejezi ki a megélt élmény magas hőfokán, melyek napi imádságai során kelnek lelkében. Olyan korban élünk, amikor divat az ima válságáról beszélni. A gyűjtemény szerzője egyszerű érzékekkel ismerte föl, hogy nem az imádság gesztusának és lényegének válságáról van szó, hanem inkább arról, hogy a modern ember nem találja az ima adekvát szavait: hiszen nem elégítik ki a romantikus hevületű és pátoszú elmélkedések, a hazai nyelvetlenül viszont egy-két kivételtől eltekintve hiába keresi az egyszerűbb, tömörebb, objektívebb gondolatokat tartalmazó imaanyagot. Ezt a feltűnő és fájó hiányt pótolja az „Imádkozzál” című kötet. Aki alaposan megismeri tartalmát, az észrevétlenül léphet egyre följebb és följebb hitünk titkai megismerésének és átélésének korántsem egyszerű útján. S úgy lépkedhet, hogy szellemileg is egyre beljebb hatolhat a hit lényegébe, anélkül, hogy az ismeretlen szerző hivatkoznék rendkívüli tájékozottságával és tudásával.

Erzsűnk szerint még ma is meglehetősen nagy szakadék tátong a papság és a világi hívek elmélkedési igényei között. Az előbbieknél inkább a szakszerűséget, az utóbbiaknál inkább az élmény erejét, mindennapi életük kifejeződését várják és remélik az igazi elmélkedésektől. Erzsűnk szerint a kiadónak ez az új könyve mindkét réteg várakozását és igényét kielégíti, s így a katolikus könyvkiadás fontos és jelentékeny eseménye megjelentetése.

Liptay György—Rózsa Huba: Krisztus Jézus született. „Gyermekség-evangéliumok Lukács és Máté szerint” — ezt az alcímet viseli a könyv, mely példamutató szép kiállításban jelent meg. A szerzők korszerű értelemben vett biblíamagyarázatot kísérelnek meg, s fejezetenként értékes elmélkedési és lelkiismeretvizsgáló anyagot is adnak az olvasónak.

A szentírásmagyarázat tudománya sok megközelítési lehetőséget kínál a gyermekség-evangéliumok tárgyalására. Liptay György és Rózsa Huba az exegézis legmodernebb útjainak és eredményeinek ismeretében in-

dul el, és sok helyütt figyelemreméltó eredményekre jutnak tárgyalásuk során. Kár, hogy ígéretes elgondolásukat a részletekben nem sikerült mindvégig egységesen és következetesen végigvinni. Az olvasó számára kisebb akadályt jelent az is, hogy a könyv stílusa nem mindenütt elég szép és áttetsző.

Ezek az apróbb szeplők természetesen mit sem kisebbítik a vállalkozás jelentőségét és a megvalósítás kétségtelen érdemeit. A szerzők olyan úton indultak el, melyen a hazai megjelent szakirodalomban kevés jelzőtáblájuk volt, ezért is elismerés illeti munkájukat.

A GONDOLAT KIADÓ újdonságai közül említjük Cseh-Szombathy László Családszociológiai problémák és módszerek című munkáját, melyben a szerző 15 évi kutatómunka eredményeit tette közzé a család formáiról, funkcióiról, a világ családszociológusainak vizsgáló szempontjairól, arról, hogyan, milyen aspektusból tárgyalják korunk egyik legtöbbet vitatott és leggyorsabban változó területét, a családközösséget. A szerző nemcsak mint a társadalom legkisebb társas egységét elemzi, hanem a családról mint intím közösségről is beszél, s összefoglalóan tudósít az e téma körül folytatódó, nemzetközi méretű vitákról és fogalmi meghatározásokról, valamint a párválasztás, a házasság szerepe és a válás kérdéséről, a szülők és gyermekek viszonyáról, amelyek nemcsak a család, hanem a társadalom érdekeit is döntő módon érintik. — Szőnyi Erzsűbet könyve, az Őt kontinensen a zene szolgálatában a szerző életébe, utazásaiba, találkozásába s ezeken keresztül munkásságába enged betekintést. Kirajzolódik előttünk a kivételes tehetségű zenepedagógus, Kodály-tanítvány és a kísérletező zeneszerző rokonszenves, érzékeny arcképe. Sajnos, a könyv mégsem válik könyvvé a kezünkben, nem áll össze egységgé, egésszé, csupán töredékek halma maradt, naplóból kizsákkott jegyzetlapok összegereblyézésének tűnik, még akkor is, ha jól megírt, érdekes, néhol pedig közhelyszerű. — A Magyar Néprajz Klaszikusai sorozat darabjaként — Ortutay Gyula szerkesztésében — látott napvilágot Tessedik Sámuel és Berzeviczy Gergely írásainak gyűjteménye A parasztkor állapotáról Magyarországon címmel. Rendkívül tanulságos képet nyújt a XVIII—XIX. század paraszti társadalmának és kultúrájának helyzetéről, viszonyairól, a paraszterő természetéről. Külön figyelmet érdemel Szarvas mezőváros bemutatása, amely — többek között — a „néptanítók, egyházi és iskolai előljárók, orvosok és statisztikusok számára érdekes esetek” feldolgozása.

INHALT

Diese Nummer unserer Zeitschrift ist dem Jahr des Kindes gewidmet. Die Beiträge befassen sich mit Themen über Kind, Familie und Glauben.

István Jelenits: Mit Jungen auf dem Wanderweg des Glaubens. Der Autor behandelt die Fragen einer zeitgemässen Darstellung des Glaubens für Jugendliche. Es gibt Eltern — schreibt er unter anderen —, die ihren Glauben, ihre christliche Übersetzung als wertvollen Schatz ihres Lebens beinahe gewaltsam ihren Kindern weitergeben möchten. Es gibt Menschen, die die Schwierigkeiten ihrer Leben dadurch kompensieren, dass sie zu Hause eine Art „Militärdiktatur“ einführen. Eine solche Pädagogie ist vielleicht verständlich, aber keineswegs richtig und Erfolg versprechend. Im Gegenteil, sie rächt sich immer. Sie provoziert Auflehnung nicht nur gegen das zu Hause, sondern auch gegen die Kirche und gegen Gott. Und ihr Ziel erreicht sie auch dann nicht, wenn das Misslingen nicht offenbar ist. Was für einen Glauben wird nämlich derjenige haben, der nicht in Freiheit zu Christus gelangt?

Die andere extreme Versuchung besteht darin, wenn jemand von der Lenkung seiner Kinder zurückschreckt und im Namen der Freiheit ihm Entscheidungen überlässt zu denen er wegen seiner Unreife noch gar nicht fähig ist; anders gesagt er sorgt nicht entsprechend dafür, dass das Kind dann unter den besten Bedingungen entscheide als die Zeit dieser Entscheidung tatsächlich kommt. Die ethische Ordnung einer christlichen Familie, die gemeinsame Religionspraxis bedeuten nicht nur Verhaltensvorschriften die das Zusammenleben möglich machen, sondern sind Ausprägungen des Glaubens der Familie. Es ist nötig, dass diese Rahmen der aufwachsenden und sich auf ein eigenes persönliches Leben vorbereitenden Jungen, immer mehr Freiheit sichern, doch müssen sie immer gegenwärtig sein und sich in ihrer Bedeutung und Aussage immer vertiefen. Falsche Argumente und scheinbare Erklärungen sind sehr antipatisch in den Augen eines Jungen im Alter des Auflehnens. Und erst recht dann, wenn er mangels einer dialektischen Bildung nichts gegen sie erwidern kann, doch richtig fühlt, dass sie nicht ganz wahr sind. Dann akzeptiert er schon lieber einen unbegründeten Befehl und Verbot. Was ihm aber am meisten imponiert, das ist das richtig verstandene Gesetz und das verständnisvolle und gegebenenfalls auch zur Selbstkorrektion fähige elterliche, erzieherische Verhalten.

Éva Ruszthy: Wir haben so gehofft... Gedanken über Probleme zwischen Eltern und Kinder innerhalb der Familie. — Mária S. Gyurkovics: Kinder unserer Seele. Die Autorin schreibt unter anderen: Eine grosse Versuchung bedeutet für die Menschen, dass sie die Erfolge ihrer Leben durch die Kinder demonstrieren möchten. Sie möchten den positiven Auslauf des Lebens ihrer Kinder konkretisieren und aufsehenserregend gestalten um stolz damit sich rühmen zu können. Auch die christlichen Eltern werden von dieser Versuchung nicht verschont. Da sie ihr Leben dadurch erfüllt glauben, wenn auch ihre Kinder zu Christen erzogen werden, machen sie davon eine Prestigefrage. Es ist schlimm, wenn Eltern die mit gläubigen Kindern gesegnet sind, die Eltern abschweifender Kinder mit Misstrauen betrachten und im Hintergrundversteckte Sünde suchen. Wenn wir die Wahrheit wirklich lieben, dann gibt es einfach nichts, worauf wir stolz sein könnten oder womit wir uns rühmen könnten. Die Erlösung der Menschheit ist eine viel verborgenerer und sich viel komplizierter verwirklichender Vorgang als dass unsere nach Konkretheit strebende Phantasie es ahnen könnte. Menschliche Aktivität, Krafteinsatz, Erfüllung der verschiedensten Wünsche bildet eine farbvolle Kavalkade. In der menschlichen Geschichte demonstriert sich Sünde ebenso wie die Reinheit der Söhne Gottes. Viele Wege führen zu Gott. Wenn Kinder aus Familien ausgeprägten christlichen Geistes zu Aussenstehende werden, bedeutet das noch bei weitem nicht, dass sie Verlorene werden.

Béla Horgas befasst sich mit Problemen der sogenannten Kinderliteratur, die eigentlich auch immer nur gute Literatur sein darf. — József Gallai schreibt über Gottesbild der Kinder. — László Lukács berichtet in einem Artikel über das Schicksal von Kindern aus zerfallenen Familien; in einem anderen Beitrag beschreibt er die Jahre des Erwachsen-Werdens zwischen dem Alter von den 14 und 22 Jahren. Er stellt unter anderen fest, dass weder die Familie noch die Schule eine geschlossene Schutzhülle um das Kind verwirklichen kann. Die Jungen stehen unter dem Einfluss ihrer ganzen Umgebung, unter dem des Zeitalters, in dem sie leben, und auch das kann ihr Suchen nach Werte und nach Wahrheit modifizieren. Die vielfältigen Absichten und Lebensformen stossen nicht nur innerhalb der Familie, aber noch mehr ausserhalb ihr aufeinander.

RÉSUMÉ

En cette année qui a été déclarée par l'Assemblée Générale des Nations Unies Année Internationale de l'Enfant, l'intérêt général est porté aux problèmes de l'enfance. Aussi notre Rédaction a-t-elle jugé nécessaire de consacrer tout un numéro à ce thème majeur qui y est étudié principalement sous ces deux aspects: l'enfant et la famille, l'enfant et la foi.

Dans son étude *Ensemble avec nos jeunes sur les chemins de la foi*, István Jelenits Sch. P. traite de la méthode de présentation de la foi à la jeunesse d'aujourd'hui. Nous en relevons le passage qui suit: Il est de ces parents qui, dans leur zèle de transmettre à leurs enfants leur foi chrétienne à laquelle ils tiennent comme à leur bien le plus précieux, risquent d'user de contrainte pour la leur imposer dans formulation qui est proprement la leur. Le croyant qui a de nombreuses tribulations à subir à l'extérieur de son foyer et qui est prêt à se laisser mettre à l'écart à cause de sa conviction chrétienne est tenté d'envisager le monde environnant sa famille comme une véritable „zone de dangers” pour elle; aussi risque-t-il de se sentir poussé à y instaurer une „dictature militaire”. Ce procédé pédagogique, tout en s'expliquant, hélas, par des préoccupations compréhensibles, loin d'obtenir l'effet qu'il se propose, agit toujours à rebours. Cette action incite à la révolte contre le foyer et l'école confessionnelle, voire contre l'Eglise et Dieu Lui-même. Et au cas où cette méthode ne provoquerait pas un contrecoup aussi spectaculaire, le but n'en sera pas davantage atteint. Quelle foi aura celui qui aura été amené au Christ par une voie autre que celle de la liberté?

Le danger de l'autre extrême, nullement moindre, n'en menace pas moins. Il y a de ces parents qui reculent devant la tâche de donner une direction positive à leurs enfants et qui, sous prétexte de les laisser faire, les laissent libres dans leur choix alors qu'ils ne sont pas en état de choisir, n'en ayant pas encore la maturité suffisante. Tels autres parents ne pourvoient pas leurs enfants de „l'outillage” approprié qui leur permettra de faire leur option dans les meilleures conditions lorsque le moment en sera effectivement venu. Le cadre de vie du foyer, tel qu'il se trouve fixé par la morale chrétienne, les pratiques de dévotion en commun sont des formes qui servent à exprimer la foi des membres de la famille. Comme telles, elles ne se situent pas au niveau des règles de conduite prescrites par une sorte de „contrat social” en vue de faciliter la vie familiale. Aussi importe-t-il, à mesure que l'adolescent grandit et se prépare à prendre en main sa vie d'adulte à lui, de lui accorder de plus en plus de liberté dans l'exercice de ces pratiques de dévotion. Dans ce climat de liberté, il sera plus à même de découvrir et de saisir en sa profondeur la véritable signification de ces exercices de la vie de foi familiale. Les faux arguments et les semblants d'explication rebutent l'adolescent qui est en train de traverser l'âge de la révolte. Sensibilisé à la fausse note, il la perçoit inmanquablement et si sa formation dialectique ne s'avère pas suffisante pour faire quelque objection, il protestera du moins les poings serrés. Même un ordre ou un interdit immotivé lui sont plus supportables. Au fond, les impératifs une fois bien compris, l'attitude des parents et des éducateurs prêts à échanger avec lui, et même, à rectifier leurs propres erreurs, si le cas s'en présente, vail à ce qui force le respect de l'adolescent.

Dans son article, Éva Ruszthy aborde les rapports parents — enfants et les conflits qui se produisent au sein de la famille. — L'essai de Mária S. Gyurkovics s'adresse à ceux des parents qui ont la peine de voir leurs enfants, une fois adultes, abandonner la voie où ils étaient engagés par leur éducation religieuse et

vivre hors de l'Eglise. Aussi ces parents désespèrent-ils du salut de leurs enfants. Or, l'auteur leur rappelle que le salut est pour tous: il n'est pas seulement donné à l'Eglise, mais par l'Eglise, cette dernière ayant reçu la mission de l'annoncer à l'humanité entière. Il appartient à Dieu de choisir la voie par laquelle Il opère le salut de chacun et cette voie nous reste cachée dans la plupart des cas. Qu'il nous suffise d'avoir la certitude que le mystère du salut est celui de Dieu-Amour qui n'en exclut personne. C'est cette certitude de notre foi qui nous donne à espérer que ceux mêmes qui sont les plus chers à notre coeur et pour qui nous prions tous les jours, nos enfants, seront du nombre de ceux qui s'assièront à table dans le Royaume de Dieu.

Béla Horgas étudie les rapports de la littérature pour enfants avec le monde tel qu'il est vécu par la conscience enfantine. L'auteur met en garde de sous-estimer la littérature destinée aux petits par rapport à la grande littérature.

CONTENTS

Our present number is consecrated to the International Year of the Child; our articles treat problems concerning child and family, faith and child.

István Jelenits: Joining young wanderers on the road of faith. The article deals with the questions of youth, and the up-to-date presentation of faith. The author writes, among others: „There are parents, who try hard to hand down their greatest treasure, their Christian faith to their children, all but by force. People in fight against their environment, and often pushed into the background on account of their religiosity, are likely to establish a kind of „military dictatorship” in their families. These educational efforts are distressing though understandable, yet by no means effective: their application never remains unpunished. It is never really successful, even though sometimes no obvious failure appears. Genuine faith cannot be attained but through freedom. The other extremity is not less dangerous a temptation. Some parents refrain from the guidance of their children; under the catchword of freedom, they leave them the choice in matters exceeding their competence at an age when they are still immature and incapable to make the right choice, and they fail to equip them to make decisions under optimum conditions when the time for decision-making has finally come. Pseudo-arguments and pseudo-motives arise aversion in the age of revolt. All the more so when the young person is not yet prepared to refute them in lack of dialectic training, with clenched fists he still feels that those are wrong.

Eva Ruszthy: And yet we hoped so... This article brings up problems concerning the relationship between parents and children, and common problems arising in family life. — S. Mária Gyurkovics: Children of our heart. In her writing M. Gyurkovics among others, states: „It is a serious temptation for parents: the aspiration to demonstrate their successfulness by achieving success in the education of their children. They make spectacular the progress in the life of their children so as to boast with it. To make their children believing Christians is the sense of their lives, and a matter of prestige. On the other hand, it is utterly wrong if the parents who are glad enough to have children sharing their faith, eye suspiciously those parents whose children have turned off from their road. — like Job on the junk-heap was looked down on by his friends. If we know truth at all, we can never boast of or take pride in anything. The history of mankind does bring in relief the purity of the people of God, this is, however, a special mission and service, not the only way of reaching God. If, thus, the children of deeply religious parents leave the camp of believers, it is far from meaning that by this very fact, they would be lost.

Béla Horgas writes about the relationship between juvenile literature and children's experiences, in his article: Experienced pleasures and pains. — József Gallai treats of the image of God developed by the education in the family. — László Lukács, in one of his two articles deals with the fate of children on evil ways, and throws light upon the moral background of broken-up families; in the other one he outlines the picture of adolescence, the period between 13—19, resp. 14—22, and states that those children that have experienced the prevailing of moral law handed down to them, will adjust to those very norms without less difficulty.

HUNGAROTON HANGLEMEZ AJÁNLAT

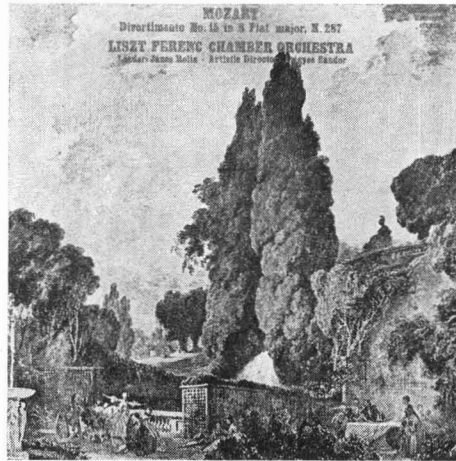
WAGNER

Tannhäuser — Nyitány és Bacchanália
Lohengrin — Az I. felvonás előjátéka
Trisztán és Izolda — Előjáték és Izolda
szerelmi halála

A Berlińi Filharmonikusok Zenekara
Vezényel: Herbert von Karajan

SLPX 12112

ára: 120,— Ft

MOZART

B-dúr divertimento K. 287

Liszt Ferenc Kamarazenekar

Hangversenymester: Rolla János

SLPX 12026

ára: 70,— Ft

ARIAK

Puccini: Turandot
Tosca
Manon Lescaut
Pillangókisasszony

Verdi: Aida
Macbeth
A lombardok
című operáiból

Sass Sylvia — szoprán
Londoni Szimfonikus Zenekar

Vezényel: Lamberto Gardelli

SLPX 12011

ára: 120,— Ft

BAROKK ORGONAZENE

Bach: h-moll preludium és fuga,

BWV 544

G-dúr preludium és fuga,

BWV 541

Korárelőjáték, BWV 658

Murschhauser: Aria pastoralis Variata

Sweelinck: Variációk

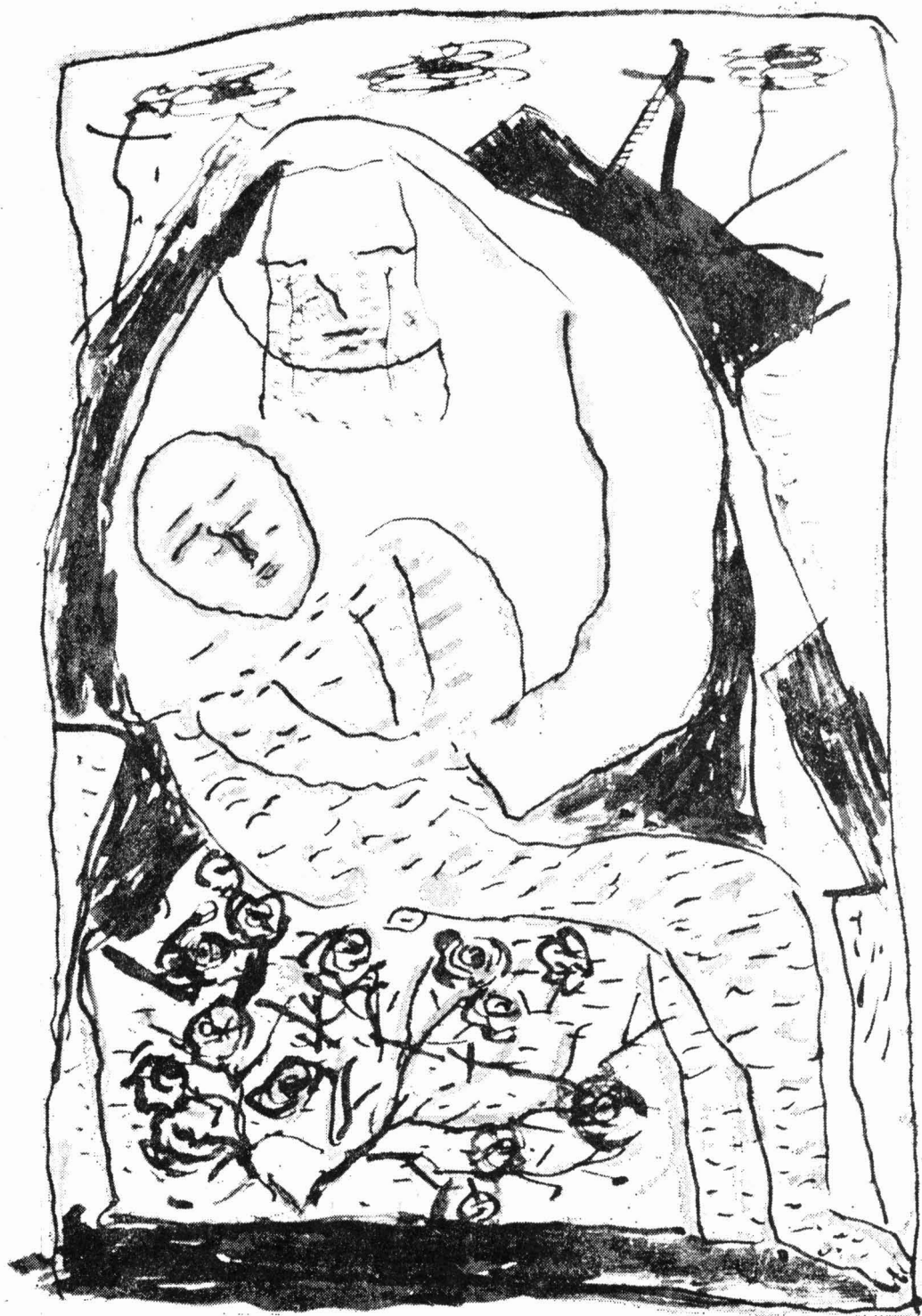
Böhm: a-moll preludium és fuga

Lehotka Gábor

a Váci Zeneiskola orgonáján

SLPX 11980

ára: 70,— Ft

Gancz Miklós munkája